

LUIK

(met drie schetsen).

DOOR

J. J. G. BARON VAN VOORST TOT VOORST.

Kapitein der Grenadiers.

(Vervolg en Slot van blad. 523.)

VERVOER PER SPOOR VAN DEN AANVALLER.

Het vervoer per spoor naar de grens is in den avond van 2 Augustus begonnen; in den nacht 3/4 Augustus was de infanterie, de cavalerie en de veldartillerie ontladen.

In groote trekken heeft het spoorwegvervoer aan Duitsche zijde en de opmarsch naar de grens als volgt plaats gehad:

A. 34 I. B. van Rostock en Schwerin over Hamburg—Os-nabrück—Münster—Oberhausen naar Herzogenrath (640 K.M. in 25 uur).

I — 90 R. I. b.v. af Rostock 3 Aug. 1⁴⁸ voorm; aan Herzogenrath 4 Aug. 2⁵⁸ voorm.

Marsch, na 1½ uur rust te Herzogenrath, over Wurselen en Aken naar Gemmenich. Deze brigade zal dan, van 4³⁰ uur 's morgens tot 5³⁰ uur 's avonds van den 4 Augustus, tot de Maas bereikt is, doormarceeren, d. i. 60 K.M. afleggen na 2 slapeloze nachten.

B. 27 I. B. van Keulen naar Aken. Marsch aanvankelijk langs den grooten straatweg, daarna door het Akensche bosch tot het onzijdig gebied van Altenberg.

C. 14 I. B. van Halberstadt en Quedlinburg over Holz-minden—Scherfede—Arnsberg—Hagen—Dusseldorf—München-Gladbach—Aken (station Rote Erde). (450 K.M. in 22 uur).

I — 165 R. I. af Quedlinburg 2 Aug. 10⁵⁰ nam.; aan Aken 3 Aug. 7⁰⁰ nam. Bivak bij Aken in den regen, zonder stroo en zonder eten.

4 Augustus 8³⁰ voorm. marsch langs den grooten straatweg naar Henri-Chapelle tot de pachthoeve „am Bildgen”, waar de Brigade zich verzamelt.

D. 11 I. B. van Wittenberg en Brandenburg over Maagdenburg, —Brunswijk—Hildesheim—Hameln—Pyrmont—Paderborn—Dortmund—Langendreer—Bochum-Noord—Dusseldorf—Aken(Eilendorf). (750 K.M. in 22 uur).

I — 20 R. I. af Wittenberg, 2 Aug. 10⁰⁰ nam.; aan bij Aken 3/4 Aug. middernacht. Kortstondig kwartier in Haaren. Marsch over Eynatten naar Eupen, 4 Aug. van af 5⁴⁵ voorm.

E. 38 I. B. van Hannover over Minden en Hamm naar Weismes en Malmedy in 19¹/₂ uur.

Deze brigade maakte gebruik van den sedert 1909 in aanleg zijnden dubbel spoorweg Remagen—Stadtkyll—Malmedy.

F. 43 I. B. van Göttingen en Cassel naar St. Vith in 27 uur. Marsch naar Recht, dicht bij de Belgische grens.

Elk Infanterieregiment werd in 4 treinen vervoerd, n.l. 1 per bataljon en 1 voor den Regimentsstaf met de mitrailleurcompagnie.

Voor een Jagerbataljon waren 2 treinen noodig n.l. 1 voor de compagnieën te voet, en 1 voor de wielrijdercompagnie met de mitrailleurcompagnie.

Ook voor de batterijen en eskadrons werden zoogenaamde „eenheidstreinen” van 110 assen (40 à 50 wagons), lengte 550 M., gebezigd. Een cavaleriedivisie had 23 treinen noodig. De snelheid is bij dit vervoer gelijk geweest aan die van het normale oorlogsvervoer n.l. 22 à 23 K.M. per uur.

Om de geheimhouding te verzekeren kregen de treinen telkens ander dienstpersoneel, dat slechts de naastvolgende bestemming kende, om aldaar weder vervangen te worden.

De troepen, die vervoerd werden, maakten onderweg dan ook telkens andere onderstellingen nopens hunne bestemming.

Zoo b.v. de bataljons uit Rostock (34 I. B.), waarbij eerst vermoed werd dat het transport naar Sleeswijk ging, als grensbewaking tegen Denemarken en ter bewaking van het Keizer-Wilhelmkanaal. Later, dat de reis naar Emden of Borkum ging, voor kustwachtdienst. Eerst over den Rijn werd bekend, dat Herzogenrath het eindstation was en Aken het verzamelpunt.

Volgens een globale raming, zouden ongeveer 90 treinen noodig zijn geweest, de cavalerie niet medegerekend.

Talrijk en uitgestrekt zijn dan ook de Deutsche stations-emplacementen en perrons aan onze Z.O. grens en de Belgische Oostgrens de laatste 20 jaren gebouwd. Deze zouden vooral moeten dienen voor uitlading van het Ie en IIe leger en voor de etappeverbindingen daarvan, maar voor de snelle ontlading van het Maasleger hebben enkele ervan natuurlijk groot nut gehad.

De stations-emplacementen van Raeren, Rötgen, Lammersdorf, Eupen, Montjoie, Kalterherberg, Elsenborn, Montenu, Malmedy, Weismes, St. Vith en Lommersweiler (alwaar het dubbelspoor, dat op $\pm$ 10 K.M. evenwijdig aan de Belgische grens loopt overgaat in enkelspoor) zijn zeer omvangrijk en niet voor gewone verkeersdoeleinden aangelegd. Er zijn er bij met 7 uitlaadperrons, elk van 400 à 500 M. lengte.

Kan men dus inderdaad spreken van een berenning van Luik per spoor, de vraag mag gesteld worden, waarom niet van 2 grenskorpsen.

in hun geheel gebruik werd gemaakt, in plaats van ver uit het achterland 6 versterkte brigaden van 6 verschillende legerkorpsen aan te voeren, wat het groote nadeel van een schijnbaar de concentratie bemoeilijkend spoorwegvervoer met zich bracht.

Als verklaring kan men het volgende aanvoeren:

1°. Het streven om de geheimhouding zooveel mogelijk te verzekeren: hoe verder van de grens ingeladen werd, hoe meer mogelijkheden zich voor het ontladen der troepen konden voordoen (zie bij 34 I. B.).

2°. De mogelijkheid bleef bestaan om, bij eene aanvankelijke mislukking, onverwijd troepen uit de grensprovinciën ter ondersteuning te zenden.

Zulks is inderdaad door 2 regimenten geschied, waarvan het 57 R. I. 7 Augustus 12 uur middag van Wezel vertrekt, om 10 nam. te Herbesthal aankomt en den volgenden dag van 2 uur voorm.—1³⁰ nam. naar Fort Barchon oprukt, ter versterking der troepen aldaar.

3°. Door hen uit het achterland aan te voeren, was het mogelijk de brigaden aan verschillende korpsen te ontnemen. Aangezien de aanvulling tot op oorlogsterkte bij vele niet voltooid, bij andere zelfs nog niet begonnen was, zou men aldus voorkomen dat de mobilisatie van 2 volledige legerkorpsen ontwricht werd, door ontijdig vervoer, zooals in 1870 aan Fransche zijde, doch werd zulks slechts voor $\frac{1}{4}$ legerkorps bemoeilijkt.

Voor de voltooiing der mobilisatie kon dan elke brigade beschikken over den etappespoorweg van het eigen legerkorps. De lasten konden dus over meerdere lijnen verdeeld worden.

4°. Door gebruik van meerdere spoorlijnen kon het inladen sneller geschieden (over zes lijnen verdeeld), het in- en uitladen dus bij duisternis plaats vinden. Bij gebruik van b.v. slechts 2 lijnen ware bovendien tijdelijk ander verkeer langs die lijnen, door de mobilisatie gevorderd, onmogelijk.

Het vervoer der brigaden, bestemd voor den aanval op Luik, heeft gelijktijdig plaats gehad met het vervoer van andere Deutsche gemengde brigaden, die bestemd waren voor grensbewaking, als b.v. de 53e versterkte Brigade van Ulm naar Diedenhofen (von Moser: Kampf und Siegestage), de 64e versterkte Brigade van Dresden naar Lommersweiler (Tögel: Sachsens Söhne im Weltkriege). Ook deze brigaden worden op 2 en 3 Augustus vervoerd en wel ter bescherming van het verzamelrayon van het eigen legerkorps. Het geheele vervoer moet als één geheel beschouwd worden.

Men kan dus zeggen, dat de aanval op Luik geschiedde door de versterkte en vooruitgeschoven grensbewakingstroepen der betrokken legerkorpsen. Daarbij kwamen dan nog de zware batterijen. Aangezien de rechtervleugel van het Deutsche Westleger, het Ie leger, over een groote sterkte beschikte naar verhouding van het gedeelte te bewaken Belgisch-Deutsche grens, was samenwerking van meerdere versterkte brigaden mogelijk.

Slechts van het IIe L. K., behorende tot het Ie leger, heeft geen brigade aan de overvalling deelgenomen, vermoedelijk door den zeer grooten afstand der garnizoenen van de Belgische grens (Stettin, Bromberg enz.).

Het is niet onwaarschijnlijk dat de 43e I. B. oorspronkelijk niet de bestemming had om bij het Maasleger te worden gevoegd.

OPMARSCH VAN DEN AANVALLER, 4 AUGUSTUS.

Toch bleef, toen de Duitsche gemengde Brigaden, voorafgegaan door de 2e en 4e Cavalerie Divisie en Zuidelijk geflankeerd door het H.K.K. 2, de grens overschreden, nog voor de Noordelijke brigaden een marsch van ten minste 20 K.M., voor de Zuidelijke van zelfs 40 à 50 K.M. te verrichten, alvorens de fortengordel werd bereikt. Slechts voor enkele jagerbataljons was een vervoer in auto's gedeeltelijk mogelijk (o.a. voor het 4e, 9e en roe jagerbataljon). Weldra zou het gebruik daarvan onmogelijk blijken. De wegen waren over kilometers lengte versperd, met omgehakte boomen, bakken van wagens enz., dan wel van coupures voorzien.

Rekenende rechts naar links, worden den 4^{den} Augustus ingezet (zie schets bij blz. 506):

A. 34 I. B. van Gemmenich over Warsage naar Visé.

Om 2 uur nam. bereikte het voorhoederegiment der 2e Cavalerie Divisie bij Visé de Maas, om 5³⁰ nam. bezet 25 R. I., de voorhoede der infanterie, Berneau, terwijl het 89e en 90e regiment opmarcheeren in de akkers O. en N.O. van Berneau. De order was geweest nog dien dag de Maas te bereiken

De marsch was voor de infanterie zeer zwaar. Wanneer de compagniescommandanten bezwaren bij hun chefs inbrachten, dat de troep niet verder kon, was het lakonieke antwoord steeds: „sind wir schon an der Maas?“

Het gelukt evenwel niet de Maasbruggen te bereiken voordat deze gesprongen waren. Zulks was reeds 24 uur te voren geschied!

B. 27 I. B. van Moresnet over Aubel naar Julemont en Bolland. Reeds om 5⁰⁰ nam. van 4 Augustus beschieten Duitsche batterijen bij Trembleur opgesteld het fort Barchon.

C. 14 I. B. van de pachthoeve „am Bildgen“ over Henri—Chapelle, alwaar om 2⁰⁰ nam. gerust wordt en verder over Clermont en Battice naar Hervé, dat om 5⁰⁰ nam. bereikt wordt. Het 4e Jagerbataljon, dat per auto naar de grens is opgerukt, is voortroep en heeft om 12 uur middag bij Battice een vuurgevecht met 1/2 eskadron van het 2e Regiment Lanciers.

D. 11 I. B. van Eupen over Limbourg, Stembert en Verviers, waar om 2 nam. rust is, naar Soiron.

Om 10¹⁵ voorm. zijn de eerste Duitsche cavaleriepatrouilles te Verviers.

Om 5 uur nam. vertoonen patrouilles van het Huzaren-regiment, v o n Zieten No. 3, zich reeds in het bosch la Rochette, N. O. van fort Chaudfontaine.

E. 38 I. B. van Malmedy over Francorchamps en Spa naar Louveigne.

Om 10⁰⁰ voorm. wordt Spa door de cavalerie en het 10e Jagerbataljon, in auto's, bezet.

F. 43 I. B. van Recht over Stavelot naar Remouchamps.

De 7e en 9e Cavaleriedivisie Z. van de 43 I. B., richting Lavaux.

MAATREGELEN VAN DEN VERDEDIGER, 4 AUGUSTUS.

Intusschen was aan Belgische zijde de opstelling ongeveer als volgt: De XIIe G. B. is uit Tongeren op Luik aangetrokken; II — 12 R. I. bewaakt evenwel nog steeds de bruggen bij Visé en Argenteau.

In den sector Maas benedenstreams — Vesdre:

W. van fort Barchon 14 R. I., Oost van fort Barchon tot fort Evegnée 32 R. I. Van daar tot fort Fléron 2 bataljons van 34 R. I.

Tusschen de forten Fléron en Chaudfontaine: II — 9 R. I. en II — 31 R. I.

In dezen sector als reserve: 4 bataljons der XI G. B., zoomede II en III — 29 R. I.

In den sector Ourthe — Vesdre: I — 34 R. I.

In den sector Ourthe — Maas bovenstreams I — 9 R. I. en I — 29 R. I. ten O. en ten W. van fort Boncelles.

In den sector fort Lantin — Maas benedenstreams: 2 bataljons van 12 R. I., terwijl beW. fort Liers III — 11 R. I. is opgesteld.

Van het 2e Regiment Lanciers hebben vooruitgeschoven afdeelingen voeling met de voorhoeden der tegenpartij o.a. bij Battice, terwijl 1 eskadron in Z.W. richting is vooruitgeschoven.

Een rapport van de 3e Divisie (aangehaald in „Ministère de la Justice „et Ministère des affaires étrangères. Guerre de 1914—1916. Réponse „au livre blanc allemand du 10 Mai 1915”) vermeldt „dat in de intervallen Pontisse — Barchon — Evegnée — Fléron de bezetting slechts 1500 man zou zijn” dus 500 man d. i. $\frac{1}{2}$ à 1 bataljon per interval, zoodat vermoedelijk de eerste veiligheidsbezetting bedoeld is, dan wel gelezen moet worden 1500 man voor elk interval, wat overeenkomt met de aanvankelijke sterkte der regimenten.

Aan de Maas heeft Majoor Collijns in den vroegen morgen van 4 Augustus de huizen, die te Visé (stadje van 4000 inwoners) en te Argenteau op de vernielde bruggen uitzien, eenigermate versterkt.

Patrouilles in 2 bootjes over de rivier gezet, melden: „sterke cavalerie; op korten afstand gevolgd door veel infanterie.”

Eene „Taube” verkent de Belgische opstelling te Visé. De vlieger kan de Belgische troepen dicht achter de huizen in de schaduw niet hebben opgemerkt. Zelfs vermoedt de Cdt. II — 12 R. I., dat de bestuurder

door de hooge vlucht niet heeft kunnen vaststellen, dat de Maasbrug vernield is, omdat het middenstuk recht naar beneden in de Maas is gezakt. Door deze vliegerverkenning op zijn hoede, trekt Collijns zijn reserve naar Visé aan.

Het gelukt hem dan ook om 1 uur nam. (2 uur Duitse tijd) het voorhoede-eskadron van een Huzarenregiment, dat op den anderen Maas-oever verschijnt, met vuur te overvallen. De huzaren maken kort keert, enkelen storten in de rivier. Zij zitten af tot het gevecht te voet. Twee à drie Duitse rijdende batterijen komen in stelling in de richting van Fouron, N.O. van Berneau. Hun G. K. T. springen evenwel aanvankelijk te hoog.

Er komen van het peloton Lanciers en de bereden schutterij berichten in, dat sterke vijandelijke infanteriecolonnen de Maas over zijn en dat eene batterij reeds haar „vuur op ons richt (sic).” Inderdaad „un grondement de canon semble provenir d'une hauteur de la rive „gauche”. Deze berichten blijken later onjuist.

De eerste Duitse artillerie is trouwens eerst 6 Augustus over de Maas gebracht.

De B.Cdt. is „sans instructions”. Hij besluit het peloton te Lixhe te versterken met de compagnie de Burghraeve, die daarheen over Hallembaye marcheert.

Intusschen hebben de Duitschers eene Cavalerie-brigade (de 18e?) naar de doorwaadbare plaats te Lixhe gezonden.

Het Duitse karabijn- en artillerievuur is zoo hevig, dat enkele huizen aan de Maas te Visé door de compagnie François ontruimd moeten worden en dat Kapitein de Burghraeve moet melden dat zijn manschappen, door het zware vuur plat op den grond gedrukt, niet in staat zijn het vijandelijke vuur te beantwoorden en zelfs „sont incapables „d'observer le pays”. (Waar blijven de schoppen, wordt er niet aan ingraven gedacht?)

De B.Cdt. besluit dan ook om 5³⁰ nam. terug te trekken, gedekt door achterhoeden. Aan de compagnie François gelukt deze beweging, door groep voor groep terug te gaan. Ook de compagnie de Burghraeve gaat met sprongen van 50 M. onder zwaar vuur terug.

Te Milmort om 6⁰⁰ uur nam. aangekomen, krijgt het Bataljon van Generaal Leman bevel om onmiddellijk de bruggen Wandre-Herstal te bezetten en af te sluiten.

Over de doorwaadbare plaats te Lixhe volgen de twee huzarenregimenten.

De bovengeschetste gevechtsepisode is een gevecht om een rivierovergang door cavalerie met rijdende artillerie, tegen infanterie zonder artillerie-steun. Of het fort Pontisse reeds toen heeft ingegrepen blijkt niet, Majoor Collijns maakt er geen melding van. Zeer leerzaam moet een gedetailleerde studie ter plaatse zijn, wanneer meerdere gegevens bekend zullen zijn geraakt.

De geboden weerstand schijnt vrij krachtig.

Wanneer men evenwel de verliescijfers nagaat: het bataljon van 400 man heeft slechts 2 dooden en 10 gewonden, dan neigt men tot eene andere conclusie.

Ook kan men, naar mijne meening, niet aan den indruk ontkomen, dat met 3 à 4 bataljons, goed ingegraven en gesteund door artillerie (aangeleund aan beide zijden als dit detachement zou zijn), den aanvallers voorloopig elke overgang ontzegd zou zijn geweest.

Aan de 34e Duitsche I. B. was, toen de staart Warsage voorbij was, om 5³⁰ uur nam. het bevel tot den aanval op Visé gegeven en wel 25 R. I. van uit Berneau, 89 Grenadiers en 90 Fuseliers N.O. daarvan. Op hetzelfde oogenblik ging evenwel de tegenpartij terug, zoodat bevelen volgden om ter plaatse bivaks te betrekken.

NACHT 4/5 AUGUSTUS.

In den avond van 4 Augustus zijn O. van den fortengordel de Belgische patrouilles in voeling met de Duitsche voorposten in de lijn Bolland—Melen—Soumagne.

Daarachter liggen de Duitsche brigaden; sommige bivakeeren zooals de 34e, anderen betrekken alarmkwartieren, zooals de 14e in Hervé. 4. I. — 165 R. I. bv. wordt aldaar in de Moreaustraat ondergebracht in een stal en in kleine huisjes.

Om 9 uur nam. openen de forten Evegnée en Fléron het vuur tegen de Duitsche voorposten. Fort Pontisse vuurt in het beneden Maasdal.

In dezen nacht zal getracht worden door een „coup de main” binnen den fortgordel door te dringen en wel door de versterkte 27 I. B., die den kortsten weg van de grens gehad heeft en de sterkste effectieven telt.

De 14 I. B. marcheert om 3 uur voorm. van Hervé af, om onmiddellijk te kunnen ingrijpen. De 34 I. B. wordt om 2³⁰ voorm. gealarmeerd en is als reserve der 27 I. B. beschikbaar. De 11 I. B. rust in haar geheel in Soiron en heeft slechts franc-tireur schermutselingen.

Het komt tot verwoede gevechten tusschen Barchon en de Maas, zoomede Oost van fort Barchon. Een regiment slaagt er zelfs in om langs de tallooze wegen en ravijnen West van fort Barchon door te dringen tot binnen de hoofdverdedigingslijn. Door een tegenaanval van de XIe Belgische G. B. onder Generaal-majoor Bertrand, wordt de aanvaller evenwel met zware verliezen en, volgens Buffin, „dans le „désordre le plus complet” teruggeslagen. Zelfs schijnen eigen afdelingen elkander bevuurd te hebben. Ofschoon de versterkte 27 I. B. zich geen doortocht heeft kunnen banen, hebben hare aanvallen het nut en blijkbaar ook de nevenbedoeling gehad, om de aandacht van de vestingverdedigers af te leiden van de voorbereidingen voor den overtocht der 34 I. B. over de Maas en om zooveel mogelijk mobiele vestingtroepen te binden, hen af te matten.

Bij de 34 I. B. beschiet de artillerie van 2³⁰ uur voorm. af den W.

oever en wordt gewerkt aan de inrichting van pontonveren tusschen Navagne en Lixhe.

Het optreden van de 14 I. B. draagt uitsluitend een demonstratief karakter. Deze brigade rukt in 3 colonnes op:

Links: 27 R. I. onder Kolonel Krüger;

Midden: II en III — 165 R. I. met eene afdeeling veld-artillerie onder Cdt. 165 R. I., Kolonel von Oven, langs den grooten straatweg over Michéroux, richting Fort Fléron;

Rechts: I — 165 R. I. van station Hervé, over Gurnée en Sonken naar B(asse) Melen, tegenover Fort Evegnée.

Doortastende aanvallen worden niet gewenscht; het consigne is: „Heute kein ernstes Gefecht zu liefern.“ (L. o h r i s c h: „Im Siegessturm von Lüttlich an die Marne“ blz. 21).

5 AUGUSTUS.

Den 5 Augustus wordt, terwijl de 27 I. B. opnieuw aanvalt en de 14 I. B. ten deele in stelling blijft, in het algemeen de opmarsch der Zuidelijkste twee Deutsche marschgroepen en van de zware artillerie van het veldleger afgewacht, terwijl de Noordelijkste marschgroep over de Maas gaat.

De Commandant van het Maasleger opent onderhandelingen over de overgave van de stad Luik.

Om 2 uur nam. begeeft zich een parlementair per auto naar het stadhuis en vandaar naar het gebouw der provinciale regeering, waar Generaal L e m a n en burgemeester K l e y e r hem te woord staan. Onder bedreiging van eene onverwijld te volgen beschieting der stad wordt capitulatie van stad en forten geëischt.

Hoewel de Burgemeester bij den militairen Gouverneur met aandrang schijnt gepleit te hebben voor overgave, weigert L e m a n categorisch. Geen 24 uur later zal hij zich, om de stad te sparen, genoodzaakt zien het garnizoen weg te zenden. Zal zelfs de artillerie der forten vrijwel tot onmacht gedoemd zijn, als de vijand zich in de stad nestelt en de forten van daaruit bestookt.

Na de onderhandelingen bestormen vele inwoners, uit vrees voor het bombardement, het station Guillemins.

De verdediging van een kringvesting, waarvan de kern bestaat uit eene groote stad, wordt aan handen en voeten gebonden, wordt verlamd, zoodra het bevolkingscentrum onder bereik ligt van de moderne artillerie des aanvallers. Ook Antwerpen geeft er het bewijs voor: nadat de buitenste fortenrij is gevallen (middernacht 7/8 October '14) begint het bombardement van de stad; 15 uur later beslist de gouverneur dat de stad door de bezetting moet worden ontruimd.

Er schijnen voor dergelijke stellingen bij de tegenwoordige uitwerking van de artillerie slechts 2 oplossingen: de stad tijdig door de onnutte bevolking doen ontruimen (Verdun) of . . . de verdediging elders voeren

(Boekarest). Alleen wanneer omsingeling niet te verwachten is en een verdediging op zeer grooten afstand van de kern mogelijk is (Verdun vóór Februari 1916, Antwerpen 1e stadium) is deze ontruiming minder noodzakelijk.

De Duitschers hebben tijdens de onderhandelingen zwaar geschut, 21 c.M. mortieren, in stelling gebracht o.a. bij de 14e I. B. Verder vermoedelijk ook enkele bespannen kanonnen van 13 c.M. lang, waarvan de dracht 14,5 K.M. is, zoodat een bombardement van de stad mogelijk was, bij in stelling komen op 4 à 5 K.M. van de forten (projectielgewicht 30 K.G.).

Om 1 uur nam. gaan regimenten der 2e Cavalerie Divisie met pontons over de Maas; het gros van het cavaleriekorps volgt echter eerst later.

Van de 34 I. B. worden aanvankelijk het 7e Jagerbataljon, zoomede II en III — 90 Fuseliers overgezet, om 5 uur nam. volgt I — 90 Fuseliers, daarna 89 Grenadiers. Bij den overtocht zijn de troepen blootgesteld aan zwaar (15 c.M.) artillerievuur van fort Pontisse (7200 M.), herhaaldelijk worden pontons getroffen. Moulant, dat daartegen gedekt ligt, is volgepropt met troepen.

Eskadrons der 2e Cavalerie Divisie bereiken reeds denzelfden dag om 5 uur nam. Tongeren.

De 14 I. B. heeft schermutselingen met franc tireurs. Er zijn nog geen geneeskundige dienst formaties aanwezig, zoodat gebruik gemaakt wordt van het Belgische hospitaal in Hervé.

De voorposten staan tot dicht bij de vesting en wel in het rayon der 14 I. B.: links het 4e Jagerbataljon op 1000 M. van fort Fléron; rechts I — 27 R. I., tegenover fort Evegnée.

Het gelukt in de avondschemering aan eene patrouille van 4, I — 27 R. I. het fort Evegnée dicht te naderen en telefoongeleidingen door te snijden.

De 11e I. B. schuift eveneens de voorpostenbataljons vooruit, doch deze worden teruggeslagen: I — 20 R. I. stuit reeds kort N.W. van Forêt op een „vooruit geschoven” tussenstelling met artillerie (de eenige waarvan melding gemaakt wordt) en lijdt zware verliezen ook door vuur van fort Chaudfontaine; Majoor Schütz wordt zwaar gewond.

De 38 I. B. bereikt des avonds Plainevaux, 4 K.M. beZ. fort Boncelles, zoomede Esneux. De 43 I. B. heeft van af 5 uur voorm. een zeer zwaren marsch in het Ourthedal; overal stuit de brigade op hindernissen, gevelde boomen, rotsblokken, vernielde bruggen; eindelijk wordt Comblain au Pont bereikt.

In den sector Maas bovenstrooms—Ourthe, dekt de Deutsche cavalerie dezen opmarsch en berent zij de vesting: een eskadron van het 2e Lanciers wordt bij Plainevaux gechargeerd door een Duitsch regiment en, met een verlies van $\frac{3}{4}$ van zijn sterkte, teruggeworpen.

Dien dag heeft de stellingcommandant de XVe G. B. per spoor uit

Huy ontboden. Het 1e en 4e Regiment Jagers te voet worden in den nam. te station Luik—Longdoz ontladen en worden in reserve geplaatst achter de XIe G. B. (zie blz. 559) op den weg Jupille—Bellaire.

NACHT 5/6 AUGUSTUS.

In den nacht 5/6 zal de algemeene aanval plaats hebben en is de opdracht der Duitsche brigaden om, koste wat het wil, door te breken. Slechts de 27 I. B., die zulke zware verliezen geleden had, bepaalt zich tot min of meer demonstratief optreden, terwijl de 11 I. B. eerst den 6 Augustus, om 10 voorm. aanvalt. Thans zou het aan de Duitsche infanterie zijn om te toonen dat eene jarenlange, onverdroten opleiding en zware oefeningen, waarbij de hoogste eischen gesteld werden, niet voor niet waren geweest; om te bewijzen, dat de zelfbewuste woorden in haar exercitie-reglement: „die Infanterie ist die Hauptwaffe . . . Sie allein bricht den letzten Widerstand des Feindes. Sie trägt die Hauptlast des Kampfes und bringt die grössten Opfer” (punt 264) geen ijdele klanken waren gebleven, maar haar tot in merg en been waren doorgedrongen.

De 34 I. B. rukt, niet zonder dat vergissingen plaats hebben en kruisingen van colonnes voorkomen, over Hallembaye naar Houtain-Saint-Siméon, vanwaar 's middernachts over Heure le Romain, Hermée bereikt wordt. De kern der brigade marcheert in Hermée in „aufgeschlossenen, dichten Kolonnen” op, zooals Kapitein von Sodenstern schrijft. De brigade sluit dus eerst in een uitgangsstelling op (punt 386, Exerc. Regl. Duitsche Infanterie). De formatie der bataljons was vermoedelijk de „Tiefkolonne” in Kompagnie Kolonnen” (Exerc. Regl., punten 316 en 322), d. i. onze flankcolonne met sectiën.

Voor den marsch naar het interval Liers—Pontisse was de meest gedekte weg gebruikt, voerende naar den gedekten hoogterand Hermée—Oupeye.

In den voornacht werden de vestingwerken op gelijksoortige wijze in „Kompagniekolonnen” door de andere brigaden genaderd.

Middernacht gaat de 14 I. B. voorwaarts.

Om 7 uur nam. wordt de 43 I. B. gealarmeerd in Comblain au Pont, om, te 11³⁰ nam., in verband met de 38 I. B. op te rukken.

Bij elke brigade waren verschillende colonnes gevormd n.l. vasthoudende groepen tegenover de forten en als regel een stormcolonne voor het interval. Reserven werden in het algemeen niet bij de brigaden achtergehouden. De niet aanvallende brigaden kunnen als algemeene reserve beschouwd worden.

Bij de 34 I. B. werd de stootgroep (colonne No. 3) gevormd door het 89e Gren. en 90e Fus. regiment; het 7e Jagerbataljon had evenwel eveneens opdracht om door te dringen.

De Cdt. der 14 I. B. laat $\frac{1}{2}$ bataljon tegenover elk der forten

Evegnée en Fléron demonstreeren en valt zelf met 7 compagnieën en de mitrailleurcompagnie van 165 R. I., het 27 R. I., het 14e Jagerbataljon, 1 batterij veldartillerie, 2 houwitsers en 1 eskadron over Micheroux aan. Eén compagnie blijft als dekking van het Hoofdkwartier van het Maasleger in Hervé achter. Bij de 38 en 43 I. B. geschiedt de hoofdaanval zoowel tegen Sart-Tilman als Boncelles, neven-groepen demonstreeren bij les Communes.

DE AANVAL.

De 34 I. B. zou den aanval moeten verrichten zonder steun van artillerie. Deze was nog op den Oostelijken Maasoever achtergebleven, onder dekking van 2, I — 90 Fuseliers.

De stormcolonne moest over den landweg Hermé—Vottem binnendringen.

Om 12¹⁵ voorm. opent het fort Pontisse het vuur. De vuursnelheid bleek zeer gering: 1 schot in 3 minuten. Er vallen enkele verliezen te betreuren.

1³⁰ voorm. marcheeren de regimenten aan.

Voortroep II — 90, dan I en III — 90 Fus. en 89 Gren.

Aanvankelijk marcheert men verkeerd en moet keert maken. Daarom wordt III — 90 Fus. voorhoede.

„De order is: „Es wird nicht geschossen; wo wir auf den Feind „stoszen, wird er mit Hurra angegriffen.”

Zoeklichtbundels en granaatvuur van Pontisse en Liers wisselen elkander af.

Om 2³⁰ voorm. attakeert III — 90 en marcheert, volgens afspraak, I — 90 rechts daarvan op, doch stuit tegen een 5 M. hoogen spoordijk, waarin zich een poort bevindt. Het in de poort ontvangen vuur is evenwel zoo zwaar, dat het eerste commando, hetwelk de Kapitein v. Sodenstern tegenover den vijand zal moeten geven, het „reglements-widrige” bevel: „3e compagnie rechts om keert = marsch” is.

De spoorbaan wordt nu beZ. Milmort overschreden, nadat een dichte tirailleurlinie gevormd was en men met moeite, sommigen zelfs met behulp van den vaandelstok, tegen den steilen dijk opgeklimmen was. De sectiecommandanten openen toch het vuur. Eenige loopgraven worden genomen. De Belgische infanterie werpt met handgranaten, doch moet wijken, het vuur der forten zwijgt nu evenwel; vermoedelijk uit vrees eigen troepen te treffen. Het interval is doorbroken. Door het doorsneden terrein en de diepe duisternis geraken de Mecklenburgsche bataljons geheel dooreen. Elke gelegenheid wordt benut om weer gesloten eenheden te vormen, zelfs door samenvoeging van onderdeelen van de 2 regimenten.

Bij het eerste schemerlicht wordt, een spits vooruit, met 400 man gemarcheerd in de richting van een groote stad, die men voor Luik aanziet. In werkelijkheid is het Herstal geweest. Luitenant-Kolonel

von Wangenheim, commandant 89e Grenadiers, geeft juist zijn bevelen om aan te vallen in de richting van een groot vuurbekken, dat in de stad gezien wordt, als een onderofficier van III/89 meldt: „In „Luik (bedoeld wordt Herstal) woedt een zwaar straatgevecht. Alle „huizen zijn bezet. Majoor v. A. (von Arnim) en vele andere officieren zijn gesneuveld. Alles is daarop weer teruggedaan.” (Die Mecklenburger im Kampf in Belgien und Nordfrankreich; aus dem Tagebuch eines Kompagniechefs, blz. 27).

De regimentscommandant besluit daarom terug te gaan om de rest der Brigade af te wachten en wel in de richting van de hoogte beO. Rhees, welke om 7 uur voorm. bereikt wordt.

Daarmede was evenwel het lot der hier doorgedrongen troepen feitelijk beslist; de aanval mislukt.

Door de Belgen waren in dit gedeelte als het ware 2 linies ingenomen n.l.: in de lijn der fortten vestingtroepen, daarachter II — 12 R. I. onder Majoor Collijns.

Deze had, gelijk hiervoren is medegedeeld, in opdracht de bruggen over de Maas en het Maaskanaal te Herstal—Wandre te verdedigen. Bij gemis aan andere verlichtingsmiddelen had hij strooschelven met teer doen drenken en onzichtbaar voor den vijand opgesteld.

Zijn vertrouwen in de eigen vesting-infanterie was niet groot. Het waren nog plaatvervangers van het oude stelsel en na een verlof van jaren 1), eerst sinds 4 dagen weer onder de wapenen. „Mon appréciation était juste” schrijft hij: na een kort vuurgevecht trachten de vestingtroepen door Herstal te vluchten, langs de door II — 12 R. I. afgesloten wegen.

Om 2¹⁵ uur geven zijne schildwachten alarmschoten; op het zelfde oogenblik worden de brandstapels ontstoken.

De tegenpartij wordt met vuur overvallen en wijkt, maar komt terug door de tuinen en langs de straat dwars op den weg Herstal—Vivegnies: het is III — 89 dat aanvalt. De dwarsstraat wordt geheel bestreken door de Belgische schutters, opgesteld in de huizen rechts van het marktplein.

Ondanks zware verliezen volgen de Duitsche aanvallen onafgebroken, steeds weer opnieuw worden de aanvallers neergemaaid. Met rossen schijn verlichten de brandstapels dit bloedbad. Bijna hadden zij ook het detachement onder overste von Wangenheim hierheen gelokt.

Hier is het dat het een der vaandels van het 89e Regiment Mecklenburgsche Grenadiers door den soldaat Lange wordt buitgemaakt.

Van een vaandel van het 90e was nog tijdig het doek afgerukt en door een officier om het lichaam, onder de veldjas gewikkeld, terwijl de stok begraven werd. Zodoende kwam dit vaandel niet in 's vijands handen,

1) Bij de verdriedubbeling bij de mobilisatie vormen de jongste 8 lichten de liniebrigade, de oudste 5 lichten het gelijkgenummerde vestingregiment. Een kern was bij deze regimenten feitelijk niet voorhanden. (Beiheft No. 161, Internationale Revue 1913).

hoewel de officier gevangen genomen werd. (Delbrück: Feldpost-briefe, deel I, blz. 50)

Door den vestingcommandant was II — 11 R. I., dat opgesteld was bij Bellaire, over Luik ter ondersteuning van II — 12 R. I. aangetrokken, eveneens eene batterij veld-artillerie.

Deze komt om 10³⁰ in stelling nabij Fort Pontisse, op 1800 M. van de Duitschers, die zich, nog ongeveer 400 man sterk, op de hoogte en het kerkhof van Rhees met front naar 3 zijden hebben ingegraven en nu onder het artillerievuur van het fort en van de veldbatterij zware verliezen lijden. Het bataljon valt, met een compagnie van II — 32 R. I. onder kapitein Grossman, de Deutsche infanterie aan en neemt deze omstreeks 1 uur nam. gevangen. Zij worden, 7 officieren en 400 man sterk, opgesloten in de gevangenis (G. op de schets) te Luik. Des nachts hooren zij Deutsche granaten om zich heen vallen en reeds den volgenden dag om 8¹⁵ uur voorm. worden zij door een Generalen staf-officier van het Commando van het Maasleger bevrijd.

Het moet eenige verwondering wekken, dat de oriëntering bij de 34 I. B. onvoldoende is geweest en dat blijkbaar niet met het kompas is gewerkt, zoodat de bataljons afdwaalden en dooreen geraakten, alleen de hoogere officieren waren van kaarten voorzien, de compagniescommandanten niet.

Was de actie dezer beide regimenten van de 34 I. B. dus over het geheel genomen als mislukt te beschouwen, door het feit, dat zij zich gedurende langen tijd binnen den fortengordel wist te handhaven, zoomede door de omstandigheid, dat enkele kleine afdeelingen toch de stad Luik uit het Noorden wisten binnen te dringen bij de voorstad Coron Meuse en een rechtstreekschen aanval op het stelling hoofdkwartier aldaar deden, werd niettemin eene groote moreele uitwerking bereikt.

De Gouverneur zag zich verplicht overijld de wijk te nemen naar fort Loncin; gedurende uren is de algemeene leiding uit handen en moet daarna worden uitgeoefend van uit den omtrek van de lijn van weerstand, in stede van centraal. Ten slotte moet zelfs worden aangenomen, dat het enkele uren later genomen besluit om de 3e Belgische divisie terug te nemen, onder den indruk van den aanval op het hoofdkwartier en van de daardoor bemoeilijkte leiding is genomen, al hebben de berichten, van verschillende zijden ingekomen, ook het hunne daartoe bijgedragen.

Wat toch is geschied? Aan den Majoor von Alvensleben 1), Commandant van het 7e Jager Bataljon, die in opdracht had van Hermée tot Coron Meuse (Oostelijk van G. op de schets) door te dringen, was

1) Volgens Buffin. In het Deutsche leger was in Augustus 1914 geen Majoor v. Alvensleben. De „Deutsche Rangliste 1914” vermeldt als Cdt. van het 7e Jager Bataljon de Luit. Kolonel von Rang o.

het gelukt om met 4 officieren en ongeveer 50 man nog in de morgenschemering Luik te bereiken. Doordat de troep de shako tegen de veldmuts heeft verwisseld en de Commandant Engelsch spreekt, worden zij voor Engelschen aangezien. Vermetel en handig weet hij zoodoende 2 Belgische lanciers te bewegen hen in triompf langs de Leonhardstraat naar de stelling-bureaux te geleiden. De Majoor Marchand van den stellingstaf ziet hen aankomen en alarmeert oogenblikkelijk den staf en de marechaussee, daarbij ingedeeld. In het nu volgend straatgevecht sneuvelen de Duitsche officieren en de Majoor Marchand, de Duitschers deinzen ten slotte af.

Intusschen heeft kolonel Stassin, chef van den staf (volgens diens eigen relaas in Buffin, blz. 23), den Stellingcommandant overreed zich te bergen in de kanongietery. Geholpen door twee kapiteins, klimmen zij daarna over de omheining en bereiken verder langs de Leonhardstraat het aan den voet van de citadel gelegen station Vivegnies, vanwaar een lorrie hen naar het fort Loncin brengt. Vandaar uit zal de Generaal Leman trachten de verdediging verder te leiden, en wel, zooals hij den fortcommandant, Kapitein Naessens, mededeelt: „à l'abri de vos canons" (Buffin blz. 53). Tijdelijk is evenwel de leiding onmogelijk geweest. Ordonnansen vinden het hoofdkwartier niet. Majoor Collyns o. a. zendt tusschen 8 en 10 uur voorm. achtereenvolgens 3 wielrijders om orders, doch ontvangt geen antwoord.

Bij Bonnelles liep het al ongeveer als bij Pontisse. In diepe duisternis en onder zware onweersbuien marcheeren de Duitsche troepen over grooten afstand (sommigen 20 K.M.) aan. Het terrein is buitengewoon zwaar, steil en op sommige punten geheel doorweekt: „Unsere Artillerie sitzt hilflos bis an den Bauch im Schlamm, und kann nicht vorwärts." (Weser Ztg.). Eindelijk, het is middernacht, breekt de maan door en wordt het weer beter.

Het is aan de zware artillerie gelukt Z. O. van Bonnelles zoodanig in stelling te komen, dat de Maasbrug bij Ougrée onder vuur genomen kan worden.

De 4 regimenten der 38e en 43e I. B., de eersten voorafgegaan door het 10e Jager Bataljon, treden „zum Sturm" aan. Over heuvels en rotswanden en door dicht onderhout, over heg en steg, wordt de aanval doorgezet. De verdedigers van de slechts vluchtig opgeworpen schansen (bataljons van het 9e Belgische regiment) worden teruggeworpen; Sart Tilman, de sleutel van het plateau, door den Duitschen rechtervleugel welhaast bereikt.

Inmiddels heeft de stellingcommandant niet stil gezeten.

Reeds op het bericht van de nadering van vijandelijke colonnes voor het Zuidfront, is, in den avond van 5 Aug. de XV G. B. van Bellaire naar Luik teruggemarcheerd en wel over brug No. 1 naar Fragnée, de Z. W. voorstad, die 11 uur nam. bereikt wordt en waar men halt houdt. Tien minuten later is het alarm. Onder stortregens wordt naar

Ougrée gemarcheerd; de brigadecommandant, generaal-majoor Massart en de aalmoezenier, pater de Groote aan het hoofd. Per auto brengt de majoor Marchand, dezelfde die weinige uren later zou sneuvelen, het volgende bevel van den Stellingcommandant over: „Les lignards sont débordés à Sart-Tilman, il faut que les chasseurs défendent à tout prix le hameau”. Het 1e Regiment Jagers te voet, onder kolonel Jaquet wordt daar ingezet; het 4e (het verdubbingsregiment) bij les Communes. Om 1 uur voorm. wordt Sart-Tilman bereikt.

Achtereenvolgens worden het I en $1/2$ II Bataljon ingezet tegenover de Duitschers, die de loopgraven bezet hebben. Het gevecht duurt met wisselende kansen voort tot het aanbreken van den dag. Aan weerszijden worden zware verliezen geleden. De Belgen worden zelfs van uit Sart-Tilman in den rug beschoten, honderden sneuvelen. De geheele regimentsreserve moet worden ingezet en een zware worsteling om de huizen van Sart-Tilman en de 500 M. Westelijk daarvan gelegen boerderij Cense-Rouge heeft plaats. 2 Belgische Kapiteins en 3 Luitenants worden „à bout portant” neergeschoten. Maar ook de Duitschers hebben zware verliezen. Van het 82e Duitse R. I. sneuvelden niet minder dan 3 Kapiteins en 6 Luitenants (volgens de successievelijk gepubliceerde verlieslijsten).

Ook de aanval op Bonnelles mislukt. Tot op korten afstand van het fort zijn de aanvallers doorgedrongen. Slechts 74 R. I. evenwel weet zich aldaar een tijdlang te handhaven. Prins Wilhem zur Lippe Detmold, de regimentscommandant, sneuvelt op het oogenblik, dat hij zich opricht en den vaandeldrager last geeft om met het vaandel te zwaaien, ten teeken voor naderende eigen troepen.

Niet tevergeefs zouden evenwel de offers zijn, die ook door deze Duitse troepen werden gebracht. Wel worden door het besluit van Luitenant-Generaal Leman om de bezetting van het bruggehoofd Huy aan te trekken en deze vervolgens in den sector van Bonnelles in te zetten, alle krachten tot den tegenaanval op een der brandpunten van den strijd, met helder inzicht op het juiste oogenblik ingezet, doch daardoor wordt tevens de sector Vesdre—Maas benedenstrooms, waarin de XV G. B. aanvankelijk geplaatst werd, aanmerkelijk verzwakt.

De aanvallen door de twee Duitse vleugelgroepen verricht, kwamen de middengroep dus zeer te stade.

Ook bij deze middengroep, de 14 I. B., zou de koene onderneming op een haar na mislukt zijn.

1 en 4, I — 165 R. I. onder Cdt. I moeten tegenover fort Evegnée demonstreeren, 6 en 8, II — 165 R. I. onder Cdt. II hebben dezelfde taak tegenover Fort Fléron; 7, II — 165 R. I. is te Hervé als bedekking van het Hoofdkwartier van het Maasleger achtergebleven.

De rest der brigade, waarvan de samenstelling op blz. 563 is vermeld, vormt de stootgroep.

De 2 compagnieën, die tegen Fort Evegnée een schijnaanval moeten verrichten, marcheeren af met een vermeerderden munitievoorraad (200 patronen, elk man ontvangt een gordel met 50 patronen uit den compagnie's patrooncaisson).

Ransel en helm blijven achter, het noodrantsoen wordt uit den ransel genomen, de muts opgezet en, arm in arm, eene tirailleurlinie geformeerd, die over weiden en velden in diepe duisternis naar het fort marcheert.

Nog is men er slechts op enkele honderden M. van verwijderd.

Geen Belg is te zien. Evenwel moet de troep keert maken, want van zoo nabij zou men aan het eigen artillerievuur blootgesteld zijn. Op 700 M. afstand worden loopgraven aangelegd, die, omdat niet iedereen van een schop is voorzien, niet verder kwamen dan tot kuilen in den grond!

Om 2 uur voorm. wordt het vuur geopend, tegelijk ook door de artillerie van het fort. Deze vuurt, evenwel te ver. Toch voelt de troep zich in een netelige positie, omdat hij aan de plaats gebonden is. Eindelijk opent ook de eigen artillerie het vuur. Het zijn de 21 c.M. bespannen mortierbatterijen van het „Fusartillerieregiment" uit Maagdenburg: „Encke" No. 4." De manschappen juichen: „Encke kommt!"

Ook eigen veldartillerie beschiet uit de linkerflank het fort.

Als het dag wordt, komt de order het fort aan te vallen. Onmiddellijk daarop evenwel het bevel terug te gaan in het bosch. Dat het fort nog lang niet stormrijp was, bewees het artillerievuur, dat het halfbataljon daarbij vervolgde. 1, 4, 6 en 8 — 165 R. I. verzamelen in Hervé en Battice. Ook de geheele 27 I. B. is dien dag op Hervé teruggegaan! Het begint op een algeheele mislukking, een ramp te lijken.

Wat was intusschen met de stormcolonne geschied?

Met het 4e Jagerbataljon als voortroep, rukt het gemengde detachement (zie blz. 561) onder Generaal-majoor von Wussow, te middernacht van bez. Hervé op.

Reeds in Micheroux wordt de troep van alle zijden beschoten. Twee mitrailleurs worden tegen de bezetting der huizen gericht. Ook uit het stationsgebouw krijgt de brigade vuur. Men heeft aanvankelijk echter nog eenigen steun van de artillerie, die O. van Micheroux in stelling komt.

De colonne baant zich verder een weg. Retinne, in de lijn der forten gelegen, wordt bereikt. Op straat ontploffen fladdermijnen en op een viersprong in het dorp worden de voorste sectiën door 2 vuurmonden weggemaaid. Een hoornblazer blaast voortdurend „Rasch Vorwärts" Op 30 M. der stukken beletten de kartetsen elken voortgang en buigen de aanvallers uit. Men weet evenwel een 10.5 c.M. veldhouwitser in het dorp te sleepen en schiet op korten afstand op de huizen en de vuurmonden. Zoo gelukt het door niets ontziend voorwaarts gaan, met doodsverachtenden heldenmoed de zich steeds weer herhalende moeilijkheden te boven te komen. Het IIIe Bataljon van het 34e Belgische Infanterieregiment wordt teruggeslagen.

In Queue du Bois wordt het bijkans nog zwaarder. Van 3 zijden wordt de troep beschoten; elk huis moet bestormd worden. Ook het

geschut van het fort Evegnée mengt zich op 1500 M. afstand in den strijd.

Doch, evenals eens Bonaparte, toen hij in het jaar 1800 in Italië binnenviel, met zijn geheele leger onder het werkzaam vuurbereik der kanonnen van de bergvesting Bard voorbij marcheerde, zonder zich door verliezen te laten ophouden, zoo doorbraken deze uitmuntende troepen den vijandelijken vestinggordel. Zij volvoerden daarbij, hetgeen waarop reeds voor den oorlog Bernhardi als een noodzakelijkheid voor het Duitsche leger had gewezen (Vom heutigen Kriege; deel II, blz. 402): zich niet door de sperforten laten ophouden en deze voor rekening van volgende troepen laten. Ja, waarlijk, „*insta opportune, importune*”, tijdig of ontijdig, dood of levend, vooruit! had deze troep in zijn vaandels geschreven.

Kolonel von Oven, Cdt. 165 R. I., het pistool in de vuist, stormt vooraan. Generaal von Wussow, de Brigadecommandant, zijn Ordonnansofficier en Kolonel Krüger, Commandant 27 R. I., sneuvelen onmiddellijk voor de Belgische kanonnen. Maar niemand minder dan de Commandant van het Maasleger, von Emmich en zijn ijzeren Chef van den staf Erich Ludendorff waren bij de brigade om haar over alle klippen heen te kunnen drijven.

Een medestrijder schrijft in de Tägliche Rundschau van 21 Augustus 1914: „Op eens geeft een officier met de roode generaalstrepen, aan „de houwitsers bevel om in de huizen te vuren. Ik buig mij tot den „kleinen man en kijk hem aan. Het is onze hoogstcommandeerende „von Emmich.”

Bij Bellaire wordt in het eerste schemerlicht het verband hersteld, terwijl de artillerie dit dorp beschiet Ludendorff zelf heeft het bevel over de Brigade op zich genomen en verwerft hier de orde „pour „le mérite”. Van nu af aan vermijdt men de dorpen. Om 9⁰⁰ voorm. gaat het detachement vooruit en wordt, Z. langs Bellaire en langs Aux Vignes, Jupille bereikt. Ook dit laat men rechts liggen omdat Belgische infanterie, waarmede men een kort vuurgevecht heeft, de hoogte Oostelijk daarvan heeft bezet. De Commandant Muna van het 12e Linieregiment, met 50 man van verschillende Belgische compagnieën, zijn de laatste verdedigers van de bres. Om 12³⁰ nam. is men op de hoogte van Chapelle les Bruyères, van waar men op de begeerde stad neerziet. Daar verzamelt zich in den loop van den middag hetgeen van de brigade was achtergebleven. 1000 man van de vakverdedigers zijn gevangen gemaakt, een 12tal vuurmonden uit de tussenstelling vermeersterd.

's Avonds wordt bij de Kapel een stelling opgeworpen en bezet: front Z.W. en W. Een parlementair eischt overgave van stad en forten op straffe van bombardement. Generaal Leman wordt door den Burge-meester geraadpleegd en antwoordt, dat de stad zich dit offer moet laten welgevalven.

De medegenomen veldartillerie beschiet, van 7 uur nam. af, met lange tusschenpoozen — omdat de munitievoorraad zeer krap werd — de stad en de citadel tot 6³⁰ voorm. van den 7en. Van de citadel wordt het hoofd-

gebouw in brand geschoten. Het waren de projectielen van deze batterij, die in de gevangenis door de aldaar opgesloten krijgsgevangenen werden gehoord.

Eenigen steun ontving de brigade indirect van den Zeppelin Z. VI (inhoud 22.000 M.³, eigen snelheid 85 K.M. per uur), die om 1 uur 's nachts 12 bommen van eene hoogte van 300 à 600 M. wierp, welke bommen op verschillende plaatsen brand veroorzaakten.

„Es mögen eigene Gefühle gewesen sein, die die Brust der Führer „in dieser Nacht bewegten” schrijft de Kapitein L o h r i s c h, van 1—165 R. I. Van de tegenpartij wist men niets af. De wildste geruchten over wat aan den anderen Maasoever geschiedde deden de ronde. Er kon geen verbinding met de nevenbrigaden verkregen worden; men wist niet dat overal elders de doorbreking was mislukt en dus van het beoogde binnendringen van 3 à 4 sterke colonnes tegelijk en van verschillende zijden in Luik niets kon komen.

Alleen de wielrijdercompagnie van het 4e Jagerbataljon werd als versterking ontvangen en dit was mogelijk omdat fort Evegnée van 3 zijden onder vuur werd genomen.

Het Duitsche Groote Hoofdkwartier zal vermoedelijk bericht ontvangen hebben van het terugvloeien der 27 I. B., het gevangen nemen van een gedeelte der 34 I. B., het terugwerpen der 38 en 43 I. B. en, aangezien ook de 14 I. B. blijkbaar niets van zich deed hooren, en wellicht afgesneden was, zag het zich in den morgen van 7 Augustus, ofschoon noode, verplicht te melden: „Der Handstreich auf die modern ausgebaute Festung ist nicht geglückt.” Toen dit bericht werd uitgegeven, was Luik evenwel reeds in Duitsche handen.

De aanvoerders bij de 14 I. B. hadden besloten alle bezwaren ter zijde te stellen en in den morgen van 7 Augustus de stad binnen te dringen. En ook hier werd het woord van M o l t k e bewaarheid: „Auf die Dauer hat nur der Tüchtige Glück” en bovendien: „Über den Erfolg des Kalküls mit Raum, Zeit und Grösze hinaus, müssen ihr (der Kühnheit) noch gewisse Prozente zugestanden werden, die sie jedesmal, wo sie sich überlegen zeigt, aus der Schwäche der andern zieht” (C l a u s e w i t z).

De vesting was van meerdere zijden heftig aangevallen over een front van 35 K.M. De 3e Belgische Divisie had zich overal tegelijk moeten weren. II/II R. I. was van Bellaire naar Rhees aangetrokken; de XV G. B. had hare reserve opstelling bij Jupille en Bellaire moeten verlaten, om bij les Communes en Sart Tilman hulp te bieden. Daardoor was blijkbaar de bezetting in het interval Evegnée—Fléron niet voldoende geweest, terwijl een gedeelte der troepen (1000 gevangenen), het krijgsbedrijf ontwend, niet den verwachten weerstand hadden geboden.

Zelf had de Stellingcommandant voor een troep Jagers zijn hoofdkwartier in den vroegen morgen van 6 Augustus moeten ontvluchten!

Omstreeks 1 uur namiddag van den 6 Augustus, als de 14 I. B. de hoogten Oost van de stad heeft bereikt, neemt L e m a n het besluit

de 3e Divisie terug te nemen. Of dit besluit niet zeer ontijdig genomen is, kan in het licht van hetgeen thans over de verdediging van Luik bekend is, niet voldoende beoordeeld worden.

„Après une défense héroïque la 3me division épuisée se retire” (B u f i n) of, zooals het Belgische legerrapport zegt: de troepen der 3de divisie liepen kans te worden afgesneden en moesten voor het veldleger behouden blijven: „Il fallait les r a m e n e r vers le gros de l'armée.”

De vraag rijst of het niet omgekeerd beter ware geweest n.l.: „het veldleger snelt de verdedigers van Luik te hulp, werpt de over de Maas en binnen de vesting doorgedrongen troepen terug en verdedigt de Maaslinie”

De Stellingcommandant blijft met zijn gereduceerden staf in het fort Loncin en bepaalt dat de forten verder nog slechts de rol van sperforten zouden vervullen, zoodat althans de spoorwegen nog voorloopig afgesloten bleven. De Stellingcommandant behoudt het bevel en geeft het niet over aan den reeds in vreedestijd aangewezen pl.v.v. Vestingcommandant om, zooals hij aan zijn Koning bericht: „in de mate van het mogelijke de verdediging ervan te regelen en den moed bij „de vestinggarnizoenen hoog te houden”.

In den namiddag van 6 Augustus marcheert de 3e divisie, uitgezonderd eenige onderdeelen, die het bevel om terug te trekken niet heeft kunnen bereiken, tusschen de forten Hollogne en Lantin af naar Hannut. Enkele Duitsche eskadrons bedreigen de Noordelijke flank. Voor de verzameling van verscheiden onderdeelen der Divisie waren, door de opstelling van de 14e Duitsche I. B., de toegangen naar Luik afgesloten. De XI G. B. en 32 R. I., die ten N. van fort Evegnée stonden, trokken om 2 uur over Herstal terug naar Ans.

Wie evenwel niet uitgeput was, dat was de Pruisische infanterie.

Om 6 uur voorm. van den 7^{den} Augustus wordt het oude fort la Chartreuse (de Karthuizer schans) zonder slag of stoot genomen en rukken de 7 compagnieën van 165 R. I. met 1 sectie mitrailleurs en 1 sectie veld-artillerie onder Kolonel v o n O v e n over een der Maasbruggen, waarin de tegenpartij de springlading reeds had aangebracht. Onder weg worden niet minder dan 2 Belgische regimenten (3000 man) gevangen gemaakt en in la Chartreuse afgezonderd. Deze zullen den volgenden dag in 2 dagmarschen naar Eupen getransporteerd worden en vandaar per spoor naar de legerplaats Senne.

Het detachement v o n O v e n marcheert onmiddellijk door naar de voorstad Ans, Westelijk van de Citadel gelegen, en neemt in een stelling aldaar de forten Loncin en Lantin „à revers”.

De medegenomen sectie veldartillerie komt in stelling in het vliegekamp te Ans. Ulanen patrouilleeren reeds van Ans naar Loncin, maar worden afgewezen.

Om 8¹⁵ voorm. worden de in de gevangenis opgesloten Duitschers bevrijd en de citadel o.a. door artillerie bezet.

Kolonel graaf L a m b s d o r f f, Chef van den staf van het X L. K., opent met Generaal L e m a n onderhandelingen over de overgave der

forten. Deze moet geantwoord hebben: „Eerst wanneer de weg van „Ans naar Loncin geplaveid zal wezen met de schedels van Pruisische „musketiërs, geef ik het fort over.”

Van de zoo belangrijke Maasbruggen was zelfs de spoorwegbrug gaaf gebleven. Doordat de stellingcommandant met het fort Loncin de spoorbaan naar Brussel afsloot, bleef het gebruik daarvan den Duitschers evenwel voorloopig ontzegd. De spoorbruggen waren op enkele andere punten wel vernield; een der tunnels die van Nasproué bij Dolhain was vernield, die bij Bellevaux versperd, door het op elkaar loopen van 14 locomotieven; evenwel is deze op 9 Augustus reeds weder geschikt voor het treinenvervoer. Alleen de sierlijke „pont des Arches” over de Maas zelve (No. 5 op de schets) was 6 Aug. 12³⁰ uur nam. opgeblazen (Jahrbücher f. d. Deutsche Armee u. Marine, Maart '17). Bij een der andere Maasbruggen was de lading niet voldoende tot ontploffing gekomen, terwijl bij de overigen de ontploffing niet te weeg was gebracht.

VERDERE MAATREGELEN.

Reeds den 7^{den} komen o.a. bij de 14 I. B. de reservisten van Aken per auto en te voet, onder bevel van eenige in het garnizoen met dit doel achtergelaten kapiteins aan. Bij de 14 I. B. rukken deze met de overige compagnieën van 165 R. I. op naar de stad.

De bruggen worden onmiddellijk bezet. Op het station Guillemins wordt beslag gelegd op 20 locomotieven en een grooten voorraad levensmiddelen. De schutterij wordt ontwapend.

Dien dag dus (om 9³⁰ nam.) voltooit zich in de veroverde stad, die nauwelijks 12 uur Duitsch bezit is, de mobilisatie van laatstgenoemd regiment. De reservisten hadden 7 Augustus 45 à 50 K.M. afgelegd. Het was dringend noodig dat de binnengedrongen zwakke troepen zoo spoedig mogelijk versterkt werden. In Aken is, toen de aanval nog als mislukt beschouwd werd, zelfs in korten tijd een autopark van 350 wagens uit verschillende steden door den etappencommandant met behulp van een groot-industrieel bijeengetrokken. In echelons van 100 wagens werden de troepen getransporteerd.

De uit de gevangenis bevrijde Mecklenburgers worden met Belgische geweren en patronen bewapend. Zij maken een demonstratieven marsch van een uur van de gevangenis naar de citadel en richten deze ter verdediging in, tegen een mogelijken aanval van uit de stad.

Aan de 11 I. B. gelukt het in den nam. van den 7^{den} — na aanvankelijk vergeefsche pogingen — langs het nu zwijgende fort Fléron, de stad binnen te rukken. Deze brigade neemt den volgenden dag een bewakingsstelling in tegenover fort Lantin.

De volgende dagen wordt de vesting eenigermate van de buitenwereld afgesloten. Wel worden Awans en Hognoul Westelijk van Fort Loncin op 8 Augustus bezet, maar overigens is de afsluiting nog zeer onvoldoende.

De 38 I. B. marcheert in den avond van 7 Aug. Luik binnen.

Kenmerkend voor de zwakke bezetting en afsluiting van Luik, zelfs nog op 13 Augustus is, dat de Belgische bezetting van den sector Ourthe—Vesdre (I — 34 R. I. en deelen van 14 R. I.), die het bevel om terug te gaan niet had ontvangen, in den morgen van 13 Augustus den „Rond Chêne” kan verlaten.

Het detachement gaat de Ourthe over en marcheert over Sart Tilman achter langs fort Boncelles, dat nog in Belgische handen is, naar de brug van Saint Lambert, die op dat oogenblik, door een toeval niet door de Duitschers is afgesloten. Over Flémalle wordt den 14^{en} Augustus om 2 uur voorm. Awans-Bierst bereikt; al de belendende dorpen zijn in Duitsch bezit. Daarna wordt om 8 uur nam. verder gemarceerd richting Huy, tusschen Flémalle en Hollogne door. Om 1.30 den volgenden dag wordt de troep, nog 600 man sterk, per spoor van Huy naar Namen vervoerd.

16 Augustus wordt het Maasleger ontbonden.

In 1911 betwijfelt Kolonel Arthur Boucher nog in „l'Offensive contre l'Allemagne” (blz. 36), dat 40.000 man, bestaande uit gedeeltelijk gemobiliseerde troepen er in zouden kunnen slagen de hand op Luik te leggen.

Ook de Engelsche katheder-strateeg Hilaire Belloc schreef in Mei 1912: „Luik is de sterkste gordelvesting van Europa, zelfs van de „geheele wereld en kan, voorzien van voldoende proviand en munitie, „eene belegering beter weerstaan, dan eenige andere vesting. Eene „bestorming zou zeker in een nederlaag eindigen. Luik kan noch veroverd, „noch eenvoudig weg veronachtzaamd worden, men zou de vesting moeten omsingelen.”

Evenwel, in Juni 1915, moet dezelfde schrijver erkennen: „The operation, „as calculated by the German General Staff, was delayed by but a very „few days — one might almost say hours — by the hastily improvised „resistance of Liège.”

DE FORTEN.

Verschillende van de Oostforten hebben zwaar geleden onder de beschieting der 21 cM. mortieren op 6 en 7 Augustus. Fléron wordt daarbij 7 Augustus ook van uit Romsée door veld-artillerie beshoten. Na 2 uur verflauwt het tortvuur, houdt daarna tijdelijk geheel op. Was de munitievoorraad niet berekend op eene afsluiting van de stadszijde en daarmede op afsnijden van de aanvullingsdepots? In ieder geval was voor verscheidene forten de leiding van het artillerievuur nagenoeg onmogelijk geworden, omdat de tegenpartij, doordat het tusschenterrein in haar hand was, de artillerie waarnemingspatrouilles had opgelicht en de telefoonverbindingen doorgesneden. Bij de Westforten beperkt bovendien de vrees om de eigen stad te beschieten het gebruik der artillerie zeer.

In den nacht van 7/8 Augustus worden nog pogingen aangewend om enkele forten door de infanterie stormenderhand te nemen. Door Barchon wordt de aanval bloedig afgewezen. Een enkele compagnie heeft daarbij 63 gesneuvelden (30 0/0). Evegnée wordt van uit Retinne in de keel bestormd, waarbij de aanvallende infanterie in de 6 M. diepe fortgrachten springt en de eikenhouten kazernedeuren met bijlen en hamers in slaat. Ruim 2 eeuwen vroeger (23 October 1702) was de Kadetten-Compagnie der Hollandsche Garde op gelijke wijze de citadel van Luik binnengedrongen. (Bosscha Neerland's Heldendaden te land, II blz. 245).

Het gelukt om Barchon in den voormiddag van 8 Augustus geheel in te sluiten. Aan de keel graaft de aanvaller zich zelfs op 300 M. in. Na een zwaar bombardement, door de lichtste vuurmonden der Deutsche zware artillerie (15 c.M. houw. en 21 c.M. mortier), capituleert dit fort, evenals Evegnée (resp. op 9 en 10 Aug.).

Een breede gaping is daardoor in de fortengordel geslagen.

Een Brigade-commandant, 3 Regimentscommandanten (de commandanten van het 20e, 27e en 74e R. I.), 8 Majoors en een 60-tal Subalterne officieren hadden de geschetste operatiën het Deutsche Maasleger sinds 4 Augustus evenwel reeds aan gesneuvelden gekost. Ook de Generaal-Majoor von Bülow, Commandant eener cavaleriedivisie liet het leven. „Seine Majestät wollte keinen Tropfen Blutes unserer Truppen durch Erstürmung der Forts unnützlich verschwenden” heette „het in het bericht van den Generalquartiermeister von Stein van den 10den Augustus en den 18den zegt hij: Der Kaiser hat Sein Wort gehalten”.

Met bloedige verliezen had de infanterie den weg gebaad voor de zware artillerie.

Door de bezetting van de stad konden de Oostelijke forten van meerdere zijden worden beschoten, terwijl ook de W.-forten bereikbaar werden en nog wel in hun zwakke zijden, zonder dat zij konden of wilden terugvuren. O. a. in het fort Chartreuse werden de zware aanvalsbatterijen opgesteld. Een 4 tal 28 c.M. houwitsers worden langs het enkelspoor over Hervé aangevoerd (de lijn over Verviers is nog niet bruikbaar). Luit.-Generaal Steinmetz, Inspecteur der 3te Fuszartillerie-Inspektion heeft het algemeen bevel over de aanvalsbatterijen.

Op 12 Augustus valt Fléron, dien dag sinds 7 uur voorm. ook gebombardeerd door een batterij van uit Beau-Tilly. Een 28 c.M. is in 2 deelen door lastlocomotieven over den weg langs Henri-Chapelle aangevoerd geworden.

12 Augustus om 5.30 nam. wordt de zwaarste Deutsche artillerie tegenover de forten Embourg en Chaudfontaine ingezet. Het bombardement duurt tot 10.30 nam. De fortartillerie, die te voren nog met behulp van telefoonpatrouilles had kunnen werken, vuurt vrijwel in den blinde; waarneming is niet meer mogelijk.

Het electrisch licht van Chaudfontaine is gedoofd, omdat een projectiel zonder te springen zich heeft vastgezet in de schoorsteen van de stoom-machine. Het gelukt evenwel des nachts dit projectiel te verwijderen: het zoeklicht werkt weder. 13 Augustus om 6 uur voorm. begint het Duitsche vuur met dezelfde hevigheid als een dag te voren. Om 10 uur voorm. dringt een zware granaat (28 c.M.?) door tot in het munitie-magazijn: het centrale gedeelte springt; de kazematten vatten vuur. Het fort wordt bestormd en genomen. Volgens andere berichten zou de dappere fortcommandant, Majoor Namèche, als een tweede van Speyk, het fort hebben laten springen en daarbij met wat er aan verdedigers was overgebleven omkomen. Enkele uren daarna ondergaat Embourg hetzelfde lot. Het capituleert met 706 man bezetting. Ook Flémalle schijnt 13 Aug. in Duitsche handen te zijn overgegaan.

Tegenover Pontisse komt 12 Aug. om 10 uur voorm. de belegeringsartillerie beN. Oupeje in stelling. Om 1 uur nam. begint het bombardement, dat duurt tot 3 uur nam. van den volgenden dag. Het fort capituleert.

Daarna is het de beurt aan Boncelles, dat 13 Augustus de eerste zware schoten ontvangt en 14 Augustus van 7 voorm. af tot den volgenden dag 7 nam. beschoten wordt van uit het plateau van Tilff.

Op last van den Stellingcommandant was op 4 Augustus getracht het dorp Boncelles, op 600 M. van het fort gelegen, op te ruimen door het in brand te steken en daarna de muren, die staan gebleven waren te doen springen (om 2 uur nam. stonden 4133 huizen in brand; de dorpelingen hadden 15 minuten tijd gehad om hun have te redden). Toch is het onmogelijk het vijandelijk artillerievuur te beantwoorden. Het fort heeft den 14 Augustus om 8 uur nam. reeds 278 treffers. (Prof. L. van der Essen: „L'Invasion Allemande en Belgique,” Blz. 84 en 125). Den volgenden morgen werken de koepels niet meer en valt het fort.

Het fort Liers valt ten prooi aan batterijen, die 14 Augustus opgesteld zijn nabij de citadel (St. Walburg hoogte).

De Westelijke forten zijn met hun zwaardere bewapening aanvankelijk in het voordeel tegenover de lichte Duitsche artillerie, die in de eerste dagen aan die zijde beschikbaar is.

Het fort Loncin opent 8 Augustus 3 uur voorm. met zijn stukken van 12 c.M. het vuur op de veldbatterijen, die in het vliegkamp bij Ans in stelling zijn gebracht (zie blz. 571). 10 Augustus wordt de klokke-toren van Ans, waarin een Duitsche waarnemingspost vermoed wordt, in elkaar geschoten.

12 Augustus volgt van Duitsche zijde een meer intensief bombardement van Loncin, echter nog steeds met lichte veldhouwitsers. Een der koepels van 12 c.M. is tijdelijk onklaar. Eerst den 13^{den} wordt het vuur door de 15 c.M. veldhouwitsers opgenomen. Het resultaat is, dat reeds dadelijk twee koepels buiten gevecht gesteld worden. Wanneer dit 12 c.M. koepels

geweest zijn, dan bewijst het de geringe waarde, die dikwijls aan vredesproeven toegekend moeten worden. Immers volgens „la Vie Militaire” van September 1913, zijn in het kamp van Brasschaet proeven gehouden, waarbij een 12 c.M. koepel van dezelfde constructie als de Luiksche koepels, achtereenvolgens 25 projectielen van 15 c.M. en 11 treffers van een 21 c.M. mortier ontving en daaraan weerstand bood.

Den volgenden dag 4 uur voorm. openen houwitser van 28 c. M. 1) het vuur: „Le fort tremble jusque dans ses fondements” schrijft de wachmeester der marechaussee Krantz. Een granaat slaat in de ziekenkamer, om 12 uur vernielt een tweede het kleedingmagazijn. Geleidelijk ondergaan de ventilatoren, de lichtvoorzieningen, de keelescarp, een grachtflankementsbatterij en de rolbrug bij den ingang hetzelfde lot. Alleen de groote pantserkoepels en de legerings-kazematten zijn nog bruikbaar. Het fort ontvangt ondersteuningsvuur van Hollogne.

Den 15^{den} Augustus vanaf 6 uur voorm. wordt het bombardement met vernieuwde krachten voortgezet. De railblindeering der ramen wordt uiteengeslagen. Men tast rond in diepe duisternis. Nauwelijks kan de bezetting ademen door de bedwelmende gassen. Slechts uit 2 koepels zou men nog eenigszins den vijand van antwoord kunen dienen. Maar er wordt niet geschoten. De waarneming is onvoldoende. Men kent de plaats der vijandelijke batterijen niet, die bovendien buiten bereik zijn; de stad moet ontzien worden. Enkele dier batterijen zijn in de citadel opgesteld. Dien dag om 5 uur nam. wordt een 28 c.M. houwtser in een park van de stad, den square d'Avroy (Sq. d'A. op de schets) opgesteld, nadat daarheen smalspoor was aangelegd. 16 Augustus 2 uur nam. wordt door een 42 c.M., op (volgens Generaal-majoor v. Richter in de Art. Mon. Hefte 1914) 12 K.M. afstand, het vuur op Loncin geopend; 4.20 nam. vliegt het kruitmagazijn in de lucht; 6.30 nam. wordt de Stellingscommandant bewusteloos gevangen genomen. Als hij bijkomt is de eerste fiere gedachte van dezen dapperen aanvoerder schriftelijk te doen vaststellen, dat hij slechts bewusteloos in 's vijands handen is gekomen. Het grootste gedeelte ($\frac{4}{5}$) der bezetting komt om, slechts enkelen, waaronder de fortcommandant, Kapitein Naessens, worden, overdekt met brandwonden, uit de puinhoopen verlost. Tot het uiterste heeft de heldhaftige bezetting haar taak, afsluiting van den zoo hoogst belangrijken spoorweg Luik-Brussel, vervuld.

17 Augustus 7 voorm. valt het eerste schot uit de zware

1) 28 c.M. houwtser L/12; dracht 10.100 M.; projectiel gewicht 340 K.G.; gewicht van den vuurmond in batterij 13.900 K.G.; radgordel.

42 c.M. mortier, projectiel gewicht 1000 K.G., projectiellading vermoedelijk 120 K.G., uitgeschoten na $\pm$ 300 schoten, vuursnelheid 1 schot in 11 minuten, dracht 14,5 K.M.

Projectiel: spitse pantsergranaat. De vuurmond vuurt onder 50° à 65° en heeft geen rad- of raamaffuit, maar is gemonteerd op een grooten cilindervormigen stoel, gelijkend op een open gashouder. De wanden, ten behoeve van den terugloop $\pm$ $2\frac{1}{2}$ M. hoog, hebben verticale mangaten, voor het doorlaten der bediening, die zich bij het schot bergt. De stabiliteit vereischt een betonbedding.

mortieren op de forten Lantin en Hologne. Na 5 schoten capituleeren deze laatste forten van Luik.

Het Duitsche legerbestuur heeft uit Luik de leering getrokken om de vesting Namen onmiddellijk met zeer zwaar geschut aan te pakken. De Oostenrijksche 30.5 c.M. batterijen met motortractie, oprukkend aan den staart van het XI Legerkorps, werden voor dit doel aange-trokken en zijn op 15 Augustus in Keulen.

De hulpverleening door Fransche of Engelsche troepen is uitgebleven of kwam te laat. Het schijnt, dat het althans van Fransche zijde, niet geheel gebleven is bij de platonische hulde betuigd door het verleenen van het Legioen van Eer op 7 Aug. aan de stad. Althans Dr. Vogel, veld-prediker bij de Garde Cavaleriedivisie, bericht dat eene Fransche infanterie-divisie, „die bij Luik te laat gekomen was”, op 11 Augustus, terwijl het H. K. K. I. door de Ardennen van Bastogne naar Laroche marcheerde, Westelijk langs het bergterrein en voorbij dit Cavalerie-korps naar Frankrijk terugkeerde.

Het Nederlandsche Roode Kruis heeft op 5, 6, 7 en 8 Augustus gewonden van beide partijen in auto's naar Maastricht afgevoerd. Aldaar zijn 180 gewonden verpleegd geworden. (Verslag Handelingen Ned. R. Kr. 1914.)

BESCHOUWINGEN.

Hoewel de Duitsche regeering, vermoedelijk mede met de bedoeling om hoffelijk te zijn, in een nota aan de Belgische regeering van 9 Augustus '14 had verklaard: „La forteresse (?) de Liège a été prise d'assaut après une défense courageuse”, zegt het bericht van het Duitsche Groote Hoofdkwartier van den volgenden dag, over de verdedigers van Luik: „Seine Truppen schlugen sich schlecht”. En toch . . . ?

Op 6 Augustus, om 10 uur voorm., valt de 11 I. B., die den nacht te voren een afwachtende houding heeft bewaard, de tusschenstelling Chaudfontaine—Fléron bij het dorp Magnée aan, doch wordt, na door-gedrongen te zijn tot Romsée, aldaar met zware verliezen terug gesla-gen. Kolonel Schultze, Cdt. 20 R. I., 1 majoor en 8 subalterne officieren sneuvelen. En daarna, zooals de reserveKapitein Heinrich Heubner van 20 R. I. in zijn brochure: „Unter Emmich vor „Lüttich, unter Kluck vor Paris” schrijft, daarna . . . „Hinter „dem Verhau auf der Strasze stand wie ein Mauer das Belgische Batail-„lon zu weiterem Kampf bereit, falls wir seine Fortsetzung wünschten.” Maar de Duitschers trekken terug; de compagnieën worden door vuur vervolgd en geraken geheel uiteen!

Nog altijd geldt dus, dat elke vesting dáár het sterkste is „waar de muren, mannen blijken te zijn.”

Doch daarbij komt in deze dagen nog iets anders: als de Zweed Henning von Melsted een loopgraaf bij fort Boncelles bezoekt,

vertelt zijn begeleider, een Duitsche 1e Luitenant: „Ik kan mijn leven „lang niet begrijpen, wat de Belgen voor hadden om de loopgraaf hier „aan te leggen, daar zij de mogelijkheid om den hollen weg, in het „verlengde van de loopgraaf gelegen en komende van de zijde des „aanvallers met mitrailleurs te bestrijken, niet benut hebben.”

„Het is zeer waar dat hier 212 Belgen als dappere soldaten „„pour „le devoir”” gevallen zijn” zoo vervolgt hij, „maar het zoude evengoed „kunnen heeten: „„wegens hun onkunde of beter, wegens de onkunde „hunner aanvoeders””. (H. von Melsted: Belgien in deutscher Kriegsgefangenschaft)

Het Duitsche legerbericht van 5 Februari 1915, gepubliceerd over de verovering van de Fransche vesting Maubeuge in September 1914, zegt bovendien: „terwijl bij Luik en Namen voor den bouw der tus- „schenstellingen door de Belgen weinig of niets was verricht en de „weinige nog aangelegde loopgraven dikwijls op de verkeerde „plaats of meestal in den dooden hoek lagen, waren de „Franschen bij Maubeuge zeer zorgvuldig en met kennis van zaken te „werk gegaan.” De strijd om het bezit van Luik is inderdaad in de tusschenstellingen beslist; hier overwonnen, op het beslissende punt, kennis en durt.

Wat in vreedestijd is verwaarloosd en niet geleerd, laat zich in oorlogstijd nimmer inhalen. Bij de Belgische vestingoefeningen om Luik in 1910 werden, volgens den Duitschen Kapitein Stephan, de verdedigende troepen soms zonder inzicht opgesteld, het ontbrak bv. aan het noodige schootsveld, daar waar een kleine verplaatsing dit ruimschoots zou geleverd hebben. In 1914, in den oorlog, bleek het dikwijls niet anders.

Wanneer de verdediging en de vermeestering van Luik ons een zaak toonen, is het zeker deze, dat pijnlijke, nimmer verslappende vredesvoorbereiding, moed bij den soldaat, kennis, arbeidszin en in alles voorgaan van den officier, doortastendheid bij den aanvoerder noodig zijn en bij voortdoring moeten worden aangekweekt om pal te kunnen staan voor onze hoogste belangen.

Op fortificatorisch gebied springen twee zaken in het oog:

1. Als aaneengesloten kringstelling heeft de vesting Luik geen rol gespeeld. De Oostelijke tusschenstellingen waren reeds gevallen, nog voor de zwaarste aanvalsartillerie aan bod kwam en zulks niet als gevolg van het verdedigingssysteem, maar van de onvoldoende voorbereiding en toepassing daarvan.

2. De aldus op zichzelf aangewezen forten bleken door hun bouw en bewapening, zoomede de belemmerde vuurleiding, volslagen hulpeloos tegenover de ongekend zware aanvalsartillerie. Ware de fortartillerie in en achter de tusschenstellingen geplaatst geweest, dan zou zij ongetwijfeld met deze in de doorbroken fronten onder den voet geloopt zijn, hetgeen dan evenwel weinig zou bewijzen tegen deze opstelling,

maar opnieuw duidt op de groote waarde eener krachtige tusschenverdediging.

De mobilisatie van het Belgische leger was niet voltooid toen de Duitschers aan de Maas verschenen. De oorlogswerkzaamheden aan de vesting waren amper begonnen, toen de tusschenliniën reeds bedreigd werden.

De leering, die hieruit te putten valt is m. i. wel deze, dat een klein land nimmer snel genoeg gemobiliseerd kan zijn. Het bevel daartoe moet niet alleen tijdig gegeven worden, maar en vooral, de mobilisatie zelve moet snel verlopen, sneller dan bij den te verwachten tegenstander. De mobilisatie van het Nederlandsche leger in Augustus 1914 zal steeds een voorbeeld blijven van wijs beleid en uitmuntende regeling. Wil men eene vergelijking? 2 Augustus 7 uur voorm. bereikt het bataljon Collijns, nog slechts op $\frac{2}{5}$ van de oorlogsterkte gebracht, de brug te Visé, kort bij het vredesgarnizoen gelegen. In ons land echter waren reeds 12 uren vroeger, de oorlogsterkte, gemobiliseerde bataljons, die eene gelijksoortige opdracht te vervullen hadden als het bataljon Collijns, met volledige treinen gelegerd ter plaatse hunner oorlogsbestemming.

Het Maasleger heeft de grens reeds achter zich, als de kaders der Luiksche Divisie (om niet te spreken van de vesting-regimenten) nog een aanvang moeten maken met het brengen van eenigen samenhang in de bis-regimenten. En ook in de, door het verveelvoudigingsproces in de kern verslapt, stamregimenten. Dat van operatiën dezer velddivisie buiten het vestinggebied — hoe veel belovend zulks ook scheen — onder dergelijke omstandigheden geen sprake kon zijn, is duidelijk.

Door het in de toekomst aanvaarden van stelsels van verdubbeling en van oprichting van reserve-eenheden bij de mobilisatie wordt vertraging ingeschakeld. Een groot land met sterke natuurlijke grenzen, met grensvestingen en zeer sterke vredeseffectieven kan zich dit veroorloven. Een klein land m. i. niet, anders wordt zijn verdediging ontwricht voor het gereed is, dit bewees België. Onze Oostelijke nabuur kan, gelijk gebleken is, in den nacht van den 2^{en} op den 3^{en} mobilisatie dag een groot aantal versterkte infanteriebrigaden, vergezeld van cavaleriekorpsen op oorlogsterkte, over de grenzen werpen. Dat zulks ook tegenover Nederland mogelijk is, en wellicht nog beter dan tegenover België, volgt uit de groote uitgebreidheid van het Deutsche spoorwegnet in de beneden-Rijnprovinciën. Niet anders mag het ten onzent gesteld zijn met het „gevechtsklaar” zijn van liniën en stellingen, zoo aan de kust als elders, ook dit zou Luik aantoonen, hoewel het niet aan waarschuwend stemmen te voren had ontbroken.

Om voor de hand liggende redenen, is de schending van de neutraliteit van België in deze studie *niet* beoordeeld,

en is een beschrijving der diep te betreuren botsingen tusschen de Duitsche troepen en de burgerbevolking vermeden.

Nu niet, doch ook binnen jaren niet, zal eene volledige verhandeling over hetgeen bij Luik geschiedde geschreven kunnen worden. Gedurende nog langen tijd na dezen oorlog zal de waarheid in de archieven blijven berusten en ook door de geslotenheid der deelnemers niet het licht kunnen zien.

Daarom was vooral nu, tijdens den oorlog, slechts een oppervlakkige studie mogelijk, die nog bemoeilijkt wordt, doordat van Duitsche zijde over den opmarsch door België en Noord-Frankrijk en wat er aan voorafging niet veel gegevens mogen worden gepubliceerd. Plaatsnamen, nummers van regimenten, namen van bevelhebbers en datums worden uit de geschriften geschrapt.

Toch is het niet onmogelijk om door onderlinge vergelijking en met behulp van andere gegevens veel van het geheimzinnige waas te lichten.

Gevaarlijk blijft het om uit deze periode van den oorlog conclusiën te trekken op enger taktisch gebied. Deze blijven m. i. voorshands nog vrij problematiek. Vermeend werd evenwel, dat wat kan bijdragen om een oordeel te vormen over hetgeen in dezen tijd geschiedde, niet steeds tot den dag van morgen moet wachten, om alsdan wellicht met meerdere stelligheid onder de oogen te worden gezien. Want op den dag van morgen valt nog steeds niet te bouwen.

Verkenning uit Vliegtuigen,

DOOR

H. VOORWALT,

Eerste-Luitenant der Infanterie.

„Onder daarvoor gunstige omstandigheden geeft de luchtvaart groote verkenningssuitkomsten.” Aldus spreekt punt 194 van ons V. V. Eenigen tijd geleden schreef een militaire medewerker in de Temps. „Son rôle dans la guerre est primordial; sans lui, le combattant est aveugle, l'artillerie tire au hasard, le commandement est la plupart du temps dans l'ignorance non seulement des menaces d'attaque ennemie, mais de la situation de ses propres troupes”. Ieder die in de gelegenheid geweest is, zij het dan ook maar bij vredesoefeningen, inzage te ontvangen van de verkenningssuitkomsten door vliegtuigen verkregen, zal beamen, dat bovenaangehaald punt van het V. V. waar het spreekt van „groote uitkomsten” zeer zeker niet overdrijft. Inderdaad heeft de luchtvaart en met name het vliegtuig in den tegenwoordigen oorlog een zoodanige plaats weten in te nemen dat met recht van een vijfde wapen gesproken kan worden.

Welke de factoren zijn, die de waarde der verkenningssuitkomsten beïnvloeden, zal hieronder in het kort worden nagegaan.

HET VLIEGTUIG.

Werd in het begin van den oorlog nog één type vliegtuig voor meerdere doeleinden aangewend, spoedig werd men gedwongen dat standpunt te verlaten en bouwde men verschillende vliegtuigtypen, welke ieder, in verband met hare bestemming, aan bijzondere eischen moesten voldoen. Thans onderscheidt men algemeen:

- a. bombardementsvliegtuigen,
- b. gevechtsvliegtuigen,
- c. vliegtuigen voor artilleriewaarneming,
- d. verkenningsvliegtuigen.

Teneinde de bijzondere eischen, waaraan het verkenningsvliegtuig moet voldoen beter te doen uitkomen (in verband met het doel van dit artikel zou met een korte bespreking van het verkenningsvliegtuig kunnen worden volstaan) zal ook de bouw en de bestemming der overige hier genoemde typen beknopt uiteengezet worden.

Bombardementsvliegtuigen zijn bestemd voor het toebrengen van schade c. q. het verwoesten van industriële centra, voor het uitvoeren van represaille-maatregelen tegen vijandelijke steden, het verleenen van steun tijdens het gevecht door het aanvallen van reserves, van ver-

zamelopstellingen, van in- en uitlaadpunten, het verontrusten van aanvullings- en uitdeelingsplaatsen en van evacuatie-stations van den tegenstander. Voor het uitvoeren der z.g. vergeldingsopdrachten en voor het bombardement van het gevechtsveld kan men desnoods een voor dat doel ingericht vliegtuig voor artilleriewaarneming gebruiken, doch voor het met succes bestoken van fabriekscentra en dergelijke moet men beschikken over een zeer groot aantal bombardements-vliegtuigen. Zuiver werpen is nog steeds niet mogelijk, het aantal moet dus vergoeden wat de trefkans te kort schiet, bovendien voert ieder toestel slechts een betrekkelijk gering gewicht aan bommen mede.

Daar de bombardements-vliegtuigen zeer lang en op groote hoogten moeten kunnen vliegen, zal het medevoeren van de daarvoor noodige bedrijfsstoffen, niet bevorderlijk zijn aan een anderen eisch n.l. het meevoeren van een zoo groot mogelijk gewicht aan bommen.

Deze vliegtuigen zijn dan ook van een groot en zwaar type, met een of meer sterke motoren, waaronder vlieg- en stijgvermogen aanmerkelijk zullen lijden. Zij zijn ongeschikt voor luchtgevechten, vliegen en stijgen betrekkelijk langzaam en hebben voor afweer meestal een mitrailleur aan boord. De beveiliging geschiedt door toevoeging van eenige gevechts-vliegtuigen, of wel snelle, voor dat doel speciaal bewapende verkenning-vliegtuigen.

Het gevechtsvliegtuig. Hierbij onderscheidt men: zeer groote gevechts-vliegtuigen waarvan men slechts sporadisch iets verneemt, vermoedelijk omdat zij nog niet geheel „au point” zijn, en kleine vliegtuigjagers.

Deze laatste zijn een- of twee-dekkers van geringe afmetingen, klein en licht, buitengewoon manoeuvreervaarlijk, die uiterst snel vliegen en snel stijgen (het nieuwste Deutsche Albatros jachtvliegtuig klimt b.v. in 30 minuten naar 5000 M.), met uit den aard der zaak een relatief sterken motor en reservoirs voor benzine en olie met een capaciteit voor 2 à 3 uur vliegen. Zij zijn bestemd voor één persoon en bewapend met 1 of 2 mitrailleurs welke ingebouwd zijn volgens de lengte-as van het vliegtuig. Het richten geschiedt met het vliegtuig zelf, terwijl veelal gevuld wordt z.g. „door de schroef heen”, hetgeen mogelijk is door een ingenieuze wijze van koppeling der motoras en het machinegeweer. Soms ook is de mitrailleur gemonteerd op het bovendraagvlak (Nieuport, Sopwith). De bestuurder vecht bijna altijd alleen, immers de noodzakelijkheid om steeds front naar den tegenstander te maken, laat niet toe in groote verbanden te vechten. Bij het verschijnen van een vijandelijk vliegtuig-type waarvan de vliegkwaliteiten superieur zijn aan die van het eigen toestel, is het lot van dit laatste spoedig beslist, aannemende dat de vliegcapaciteiten van beide bestuurders gelijk zijn. Dat de resultaten, die met deze gevechts-vliegtuigen bereikt worden door hen, die er mee over weg kunnen, aanzienlijk zijn, bewijzen de groote aantallen omlaag geschoten of tot landen gedwongen toestellen door Immelmann, Bölcke, Guynemer, von Richthofen en vele anderen. Het karakter van hun optreden is in

hoofdzaak defensief, n.l. het beschermen van b.v. verkennings-vliegtuigen tegen aanvallen van vijandelijke jagers. Een dergelijke opdracht wordt in den regel offensief uitgevoerd, d.w.z. door den tegenstander, die de uitvoering der verkenningsopdracht beletten wil, aan te vallen.

Wanneer men over groote aantallen van deze gevechtsvliegtuigen beschikt en men zich ten doel stelt de heerschappij in de lucht te bevechten en te behouden, is het mogelijk dit doel te bereiken door een onafgebroken offensief optreden tegen elk vijandelijk vliegtuig en elken vliegerballon.

Van den bestuurder zegt de mil. medewerker van de Temps, wiens appreciatie omtrent de waarde van den vliegdienst hierboven werd aangehaald, het volgende: „Le pilote de chasse, qui combat la plupart du temps isolé, sans contrôle, doit non seulement posséder les plus belles qualités d'adresse, d'audace, d'endurance, mais être d'une exceptionnelle conscience et d'une grande volonté.

Les véritables „chasseurs” sont en petit nombre. Soutenus par une foi ardente et par la plus généreuse émulation, soumis par la plupart à un entraînement physique et à un régime des plus sévères, ils inspirent à tous ceux qui les connaissent ou les approchent une admiration sans borne.”

Vliegtuigen voor artillerie waarneming. Hunne voornaamste taak is steun verleenen bij het inschieten, controleeren van het uitwerkingsvuur en soms ook het opzoeken van doelen. Waar het uitwerkingsvuur soms dagen achtereen wordt voortgezet, totdat het beoogde doel is bereikt, wordt aan dit type vliegtuigen veelal ook opgedragen het fotografeeren van de resultaten door dit voortgezet vuur verkregen.

Deze vliegtuigen volbrengen hunne moeilijke opdrachten in voortdurend nauw contact met den vechtenden troep, waarbij zij organiek zijn ingedeeld, onder aanhoudend vuur van mitrailleurs en afweerkanonnen in een zône die onafgebroken doorkruist wordt door vijandelijke vliegtuigen. Op hen is vooral van toepassing: „Son rôle dans la bataille est primordial”. Zij blijven steeds in verbinding met degenen, die hen uitzond. Draadloos zenden zij bericht omtrent hunne belangrijke waarnemingen en ontvangen op dezelfde wijze nadere bevelen. Als reserve hebben zij een tweede seinmiddel aan boord. Zij behoeven geen groote vluchten te maken, maar moeten voldoende snelheid hebben om bij moeilijke atmosferische omstandigheden hun taak te kunnen blijven volvoeren en hoewel het gevecht met vijandelijke vliegtuigen vermijdende, moeten zij zoodanig bewapend zijn, dat een gevecht met kans op succès kan worden aangegaan, met name moet het schootsveld een aanval toelaten en een zeer goede verdediging bij den terugtocht. Het regelen van het artillerievuur met behulp van vliegtuigen is voor den waarnemer en den vlieger zeer vermoeiend, omdat het voortdurend hunne volle aandacht vraagt. Het terrein moet gemakkelijk overzien kunnen worden en niet het minst moet het gezichtsveld naar boven ruim zijn met het oog op het tijdig waarnemen van boven het

eigen toestel zich bevindende vliegtuigen. Groote snelheid is niet noodzakelijk, wel moet het manoeuvreervaar dig zijn, snel kunnen stijgen naar 2500 à 3000 M. na het opstijgen of na een daling tot b.v. het uitwerpen van een berichtkoker en ten slotte moet het kunnen landen en weer opstijgen op moeilijke in groote haast uitgekozen landings-terreintjes in de nabijheid van zich steeds verplaatsende staven.

Het verkenningsvliegtuig is bestemd voor strategische en taktische verkenningen en het fotografeeren van punten die van belang zijn in verband met operatiën der vijandelijke legers, stationemplacements, bivaks, vliegekampen.

Het vliegtuig, belast met een strategische of taktische verkenning, moet, het koste wat het wil, berichten medebrengen.

Het zoekt den strijd met vijandelijke vliegtuigen niet, maar aanvaardt dien noodgedrongen en breekt zich een weg dwars door zijn tegenstanders, die hem den weg versperren. De uitvoering van bijna elke verkenningsopdracht gaat gepaard met luchtgevechten, waarvan de hevigheid wordt bepaald door den afstand van het te verkennen object en de activiteit van den vijand.

Het gebeurt in den tegenwoordigen oorlog meerdere malen dat voor de uitvoering van één enkele verkenningsopdracht b.v. het fotografeeren van een punt waar men batterijopstellingen vermoedt, een verkenningsvliegtuig vergezeld wordt van meerdere, soms 6 gevechtsvliegtuigen.

Hieruit blijkt ook weer het defensieve karakter van het gevechtsvliegtuig, dat niettemin, indien noodig, het verkenningsvliegtuig loslaat en offensief optreedt tegen zijn belagers.

Uit het bovenstaande volgt dat het verkenningsvliegtuig aan de volgende eischen zal moeten voldoen. Het moet snel kunnen vliegen en snel stijgen om in staat te zijn op te tornen tegen hevige winden en te ontsnappen aan den vijand.

Het moet goed bewapend zijn en een volmaakt schootsveld hebben ten einde het vuur op groote afstanden te kunnen openen in elke gewenschte richting.

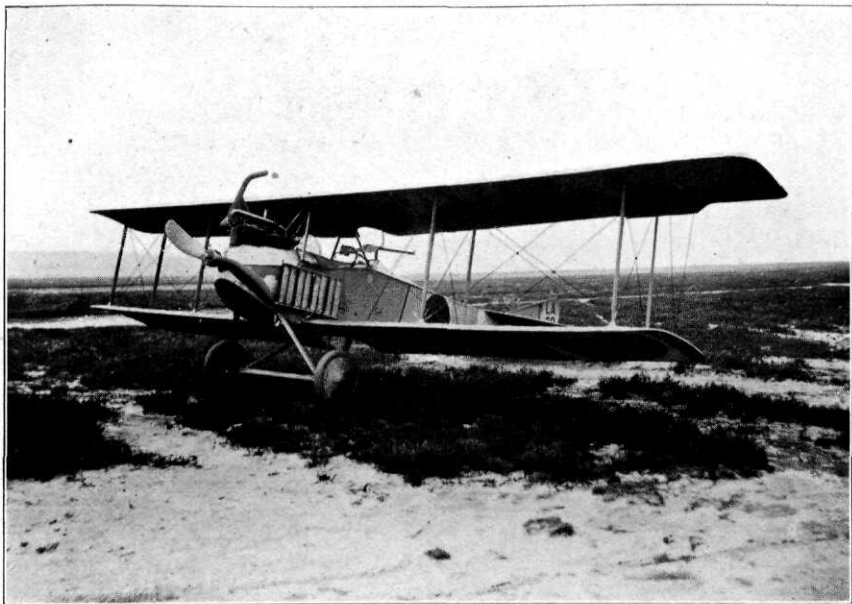
Het moet behalve den bestuurder een of twee passagiers kunnen medevoeren. Een van deze, de „uitkijk” en „mitraillist”, moet den waarnemer in de gelegenheid stellen zich geheel te geven aan de uitvoering van zijn opdracht.

Het moet voorzien zijn van een fotoapparaat geschikt voor het maken van luchtfoto's op groote hoogten en van een draadloos station.

Dit vliegtuigtype, dat als een verkenningsorgaan ten dienste van de hooge bevelvoering moet worden beschouwd, volgt niet van dag tot dag de beweging der troepen, doch kan gebruik maken van de permanente vliegekampen, die achter het operatie gebied zijn gelegen.

De bestemming van dit type brengt mee dat het niet zoo spoedig als, b.v. de gevechtsvliegtuigen „uit den tijd is”; zoolang snelheid en stijgvormogen voldoende blijven, kan het type behouden worden, doch

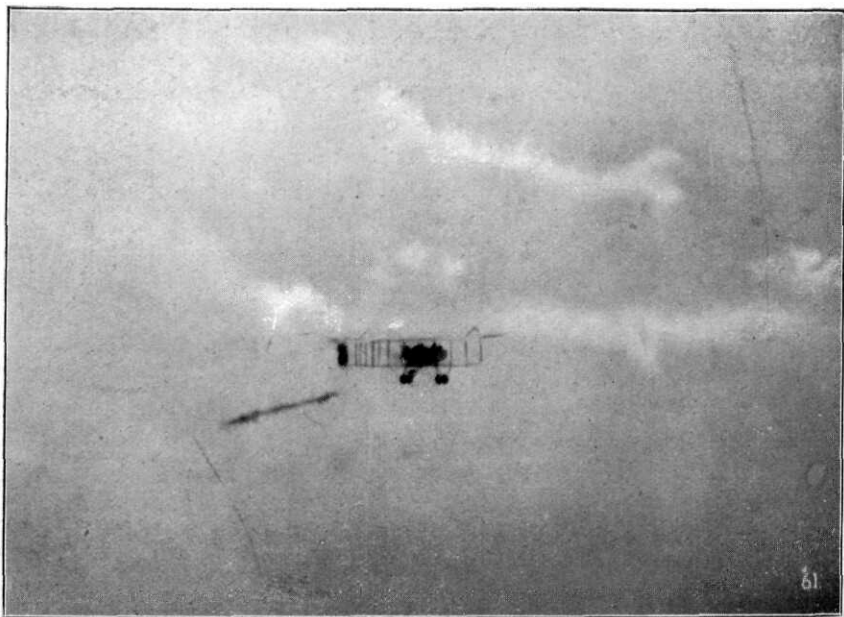

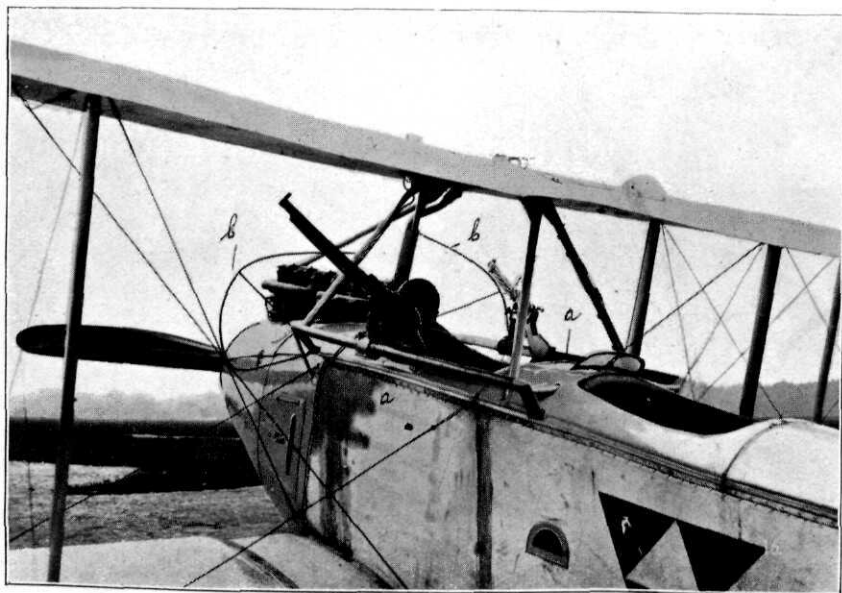
Verkenningvliegtuig type L(uft)-, V(erkehr)-, G(esellschaft), bewapend met
1 mitrailleur.

Verkenningvliegtuig, type Aviatik, bewapend met 2 Madsenmitrailleurs,
beweegbaar langs een horizontalen stang.

Verkenningsvliegtuig voorzien van een roetapparaat voor het geven van seinen.

Voorste gedeelte van een verkenningsvliegtuig, type Aviatik.

De waarnemer bedient 2 mitrailleurs, die verplaatsbaar zijn langs horizontale stangen *a*. In voorwaartsche richting wordt het schootsveld beperkt door de gebogen stangen *b*.

het spreekt vanzelf dat de waarde van de verkenningssuitkomsten onder meer afhankelijk zullen zijn van de vliegkwaliteiten van het gebruikte toestel.

De uitkomsten van een verkenningstocht worden verder bepaald door de meerdere of mindere geschiktheid voor de uitvoering van hun taak van den vlieger, den waarnemer c.q. den mitrailist.

In Frankrijk zoowel als in Duitschland gaat men er meer en meer toe over uitsluitend beroeps- en reserve-officiëren op te leiden tot vlieger; burgers komen in het geheel niet meer in aanmerking omdat dit o. a. in Frankrijk aanleiding schijnt gegeven te hebben tot geknoei en espionner.

In beide landen schijnen de ervaringen met de opleiding van minderen niet zoo gunstig geweest te zijn.

Men geeft in het algemeen de voorkeur aan zeer jonge bestuurders (bij hooge uitzondering worden officieren boven den 30-jarigen leeftijd in opleiding genomen).

Voor de uitvoering van belangrijke verkenningsoopdrachten wordt liefst een ervaren officier als bestuurder gekozen; de waarnemer moet steeds een officier zijn, zelfs moet deze taktisch zeer goed zijn onderlegd. Waarnemen uit een vliegtuig is uiterst moeilijk. Het zien is niet voldoende. Hij moet conclusies kunnen trekken uit hetgeen waargenomen wordt. Waar een bagagetrein wordt ontdekt in marschcolonne, kan dit dikwijls een aanwijzing zijn om te gaan zoeken naar den troep, waarbij die trein behoort. De waarnemer moet dan ook weten volgens welke regelen (vervat in een of ander voorschrift) zoo'n trein marcheert.

Hoe grooter zijn kennis is van de organisatie en van de voorschriften, welke gelden voor de wapens van het vijandelijke leger, des te grooter is de waarborg, dat het vliegtuig inderdaad met groote uitkomsten naar het landingsterrein terugkeert. Het onvoorbereid in een vliegtuig stappen om „zelf ook eens te gaan kijken” belooft weinig succes. De waarnemer moet stelselmatig opgeleid zijn in het opzoeken en daarna in zijn geheugen vastleggen van hetgeen hij ziet van de verschillende wapens in de onderscheidene vormen, die op of buiten het gevechtveld toepassing vinden; eerst op geringe hoogte, daarna steeds hooger klimmende, om ten slotte te eindigen op de z.g. „oorlogshoogte”, waarop de verkenning moet geschieden, wil men niet omlaag geschoten worden nog voordat de eigenlijke verkenningstaak begon. Er moet verder zijn een innige samenwerking tusschen vlieger en waarnemer.

Zij moeten elkander hebben leeren kennen en begrijpen. Daartoe is noodig het veelvuldig doen van gezamenlijke tochten. Eerst onder moeilijke omstandigheden leert men elkander waardeeren.

Hoewel het verkenningsvliegtuig het gevecht niet zoekt, kan het toch gedwongen worden den strijd te aanvaarden, en vooral in zulke momenten geeft onderling vertrouwen grooten steun. De waarnemer

moet zijn mitrailleur grondig kennen, de oorzaken van de storingen, vooral laadstoringen spoedig weten te onderkennen en wegnemen. Alvorens op te stijgen is het aanbevelingswaardig een serie schoten af te geven, om zich te overtuigen dat het wapen goed functioneert.

Voortdurend wordt groote waakzaamheid vereischt, naar alle kanten, niet het minst tijdens een luchtgevecht opdat geen verrassing mogelijk wordt. De mee te voeren munitie moet oordeelkundig opgeborgen worden zoodat zij op den tast te vinden is. Het wapen moet goed gelied blijven; hiervoor de oliespuit bij de hand te houden. Op grootere hoogten neemt de vuursnelheid van den mitrailleur toe, met het gevolg dat de hulzen gaan klemmen en laadstoringen ontstaan. De vuursnelheid moet dus zoodanig geregeld zijn, dat deze op den grond iets langzamer is dan normaal.

Metalen — en hennepatroonbanden geven op groote hoogten laadstoringen, door het zich vormende ijs, dat de band stijf maakt waardoor deze niet meer aangevoerd wordt.

Terwille van de samenwerking tusschen vlieger en waarnemer verdient het aanbeveling een paar uiterst eenvoudige teekens vast te stellen, b.v. voor de wendingen rechts en links, stijgen, dalen, gas minderen of gas afsluiten. Zit de waarnemer achter, dan kan een kleine spiegel vóór den bestuurder geplaatst hieraan voldoende tegemoet komen.

Bepaalde regels voor het luchtgevecht zijn niet te geven. De wijze van aanval of verdediging wordt bepaald door verschillende factoren, zooals de plaats van het vijandelijk toestel, n.l. boven of beneden het eigen, de eigen snelheid en die van den tegenstander, de plaats van den motor, bestuurder en waarnemer in het vijandelijk toestel, de wijze waarop de tegenstander zijn mitrailleur gemonteerd heeft. Vlieger en waarnemer moeten bekend zijn, met de bij den vijand in gebruik zijnde typen van toestellen en deze spoedig weten te onderkennen.

Als doel worden gekozen de vitale deelen van het vliegtuig: vlieger, waarnemer, motor, benzine- en oliereservoirs.

Jachtvliegtuigen treden steeds verrassend op en trachten boven of achter den tegenstander te komen. Zij schieten alleen wanneer er voldoende trefkans is, d.w.z. uitsluitend op de korte afstanden, hoewel het voor een verkenningsvliegtuig aanbeveling kan verdienen in bijzondere gevallen het vuur op grootere afstanden te openen. Bij toestellen met de schroef achter gemonteerd, is het beter schuin dan recht van achteren te naderen, omdat de motor anders dienst doet als pantser voor den bestuurder.

In ieder luchtgevecht ontstaan vuurpauzen doordat het doel tijdelijk verdwijnt voor het oog door scherpe wendingen van den tegenstander, het opheffen van storingen bij den mitrailleur en het opnieuw plaatsen van een houder of band.

Een jager zal deze vuurpauzen benutten om den afstand tot den tegenstander te verkorten.

Verkenningsvliegtuig type (R)obert (E)snault (P)elterie.

Vuren terwijl men op elkander toevliegt is af te keuren, omdat de trefkans dan door de samentellende snelheden uiterst gering is en het voordeel der verrassing wordt prijs gegeven. Zich beheerschen, het gunstige oogenblik afwachten, daarna goed richten, zijn de voorwaarden om niet het onderspit te delven.

Atmosferische invloeden. Uit ervaring is mij gebleken dat niet iedereen, die de beschikking had over één of meerdere vliegtuigen als verkenningsorgaan, bekend was met de gunstige omstandigheden, die aanwezig moeten zijn, om groote uitkomsten in billijkheid te kunnen verwachten.

Het gevolg hiervan was, aan de eene zijde wel eens een geringschatting van de verkregen resultaten, welke men zich grooter had voorgesteld, anderzijds lichtelijk twijfel aan de bekwaamheden van den leider, die toch geacht mag worden bekend te zijn met het kunnen van een hem ter beschikking gesteld hulpwapen.

In Frankrijk worden de escadrilles (zelfstandige vliegtuig-afdeelingen onder een kapitein of luitenant, bestaande uit 6 vliegtuigen van zooveel mogelijk één type) door het Algemeen Hoofdkwartier ingedeeld bij de Legerkorpsen.

Aan den Staf van ieder Korps is toegevoegd een officier (majoor of kapitein), die het toezicht heeft over de escadrilles van het korps. Hij is, zool zelf geen vliegenier, dan toch volmaakt op de hoogte van den vliegdiens en van wat men er van kan verlangen.

Wind is geen beletsel om te vliegen, wanneer hij regelmatig is. De werkingssfeer van het vliegtuig wordt dan in hoofdzaak bepaald door de kracht van den motor en de windsnelheid. Wel kan men deze laatste meten door middel van een windmeter of door loodsballons, doch de windsterkte en richting kunnen op onderscheidene hoogten zeer verschillend zijn. Bij het geven van opdrachten zal dus rekening gehouden moeten worden met windsnelheid en richting in verband met het stijgvormogen en de eigen snelheid van het toestel dat gebruikt wordt.

Het waarnemen bij krachtigen wind is zeer bezwaarlijk door het voortdurend tranen der oogen bij het uitbuigen van het bovenlichaam om beter te kunnen waarnemen, waarbij de waarnemer een geweldigen luchtdruk heeft te weerstaan. Het gebruik van een bril met kleppen voor neus en wang kan hieraan eenigszins te gemoet komen.

Onregelmatige, krachtige wind is gevaarlijk, wanneer men laag vliegt, omdat er kans bestaat, dat het vliegtuig door herhaalde krachtige windvlagen omlaag gedrukt wordt en met de aarde of zich daarop bevindende voorwerpen in aanraking komt, hetgeen vernieling van het toestel en der inzittenden ten gevolge kan hebben. In het algemeen is laag vliegen niet aanbevelingswaardig, omdat bij een gebrek aan den motor de keuze van een noodlandingsterrein beperkt blijft tot een uiterst geringe oppervlakte.

Gemiddeld neemt men aan dat op 100 M. hoogte met een stopgezetten motor nog binnen een cirkelomtrek van 300 M. geland kan worden. Deze verhouding is zeer voorzichtig gekozen. Vele vliegers nemen 1:5, terwijl het z. g. type „Jagdeinsitzer”, het Fokkerjachtvliegtuig, waarmede Bölcke zijn tegenstanders overwon een planeervermogen heeft van 1:6 à 1:7. Het is grootendeels afhankelijk van de constructieve eigenschappen van het vliegtuig. Men kiest voor de landing dan dat gedeelte van het terrein, dat er het minst ongeschikt voor is en tracht dat te bereiken.

Vliegt men nu met den wind mee en noodzaakt een motordefect tot een noodlanding, dan kan het noodig zijn om met den wind tegen te kunnen landen, (hetgeen noodzakelijk is ter vermindering van de snelheid bij het landen, met het oog op het uitrollen en het daarna tot stilstand komen van het toestel) eerst een geheele of gedeeltelijke wending te maken. Dit eischt tijd en hoe geringer de hoogte is waarop men vliegt en hoe minder manoeuvrevaardig het vliegtuig is, des te meer kans men heeft in onzachte aanraking te komen met de aarde of wat zich daarboven verheft. Intusschen kan het noodig zijn laag te vliegen. Men denke hierbij slechts aan de berichtenwisseling door middel van het laten vallen van in kokers gesloten berichten.

Deze kokers zijn holle metalen buizen van ± 12 c.M. lengte en ± 3 c.M. middellijn, voorzien van een breed lint van eenige meters lengte, dat zich bij het uitwerpen van den koker ontrolt en gedurende den val den indruk maakt van een aan den koker verbonden rechte lat.

De kleur van het lint is afwisselend rood en wit, met het oog op de betere zichtbaarheid. In verband met het bovenstaande zal het duidelijk zijn, dat het noodig is de waarnemers te oefenen in het juist werpen van berichtkokers op grootere hoogte, b.v. tot 700 M., vooral wanneer men gedwongen is voor de verkenning gebruik te maken van toestellen met gering stijvermogen; immers na het uitwerpen van het bericht moet om de verkenning te kunnen voortzetten, eerst weer „oorlogshoogte” bereikt worden (3000 M.).

Wind is dus het ergste niet, een krachtige motor werkt er wel tegen op.

Daar een vliegtuig als het ware gedragen wordt in de luchtlaag waarin het zich bevindt, maakt het ook iedere beweging van deze luchtlaag mede. Wind is dan ook niet de eigenlijke vijand van de vliegers, doch de wijze waarop hij beïnvloed wordt door de zon, de temperatuur en de aardoppervlakte.

Wanneer een luchtstroom (wind is ten slotte niets anders dan een in beweging zijnde luchtmasse) een heuvelkam, boom- of huizingroep moet passeeren, wordt de lucht aan de windzijde gedwongen omhoog te stijgen, terwijl aan de van den wind afgekeerde zijde, tengevolge van geringeren luchtdruk, lucht toestroomt, welke luchtstroom dus naar omlaag zal gericht zijn. De wrijving tusschen de luchtlagen (immers de opstijgende stroom moet zich door een nauwere ruimte

persen bij haren weg in en over de hindernis heen en ondervindt daarbij weerstand van de hoogere luchtlagen, die weliswaar eenigszins mede omhoog gaan, doch niet voldoende) doet wervelingen ontstaan, die, afhangende van de afmetingen der hindernis, op min of meer groote hoogten voelbaar blijven. Bij een bosch is de werking soortgelijk. Nadert een vlieger een bosch met den wind mee, dan wordt hij als het ware omhoog getild, en over de hindernis heen geholpen, nadert hij met den wind tegen, dan voelt de vlieger zijn toestel vallen. Vroeger, toen men de oorzaak hiervan nog niet kende zeide men dan: „Er is een gat in de lucht”.

De wind komt met een zekere snelheid in den boschrand, doch ondervindt weerstand door de stammen en het gebladerte, waardoor de snelheid vermindert; de lucht zal dus hier omhoog stijgen en daarna weer vallen nadat het bosch gepasseerd is. Boven de boomen is de snelheid van den luchtstroom vergroot, terwijl zich tusschen de boomen en daarboven wervelwinden zullen vormen. Bij landingen zal dus steeds gelet moeten worden op de windrichting in verband met de omgeving van het gekozen landingsterrein.

Bij permanente vliegkampen zullen deze wervelwinden bij bepaalde windrichting vrijwel steeds op dezelfde plaatsen terug te vinden en aan iederen vlieger bekend zijn, doch bij noodlandingen op dikwijls zeer ongeschikte terreinen zal het zaak zijn hierop terdege te letten.

Veel gevaarlijker echter dan de hierboven behandelde wervelwinden zijn die, welke ontstaan door bewolking en tengevolge van de ongelijke verwarming der aardoppervlakte door de zon.

Wanneer de hemel gedeeltelijk door wolken bedekt is of er hangt een wolkenlaag van ongelijke dichtheid, dan is de verwarming der lucht ongelijkmatig, omdat de wolken de werking der zonnestrallen aanmerkelijk tegenhouden. De lucht die het meeste wordt verwarmd, stijgt het snelste omhoog, terwijl de luchtlagen in de schaduw der wolken gelegen in het geheel niet stijgen doch in de plaats treden van de opstijgende verwarmde lucht en aldus een strooming doen ontstaan naar de aarde toe. Komt een vliegtuig in een dergelijke verticale strooming dan wordt het dus omhoog getild of omlaag gedrukt.

Tengevolge van de vrij groote eigen snelheid zal het toestel zich slechts korten tijd in zoo'n b.v. omhoog stijgenden luchtstroom bevinden en geraakt in het volgende oogenblik in een omlaaggerichte strooming, waardoor het weer eenige meters valt. Wanneer het verschil in snelheid der luchtstroomingen groot is, dan zijn de stooten bij het overgaan in een tegengesteld gerichten luchtstroom zeer heftig, zoo zelfs dat de inzittenden uit hunne zitplaatsen geheven worden en de luchtstroom hoorbaar de draagvlakken treft. Het verdient daarom aanbeveling zich steeds vast te binden met den riem. Bij buig weer kunnen de slagen zoo krachtig zijn, dat men zich ergens aan vast houden moet. De vlieger heeft intusschen zijn handen noodig voor de bediening van het hoogte roer, doch ook de waarnemer doet goed

wanneer hij, niet in actie zijnde, steeds zijn riem vastmaakt. Hoewel over de vraag of het noodzakelijk is, dat de inzittenden van een vliegtuig zich al of niet met een riem vastbinden, veel verschil van meening bestaat, wordt er hier op gewezen dat een groot aantal vliegers niet den dood zouden gevonden hebben, indien zij zich vastgebonden hadden aan hun toestel.

Wanneer de luchtstroamingen het toestel over zijn geheele oppervlakte treffen, wankelt het niet, doch wanneer slechts een gedeelte van het toestel wordt getroffen, heeft dit schommelingen in de lengte of in de breedte tengevolge en danst dan gelijk een schip op de baren. Houdt dit lang aan en zijn de bewegingen heftig (vliegers zeggen dan, „er staat een stevige remous”) dan kan dit bij personen met een zwakke maag de z.g. „luchtziekte” veroorzaken, waarbij gewaarwordingen optreden die volkomen gelijk zijn aan die van de zoo gevreesde zeeziekte.

Ook bij volkomen wolkenloozen hemel ontstaan door ongelijke verwarming (dus ook ongelijke uitstraling) van den aardbodem stijgende en dalende luchtstroomen. Bosschen, moerassen, watervlakten worden overdag langzamer verwarmd en koelen 's avonds langzamer af dan de aangrenzende terreinen. Vandaar dat het 's morgens en 's avonds „boven” het meest rustig is, omdat de werking der zonnestrallen zich dan minder doet gevoelen hetgeen ook het geval is wanneer de hemel met een gelijkmatige wolkenlaag bedekt is. Leerlingen laat men dan ook liefst 's morgens en 's avonds vliegen.

Voor al in het voorjaar en in den herfst komen veelvuldig laaghangende nevels voor, die zich aan den horizon vertoonen als streepwolken; zij duiden als regel op goed vliegweer.

Wel is waar hangt die nevel steeds laag en wordt dus de orientering op groote hoogte er door bemoeilijkt, doch het doen van verkenningen is geenszins onmogelijk, al zal men dan af en toe eens door den nevel heen moeten steken om zich te orienteeren.

Een eveneens gunstig teeken, dat duidt op een toestand van rust in de hoogere luchtlagen, zijn de z.g. schapenwolkjes.

Zware wolken, stapelwolken of Cumuli genoemd, geven door hun plaatselijk optreden steeds aanleiding tot ontstaan van wervelwinden, terwijl het hiermede gelijktijdig verschijnen van sluiervormige wolkenmassa's (z.g. Cirrus-wolken) aanwijzingen zijn voor regen, onweer en storm. In atmosferische invloeden moet ook de oorzaak gezocht worden, dat men in bijna alle landen afgezien heeft van het denkbeeld om de waarnemers te leeren vliegen.

De dubbele besturing wordt alleen nog maar toegepast bij de instructievliegtuigen. De ervaring leert, dat bij ingrijpen door den waarnemer, de bestuurder niet kan beoordeelen of het atmosferische invloeden dan wel andere oorzaken zijn, die invloed uitoefenen op de bestuurorganen, waardoor dikwijls verkeerd gemanoeuvreed werd, hetgeen vele ongevallen ten gevolge had.

Het is voor den vlieger inderdaad van groot belang, dat hij voldoende kennis draagt van de meteorologische verschijnselen, die van invloed zijn op het vliegen en daarnaar weet te handelen. Wat dit punt betreft hebben de Marine-vliegers een grooten voorsprong op hunne collega's van de Landmacht.

Niet alleen de vliegers, ook degenen die vliegers onder hunne bevelen hebben, moeten met de atmosferische omstandigheden, die met het kunnen van den vliegdiens in nauw verband staan, bekend zijn opdat niet meer worde geëischt dan inderdaad kan worden gegeven.

DE OPDRACHT EN DE VERKENNING.

De redactie van punt 235 V. V. is zoo ruim gesteld, dat vrijwel alle opdrachten die aan verkenningsvliegtuigen kunnen worden gegeven, daar onder vallen.

Volgens punt 191 V. V. ontvangt de Commandant, aan wien een verkenning wordt opgedragen een scherp omlijnd bevel, waarin duidelijk het doel zijner taak is omschreven. De vraag doet zich voor: wie is de commandant, de vlieger of de waarnemer?

Er zijn vliegers die onder het motto „de Kapitein is de commandant van het schip” den vlieger ten alle tijden wenschen beschouwd te zien als de commandant. Die opvatting is m.i. onjuist. Die onjuistheid blijkt al dadelijk wanneer de bestuurder niet is een officier maar een onderofficier. Doch ook bij gelijkheid in rang moet het criterium gezocht worden in de waarde der dienstverrichting. Hoe hoog men de kwaliteiten van een vlieger in het algemeen en meer in het bijzonder die van den bestuurder van een jachtvliegtuig ook moge aanslaan, de bestuurder van een verkenningsvliegtuig heeft slechts reden van bestaan omdat er is een waarnemer, aan wien de verkenningstaak wordt opgedragen. De functiën van bestuurder en waarnemer in een persoon te vereenigen, zooals door sommigen wordt voorgestaan is, in verband met de veelomvattende taak van den waarnemer, als onuitvoerbaar te beschouwen.

Aan den waarnemer toch wordt opgedragen behalve het uitvoeren van zijn verkenningsopdracht, het maken van foto's onder dikwijls moeilijke omstandigheden, het bedienen van den mitrailleur, soms het werpen van bommen, het draadloos seinen en het op dezelfde wijze opnemen dan wel het schrijven en het daarna uitwerpen van berichten.

Mocht men tot deze ongewenschte combinatie willen overgaan, dan lijkt het mij eenvoudiger bij de waarnemers te gaan zoeken naar personen, die bovendien beantwoorden aan de zeer hooge eischen, die aan den vlieger worden gesteld.

Op deze wijze handelende, is het de vraag of de aanvulling van het korps luchtvaarders op voldoende wijze zou zijn verzekerd en wil het mij voorkomen, dat dit evenmin het geval zou zijn, wanneer men overging tot het opleiden van vliegers tot waarnemer. De bronnen toch

waaruit door aanvulling en uitbreiding der beide categorieën wordt geput, zijn geheel verschillend. Men kan een handig en vertrouwen-inboezemend vlieger zijn, doch ongeschikt voor waarnemer, maar ook omgekeerd.

De tegenwoordige oorlog heeft geleerd, dat de aan de waarnemers te geven opdrachten van dien aard zijn, dat de geschiktheid voor de uitvoering daarvan niet in korten tijd is te verkrijgen, doch voort moet komen uit reeds genoten wetenschappelijke opleiding of opgedane ervaring vóór dat zij bij den vliegdienst werden gedetacheerd.

Voor de belangrijke strategische en tactische verkenning neemt men bij voorkeur officieren (b.v. van den Generalen Staf) eveneens voor de tactische detailverkenning; voor de verkenning ten behoeve van de eigen artillerie komen in de eerste plaats artillerie-officieren in aanmerking, die in het vak zijn groot gebracht, ofschoon de uitvoering van dit soort opdrachten zoo eenvoudig is, dat ieder officier, of zelfs wanneer het niet anders kan, meer intelligente onderofficieren van de artillerie daarvoor in aanmerking zouden kunnen komen.

Voor de bediening der mitrailleurs c. q. van een vuurmond van een klein kaliber op vliegtuigen, die de vijandelijke moeten bestrijden, hetzij ter bevordering van de eigen verkenning, of ter bescherming van eigen bombardementsvliegtuigen, dan wel tot belemmering en afweer van aanslagen uit de lucht, alsmede voor het bommen werpen op vijandelijke doelen, kunnen met succes onderofficieren en minderen worden opgeleid.

Het zou dan ook geen doel hebben om een officier van den Generalen Staf, die tot waarnemer uit vliegtuigen is opgeleid, tevens te oefenen in het werpen van bommen, omdat het verkeerd zou zijn, zijn leven en intellect in gevaar te brengen voor zulk betrekkelijk ondergeschikt werk.

Bij een langdurigen oorlog zal men gedwongen worden zijn eischen langzamerhand te verminderen bij het uitkiezen van personeel voor den waarnemingsdienst, doch in vreedstijd is er geen enkele reden om de selectie niet op de spits te drijven en desnoods door a a n w i j z i n g de meest geschikte krachten aan den vliegdienst te verbinden.

Wanneer men de eischen van geschiktheid voor de vervulling van een dienstbetrekking uitbreidt met het kunnen uitvoeren van verkenningsoopdrachten uit een vliegtuig, zou reeds dadelijk op een groote categorie van officieren de hand zijn te leggen.

Doch waar de meest geschikten veelal schuilen onder de oudere officieren en deze meerendeels gehuwd zijn, mag men ook weer niet te veel eischen, waar van Rijkswegen nog geen enkele regeling vastgesteld is voor zekerheidstelling bij eventueele ongevallen in dezen bijzonderen tak van dienst.

Niet minder nauwlettend moet worden toegezien bij het opleiden van personeel tot vlieger. Reeds werd opgemerkt, dat men bij voorkeur jeugdige personen voor dit vak uitkiest.

Hierin schuilt een gevaar, omdat juist aan den militairen-vlieger zeer bijzondere eischen worden gesteld, die men gemeenlijk niet bij jeugdige personen pleegt aan te treffen.

Het zal na het vorenstaande duidelijk zijn, dat de vlieger en waarnemer elkander hebben moeten leeren kennen en begrijpen, opdat in oogenblikken van gevaar zij op elkander kunnen steunen en vertrouwen en de grootst mogelijke samenwerking verzekerd is.

Die samenwerking moet geleerd worden en veelvuldig oefenen met denzelfden vlieger komt mij dan ook zeer noodzakelijk voor.

De detachering van onze leerlingen-waarnemers, na het eindigen van hun theoretisch-praktischen cursus in het vliegekamp te Soesterberg voor 1 à 2 maanden in de vliegekampen te Arnhem, Gilze-Rijen of Vlissingen komt aan dezen eisch ruimschoots tegemoet.

Ten slotte nog enkele opmerkingen over eenige punten van ons V. V. in verband met den vliegdiens. Het v o e l i n g houden met den vijand wanneer die eenmaal verkregen is, zal voor een vliegtuig als onuitvoerbaar moeten worden beschouwd, omdat de mede te voeren hoeveelheid benzine en olie beperkt is.

Wil men bepaalde punten voortdurend door vliegtuigen doen observeren (b.v. de vleugels van een in gevecht zijnde sterke troepenafdeling, met het oog op eventueele omvattingen) dan zal in de desbetreffende opdracht duidelijk het uur van aflossing moeten worden aangegeven.

Punt 11 legt den nadruk op eene goede verbinding tusschen den vlieger (bedoeld zal wel zijn den waarnemer) en den Alg. Bev. Punt 190 V. V. gaat zelfs nog verder en spreekt van de waardeeloosheid eener verkenning, indien hetgeen aan den verkenner bekend is geworden, niet tijdig en ter juiste plaatse wordt gemeld.

Het zal dus noodzakelijk zijn in de nabijheid van het betrokken Hoofd- of Stafkwartier tijdig z.g. hulplandingsterreinen worden verkend en in gereedheid gebracht.

Telefonisch of per ordonnans worden uit het tijdelijk vliegekamp een of meer vliegtuigen ontboden op het hulplandingsterrein;

de waarnemers ontvangen daar hunne orders, waarna zij hunne opdrachten vervullen en weder op het hulplandingsterrein terugkeeren om hunne rapporten uit te brengen. Is hunne taak geëindigd, dan keeren zij weer naar hun tijdelijk vliegekamp terug. Dit moet zooveel mogelijk achterwaarts gelegen zijn, opdat het in onvoorziene gevallen niet dadelijk behoeft te worden ontruimd. Telefonische verbinding van den Alg. Bev. met het tijdelijk vliegekamp is noodzakelijk. De resultaten der verkenning komen op deze wijze sneller op de bestemde plaats en kunnen, indien noodig, door de waarnemers mondeling worden toegelicht.

De tijdelijke vliegekampen zijn weinig aan verplaatsing onderhevig en door hunne achterwaartsche ligging ook beter beveiligd.

De hulplandingsterreinen moeten op vanuit de lucht duidelijk zichtbare wijze worden aangegeven. Wanneer geen terrein geschikt om te landen en op te stijgen in de nabijheid van het Hoofd- of Stafkwartier aanwezig is moet ook de plaats, waar de berichten geworpen moeten worden, op duidelijke wijze zijn aangegeven en naar een vlotte wijze van overbrenging der berichten naar den Alg. Bev. gestreefd worden.

Alvorens op te stijgen wordt nagegaan of het vliegtuig behoorlijk is uitgerust, voor zoover deze uitrusting tot de zorg van den waarnemer behoort; de mitrailleur wordt geprobeerd, de munitie moet goed zijn geborgen, een lichtpistool met de noodige patronen (ook voor de noodseinen, rood en wit licht) moet aanwezig zijn. Verder een schroevendraaier, berichtkokers, eenig isoleerband, windlucifers, poetskatoen, een schroefsleutel en het luchtfotoestel met de noodige wisselmagazijnen. De behandeling van het luchtfotoestel is betrekkelijk gemakkelijk voor hen, die met de beginselen der fotografie op den grond bekend zijn. De moeilijkheid is vooral gelegen in het juist regelen van den belichtingstijd, hetgeen geschiedt door een veer, waarmede de spleetsluiters langs de gevoelige plaat strijkt, de vereischte spanning te geven en door regeling van de verstelbare spleet in den sluiters. De vereischte belichtingstijden zijn door de voortdurende wisselende atmosferische omstandigheden niet in tabellen te vereenigen; het is een kwestie van ervaring.

Hoe interressant dit onderwerp (het nemen van luchtfoto's) ook moge wezen, het is een uitsluitend technisch onderwerp op fotografisch gebied, waarvan een bespreking in dit tijdschrift minder op haar plaats is. Men leze hierover het artikel „Fotografeeren uit de lucht” van mijn hand, in het fototijdschrift „Lux” van 15 Juni, 1 en 15 Juli l.l.

Ook de waarnemer moet volledig uitgerust zijn, leeren pantalon, met wol gevoerde overschoenen tot de knie, lederen jas, sjaal, bivakmuts, valhelm en handschoenen. In het mildere jaargetijde kunnen een of meer van deze kleedingstukken achterwege blijven, doch in geen geval de valhoed. Bij groote koude het gezicht ingevet, een bril met kleppen om neus en wangen te beschermen en dubbele handschoenen.

Het oriënteeren vanuit de lucht, vooral bij helderen hemel, is niet moeilijk ¹⁾. Ieder, die op den beganen grond, in verschillende terreinen zich vlug weet te oriënteeren, zal in de lucht wanneer hij eenmaal gewend is aan het uitgebreide gezichtsveld, weinig moeilijkheden ondervinden met het bepalen van de plaats, waarboven hij zich bevindt.

Het gezichtsveld, dat zich aan den blik van den waarnemer ontrolt,

¹⁾ Op een helderen Augustusdag in 1916, werd door schrijver dezes op 800 M. boven Baarn vliegende duidelijk waargenomen: de groote rivieren met een gedeelte van Noord-Brabant, de Zuid-Hollandsche eilanden, de geheele Noordzeekust met Texel en de Friesche Zuiderzeekust. Deze graad van helderheid moet echter als een uitzondering beschouwd worden.

vooral bij helderen dampkring en bij eenigszins groote hoogte, is zoo uitgestrekt, dat vergelijking van details der stafkaart met het terrein, mede door de groote snelheid van verplaatsing ondoenlijk wordt.

Voor de orienteering ter bepaling van de algemeene vliegrichting is deze kaart dan ook ongeschikt; het aantal mede te voeren stafbladen zou veel te groot worden. Zij wordt eerst gebruikt wanneer de eigenlijke verkenningstaak begint, dus niet bij het volgen van den weg naar het te verkennen punt; dan voldoet het best de kaart 1:200.000. De rijwielkaart op die schaal, uitgegeven door den A.N.W.B. voldoet het beste, omdat daaruit duidelijk naar voren treden juist die terreinpunten, die vanuit het vliegtuig zich voor den waarnemer duidelijk afteekenen. Het is noodzakelijk dat de waarnemer zijn kaartenmaterieel van te voren goed in orde brengt. Verwisselen of ontvouwen van kaarten, uitgezonderd de opgeplakte, is, eenmaal in de lucht zijnde, zeer lastig door den sterken wind. Onopgeplakte kaarten worden het best geborgen in een kaartenetui of met punaises stevig geprikt op een rechthoekig plankje, dat aan de achterzijde van lussen is voorzien.

Bij het orienteeren in het groot moet de waarnemer zich tevreden stellen met slechts die punten op zijn kaart op te zoeken, die zich duidelijk aan zijn blik vertoonen, b.v. bewoonde oorden, groote rivieren, spoorlijnen, kanalen, bruggen, zandvlakten, meren, vennen en plassen, bosch- en heideperceelen, buitenplaatsen met vijvers en parken, barak-kampen, verdedigingswerken en loopgraven, alleen staande gebouwen, zooals kloosters en steenfabrieken. Zoo zijn de Drunensche Duinen in Noord-Brabant een nooit falend orienteeringspunt en de Lange en Soesterduinen ten N. en N.O. van Soesterberg ieder naar het vliegeterrein terugkeerend vlieger een zekere baak.

De waarnemer moet van te voren (vooral voor beginners zeer aan te bevelen) goed het terrein bestudeeren. De markante punten moeten in het geheugen vastgelegd worden, om later, ook zonder kaart, spoedig georienteerd te zijn.

Zooals reeds opgemerkt werd, zijn deze markante punten niet dezelfde, als die helpen kunnen bij het orienteeren op den grond.

Met den vlieger wordt overleg gepleegd omtrent den te volgen weg. Hij moet volledig bekend zijn met de opdracht en met de wijze waarop de waarnemer zich voorstelt die uit te voeren.

Wanneer er geen redenen zijn om van de rechte lijn af te wijken (bij minder betrouwbare motor kan het gewenscht zijn te vliegen over punten, die goede landingsplaatsen bieden) trekt de waarnemer een potloodlijn op zijn kaart, die uitgangspunt met het te verkennen doel verbindt. De richting ten opzichte van de hemelstreken wordt nauwkeurig vastgelegd en opgegeven aan den vlieger. Bij vliegen in of boven de wolken is het kompas het eenige hulpmiddel, dat voor verdwalen kan behoeden. Wijkt de vlieger van den juisten weg af, of wil de waarnemer hem op andere punten dirigeeren, dan kan dit geschieden door gebruik te maken van de termotelefoon, doch ook zeer goed door den

vlieger toe te roepen, indien maar iedere lettergreep krachtig, langzaam en duidelijk wordt uitgesproken. Eenvoudiger is, een arm in de te volgen richting zoolang uit te strekken totdat het vliegtuig de vereischte wending heeft gemaakt, waarvan een voorwaarts gelegen markant punt wordt aangegeven, wáarop moet worden aangevlogen.

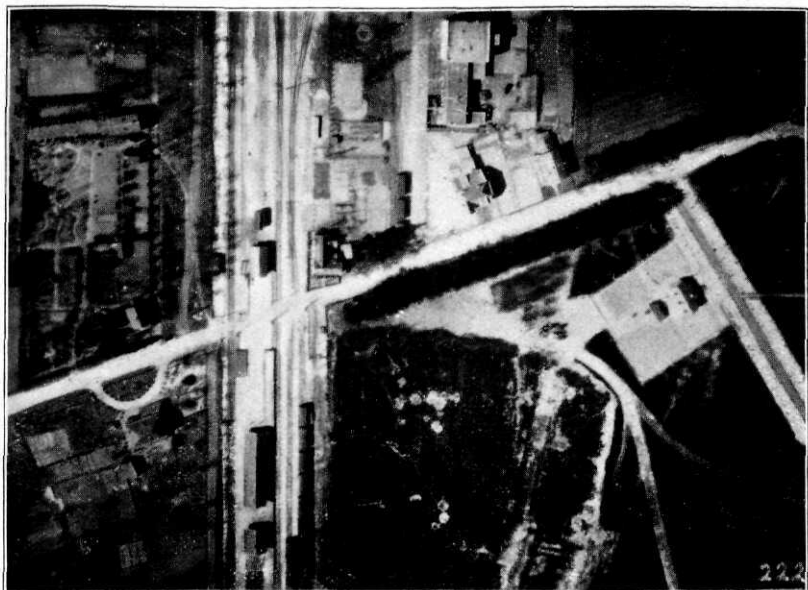
Alle bijzonderheden tijdens den tocht worden op de kaart dan wel in het berichtenboek beknopt genoteerd, om na het eindigen der verkenning als leidraad te kunnen dienen bij het in te dienen rapport. Potloodjes en dubbele palm worden door middel van touwtjes aan het lichaam van den waarnemer bevestigd, teneinde te voorkomen dat zij zoek raken en misschien in de schroef terecht komen, dan wel door klemming op de een of andere manier oorzaak worden van stoornis in de stuurorganen.

De camera kan bij het vastleggen van indrukken een niet te vermaden steun verleen. Zij wordt gereed gehouden om een opname dadelijk te kunnen uitvoeren. De veerspanning en spleetwijdte zijn geregeld, de klep, die de lens beschermt tegen beschadiging, is losgemaakt en zijwaarts tegen den wand der camera vastgezet. De chassisschuif staat open, vizier, keep en raam zijn opgezet, zoodat alleen nog maar de knop van de veerspanning behoeft opgedraaid te worden om een opname te kunnen uitvoeren. Dadelijk na de opname moet de plaat gewisseld worden. Bij het nemen van luchtfoto's schijnt men nu eenmaal meer geneigd om fouten te maken dan op den beganen grond, doch wanneer deze volgorde bij de achtereenvolgens te verrichten handelingen in acht genomen wordt, kan het zoo goed als nooit voorkomen, dat een plaat in het geheel niet of dubbel belicht wordt. Voor het doen van een volgende opname, heeft men slechts de veer opnieuw te spannen, te richten en af te trekken.

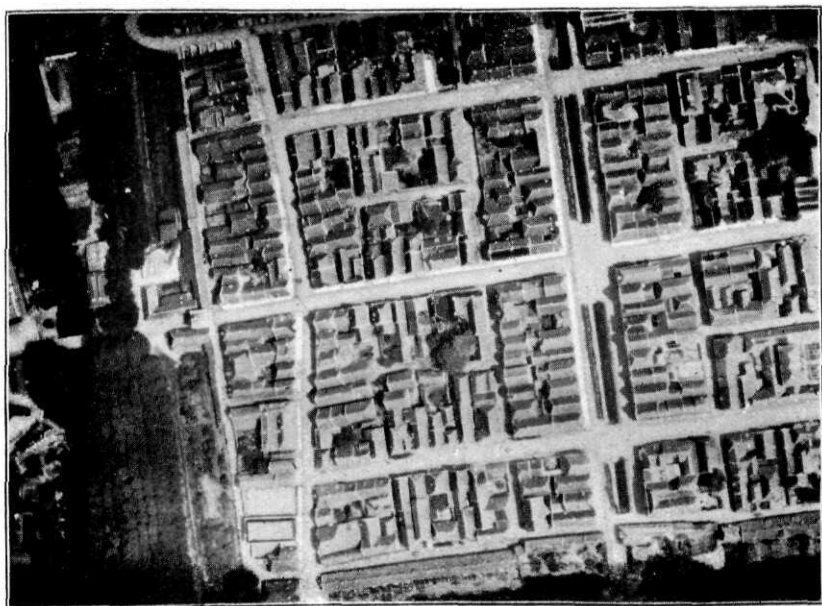
De beste foto's worden verkregen wanneer tijdens de opname de as der camera loodrecht naar beneden gekeerd is, waartoe tegenwoordig zelfs de camera's in de vliegtuigen ingebouwd zijn. Doch ook als dit niet het geval is, moet de waarnemer trachten zijn opname loodrecht omlaag te nemen, al zal dit niet altijd even gemakkelijk zijn. Hij zal daarbij moeten gaan staan en zich meer of minder (afhangelende van den bouw van het vliegtuig) moeten uitbuigen. De vlieger kan hiearaan veel te gemoet komen door het vliegtuig tijdens de opname, sterk in een bocht te doen overhellen.

Gedurende een verkenningstocht wijdt de waarnemer en ook de vlieger zijn aandacht aan het terrein, dat zich beneden hem uitstrekt. Kan hij met het bloote oog niet voldoende onderscheiden, dan komt de kijker te hulp.

In het begin heeft men moeite om het te observeeren object in het kleine beeldveld van den kijker te brengen, gewend als men is aan het uitgestrekte gezichtsveld, dat aan het ongewapende oog wordt geboden. De eenvoudigste manier is, het hoofd stil te houden, terwijl men naar het punt kijkt en daarna den kijker in de richting te brengen.

Station Den Dolder, hoogte 950 M.
Bij deze opname was de as der camera loodrecht omlaag gericht.

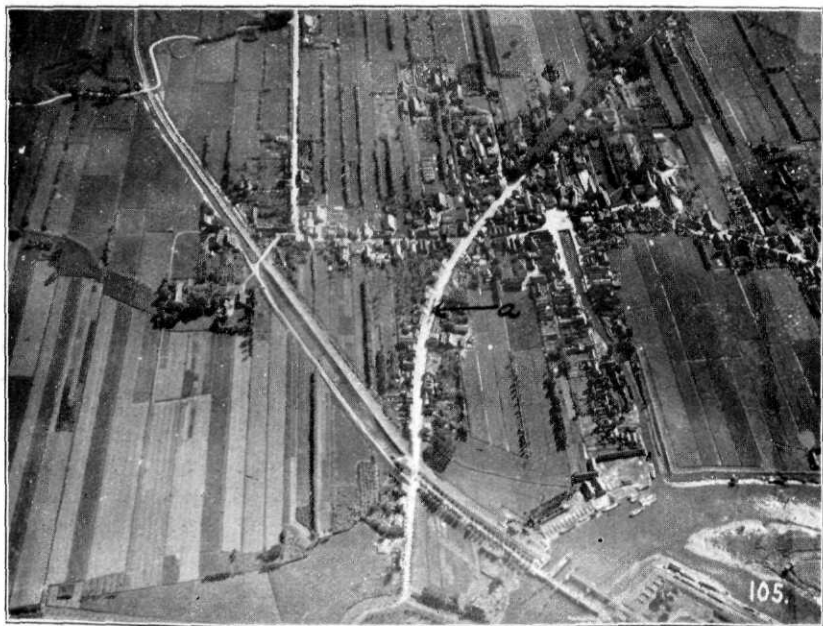

Elburg, hoogte 950 M.
Bij deze opname was de as der camera loodrecht omlaag gericht.

Huis in aanbouw nabij Soesterberg, hoogte 450 M.
Bij deze opname was de as der camera loodrecht omlaag gericht.

Geertruidenberg.
Compagnie Infanterie in marschcolonne (a) op den Bredaschen weg. Bij deze opname maakte de as der camera een hoek met de verticaal. De compagnie infanterie was toen ± 600 M. van de camera verwijderd.

Spoortreinen worden op de kaart ingeschetst met vermelding van het tijdstip van waarneming en de richting waarin het vervoer plaats had.

Het aantal wagens wordt geteld, zoomede de soort, open of gesloten goederenwagens dan wel personenrijtuigen.

Uit de samenstelling van een trein kunnen belangrijke conclusies getrokken worden omtrent troepenverplaatsingen, vervoer van munitie, proviand of andere legerbehoefden.

Stationsemplacementen worden nauwkeurig verkend vooral die van belangrijke knooppunten van spoorwegen. In het bijzonder wordt de aandacht geschonken aan nieuw aangelegde in- en uitlaadperrons, nieuwe banen, zij- en wisselsporen, in de nabijheid opgerichte barakken, loodsen en schuren.

Overal waar het verkeer zich samendringt in défilés, bruggen, ingangen van dorpen, is het gras vertrapt en de bodem zichtbaar.

In bezette plaatsen, zijn veelal op open gedeelten korpsvoertuigen opgereden en regelmatig opgesteld.

Bij het passeeren van vliegekampen, die zich verraden door de uitgelegde landingspeil, worden de vliegloodsen of tenten geteld, en goed acht geslagen op het aantal en het type der op het landingsterrein aanwezige toestellen.

Op marsch zijnde automobielcolonnes (gemakkelijk te herkennen door de afzonderlijke stofwolken, die elke lastauto opwerkt) worden in kaart gebracht, evenals munitie-colonnes en verplegingstreinen.

Uitdeelingsplaatsen verraden zich, ook al zijn de loodsen zorgvuldig gemaskeerd, door de wagensporen en den vertreden bodem.

Komt het vliegtuig onder artillerievuur dan kan, wanneer de springpunten te laag vallen, een kleine wending en daarna weer rechtuitvliegen, de bediening van het geschut in de meening brengen, dat de hoogte waarop geschoten wordt, juist is, en zal waarschijnlijk alleen correctie voor de zijdelingsche richting gegeven worden.

Na terugkeer op het tijdelijk vliegerrein wordt het rapport ingediend, indien noodig, mondeling toegelicht. De platen worden onmiddellijk ontwikkeld en de afdrukken c. q. vergrootingen ter beschikking gesteld van den Alg. Bev.

Wordt men gedwongen te landen binnen de vijandelijke linies, dan moet getracht worden, alle instrumenten, waarvan het bezit voor den vijand van nut zou kunnen zijn, te vernietigen of onbruikbaar te maken (b.v. ontvangstations voor draadlooze telegrafie, bommenwerpapparaten en foto toestellen).

Aanteekeningen omtrent de eigen troepenopstellingen mogen den vijand in geen geval in handen vallen.

„Le Feu”

DOOR

H. C. A. DE BLOCK,

Kolonel der Infanterie.

Leid uit dit opschrift niet at, waarde lezer, dat ik hier een verhandeling ga houden over vuuruitwerking, vuurleiding, enz.

Mijn doel is, de aandacht te vestigen op het boek, dat onder bovenvermeldten titel, en met den ondertitel „Journal d'une escouade”, door Henri Barbusse geschreven is. (Prix Goncourt 1916); een werk, dat stof tot nadenken geeft, dat, in tegenstelling met zooveel vroeger verschenen militaire spoorweglectuur, ons een beeld schenkt van „la guerre telle qu'elle est”. Geen abstracte bespiegelingen, geen schrijverij om nu reeds vast te leggen, welke tactiek de eenige ware zal worden. Van laatstbedoelde soort zijn reeds te veel schrifturen verschenen; juist zooals wij dit vroeger bij den Zuid-Afrikaanschen en bij den Russisch-Japanschen oorlog gezien hebben, zijn er ook nu weer schrijvers, die, m. i. zeer voorbarig, boekjes vullen met lessen uit den huidige oorlog. De tijd is nog niet rijp om scherp geformuleerde conclusiën vast te leggen, tenzij . . . ja, tenzij deze luiden, dat de hoofdbeginselen door alle tijden heen dezelfde zijn en zich wijzigen (verontschuldigd de afgezaagde woorden) naar terrein en omstandigheden. Verdwenen vormen keeren in andere gedaante weer en ook hier geldt het, dat er niets nieuws onder de zon is; l'histoire se repète.

Om een voorbeeld te noemen: Hoeveel betogen zijn reeds gehouden over het z.g. feit, dat duurzame versterkingen uit den tijd zijn! Te vluchtige conclusiën, die zeker later herroepen zullen worden.

Ik dwaalde af, en wil thans even toelichten, waarom ik de aandacht wil vestigen op „le Feu”.

Hoe duidelijk en logisch het m. i. is, niet steeds wordt onderkend, dat, om ons tot de West-Europeesche rassen te beperken, de ondergrond van het individu, de oereigenschappen, weinig verschil opleveren. De beschaving, de omgeving, het klimaat en andere factoren brengen kleinere nuances, vooral aan den buitenkant, aan; zoodra echter het individu in den laatsten strijd komt, waar het gaat om het leven, het bestaan, dan worden die kleine verschilpunten weggevaagd. Dan wordt de aandacht steeds sterker gericht op het materiële bestaan; hoe beter dit is, hoe beter het moreel zal zijn, terwijl ook toekomstdroomen het hunne daartoe bijdragen.

Toen ik nu „le Feu” las, kwam ik onwillekeurig tot vergelijkingen met de Nederlandsche miliciens, die den neerslag vormen van het

volk uit alle lagen, en vond daarbij treffende overeenkomsten met de personen, die in dit „Journal d'une escouade” optreden. De krachtige, gespierde taal (vaak doorwerkt met het poilu-jargon) weer te geven, gaat boven mijn vermogen, alleen wil ik enkele punten aanhalen om wellicht bij eenigen uwer belangstelling te wekken, opdat zij dit boek ook eens ter hand nemen. Echter geldt ook hier, als met zooveel andere lectuur, dat dit boek slechts nut heeft voor hen, die goed kunnen en willen lezen.

Ik weet bij ervaring hoe moeilijk het is in de kantonnementen tot lezen te komen en dit door te zetten. Nu eens laat de arbeid het niet toe, dan weer is de dag door allerlei diensten zoo versnipperd, dat men niet tot rustig zitten kan komen, een andermaal dwingen steenkolen nood en petroleum gebrek het tijdelijk tehuis te mijden. En toch is het niet alleen gewenscht en noodig, maar het werkt heilzaam op den geest zijn gedachten eens in andere banen te leiden; dat verkrijgt men door de lectuur van een goed en nuttig boek.

Na deze lange inleiding ter zake:

Barbusse schildert ons de lotgevallen van een escouade, waarin, als in ieder volksleger, menschen van verschillende maatschappelijke positie voorkomen, als een boerenarbeider, een vrachtrijder, een keuterboer, een apothekersbediende, een onderbaas, een rijtuigschilder, een Parijsche „apache”, een mijnwerker, een jong vrijwillig sergeant, enz., hetzelfde mengsel dus, dat ook bij ons in de militia voorkomt.

Schrijver zelf, scherp opmerker, leeft 15 maanden van dag tot dag in dat milieu mee, voelt en peilt de verschillende gewaarwordingen en beeldt ze ons zuiver uit.

Zij, die den lof van den oorlog verkondigen, die eens spraken van „der frische, fröhliche Krieg”, van „la petite guerre à moi”, die van achter de tafel in hun studeerkamer over het verheffende van den krijg spreken, over het stalen van wil en zenuwen schrijven, die ooreen over de edele gevoelens, die in den oorlog gekweekt worden, zullen bij het lezen van dit boek tot nadenken gebracht worden. Zij zullen, hoop ik, leeren begrijpen, dat, om daarover te kunnen spreken en schrijven, ten minste noodig is een grondige studie van de ervaringen van hen, die den oorlog leerden kennen. Zij zullen dan tevens leeren begrijpen, dat zij, die een studie van den krijg maakten, de officieren dus in de voornaamste plaats, den oorlog op het zachtst uitgedrukt als een niet te ontgaan kwaad beschouwen.

Barbusse behandelt in zijn inleiding, hoe het bericht van het plots uitbreken van den Europeeschen krijg wordt ontvangen in een sanatorium, welke de uitingen en gevoelens zijn van de patienten der verschillende natiën, die daar verpleegd worden. Oostenrijkers, Franschen, Engelschen, voor het meerendeel zwaar lijdend, door de afzondering reeds vervreemd van het gewone bestaan, zij allen uiten, op het vernemen van het groote leed, dat de menschheid bedreigt, hun gevoelens in een machteloos: „Arrêtez la guerre”.

De schrijver besluit deze inleiding met de ernstige woorden: „Mais „les trente millions d'esclaves jetés les uns sur les autres par le crime „et l'erreur, dans la guerre et la boue, lèvent leurs faces humaines où „germe enfin une volonté. L'avenir est dans les mains des esclaves, „et on voit bien que le vieux monde sera changé par l'alliance que „bâtiront un jour entre eux ceux dont le nombre et la misère sont „infinis.”

Ik vroeg mij bij de lezing hiervan af, zooals bij zooveel plaatsen in dit boek, of het verkondigen van deze gedachte wijst op de scherpe perscensuur in Frankrijk, waarvan de dagbladen ons vertellen.

Dan vangt schrijver aan met de schildering van den morgen als de mannen hun holen in de loopgraven verlaten. Hij laat ons kennis maken met de mannen der escouade; wat loopen hun leeftijden uiteen, van den meer dan 40 jarigen territoriale tot den pas afgerichten rekrut; in welken toestand verkeert hun kleeding, de laarzen van een gedooden Beier doen goeden dienst. De mannen wachten op den morgenmaaltijd, men wacht, men is moe van het zitten, men staat op . . . en wacht weer op een andere manier. Steeds wacht men in dezen loopgravenoorlog, geleidelijk is men een „wachtmachine” geworden.

Ter tijdpassering wordt gemopperd over de menage en gescholden op hen, die het eten naar voren moeten brengen. Gesprekken bijna uitsluitend over den dienst, afgewisseld nu en dan met toekomstdroommen. Voorts uitingen als: „Ze (de Duitschers) zullen wel net zoo goed menschen zijn als wij.” Bezoek van de pers in de loopgraven.

Uit de gesprekken van de mannen spreekt geen haat tegen den vijand. Als de schrijver ons dan de verschillende typen heeft doen kennen, besluit hij:

„Het zijn menschen, menschen plotseling uit hun gewone leven gehaald. Zooals menschen, willekeurig uit de groote massa genomen, „zijn zij weinig ontwikkeld met een beperkten nuchteren blik, met groot „gezond verstand, al dwalen zij soms af; zij zijn geneigd zich te laten „leiden, om te doen wat men hun zegt, nauwelijks tegenstrevend, in „staat lang te lijden.

„Het zijn eenvoudige menschen, die nog eenvoudiger geworden zijn „en waarbij door den drang der omstandigheden de oer-instincten naar „voren treden: instinct tot zelfbehoud, egoïsme, krachtige hoop te „blijven leven, genot in eten, drinken en slapen.

„Somwijlen komen kreten van menschlievendheid, diepere trillingen, „uit de stille van hun gemoed te voorschijn.”

De eerste, die de escouade verlaat, die als schrijver in de achterste linie een veiliger toekomst tegemoet gaat, wekt bij de anderen daardoor een oogenblik een gevoel van afgunst op. Die man is van vreugde vervuld over het komende geluk; dat wat nog in de toekomst ligt, is hier beneden het eenige werkelijke: „basis van de wereldorde”.

Het verblijf in de kantonnementen gedurende de rustperiode, de illusien, die men zich daarover gemaakt had, de ontgoochelingen die volgen, de uitbuiting van den soldaat door de bewoners der dorpen, de ontmoeting met de „embusqués”, (dat zijn zij, die het steeds zoo weten in te richten, dat zij veilig opgeborgen blijven in bijbaantjes en ontrokken blijven aan den harden frontdienst), dat alles leeren wij uit de gesprekken der manschappen kennen.

In eenige bladzijden behandelt schrijver een tocht met een mijnwerker, nu soldaat, naar zijn woonplaats, Souchez, dat wil zeggen naar de plaats waar dit dorpje vroeger gestaan heeft en schetst ons meesterlijk de gevoelens van dien man, als hij zoekt naar de plek, waar eens zijn woning stond en evenzoo zijn kort daarop gevolgd door dood, het hoofd afgeslagen door een granaat.

Ongeveer 80 bladzijden worden gewijd aan den opmarsch voor het gevecht, het onder vijandelijk vuur geraken en ten slotte aan den infanterie-aanval, dat alles geschetst op een wijze, die pakt, aangrijpt en het gevoel geeft, mee te leven.

Realistisch meestal zoo geschilderd, dat menschen met zwakke zenuwen er kippenvel en een nachtmerrie van zouden krijgen, draagt het toch, voor zoover ik daarover kan oordeelen, het kenmerk „waar” te zijn.

Een figuur, die herhaaldelijk in dit boek als het model van een onderaanvoerder op den voorgrond komt, is de korporaal escouade-commandant Bertrand. Teekenend in een in dezen tijd in Frankrijk bekroond werk is de vermelding van het visioen, dat Bertrand heeft na het gevecht:

„Er is een figuur, die zich boven den oorlog verheven heeft en die „zal schitteren om de schoonheid en de grootheid van zijn moeder, Liebke.”

„Het werk van de toekomst zal het tegenwoordige uitwisschen, nog „meer uitwisschen dan men denkt, het uitwisschen als iets afschuwelijks „en schandelijks.”

Den volgenden dag begeleiden wij den schrijver bij zijn ijzingwekkend bezoek aan het slagveld, waarbij wij den toestand leeren kennen, waarin de lijken van den escouade-commandant en verschillende kameraden gevonden worden, terwijl een oponthoud in een hulpverbandplaats ons de ellende doet kennen, die daar geleden wordt.

Treffend worden ons de gevoelens van den vliegenier geschetst, als hij op een Zondagmorgen boven beide liniën zweeft, en bij vriend en vijand de godsdienstoefening aanschouwt en uit beide partijen dezelfde aardsche kreet tot hem opstijgt, hier: Dieu est avec nous, daar: Gott mit uns.

Als de escouade de lijdenstocht onderneemt om 's nachts graafwerk in de voorste linie te verrichten, en daarbij verdwaalt, steeds wadend door modder en drek, onder vijandelijk vuur, onder afgebroken stortregen, totaal uitgeput ten slotte, dan herinnert de schrijver zich Parijs

op datzelfde uur. Theaters, met als apotheose een prachtig aangekleed militair tafreel, couranten met pakkende verhalen: Schril contrast met de werkelijkheid. Als dan ten slotte de watervloeden de loopgraven, de versterkingen, ja, het geheele terrein, vervormd hebben en de uitgeput neergevallen mannen gedeeltelijk nog juist genoeg energie hebben overgehouden om op te staan om den dood in modder en slijk te ontgaan, dan zegt schrijver: „Eens dacht ik, dat de ergste hel van den „oorlog de vlammen der granaten waren, toen heb ik lang gedacht dat „het de benauwdheid in de ondergrondsche verblijven was, die eeuwig „op ons drukte. Maar neen, de hel, dat is het water.” Dan herinnert een makker, lotgenoot in deze ellende, hem aan een gezamenlijk gesprek in één der kantonnementen, dat een voor burgerlijken dienst vrijgestelde en zijn vrouw met hen voerden, welke laatste, toen zij over den aanval spraken, uitriep: „Wat moet het prachtig zijn dat te „zien.” Die menschen waren de vertegenwoordigers van de groote „Men”, van de niet-doordenkenden, de onbelezenen, die slechts den buitenkant bekijken, zooals de overgrootste meerderheid van het menschdom, dezelfden die men overal aantreft, kortom de groote massa.

Voor die massa — voor zoovelen die zich een oordeel aanmatigen over militaire zaken zonder zich de moeite te getroosten, zich voor dit oordeel een goeden grondslag te vormen, ware het lezen van dit boek meer dan loonend.

Naïf is het mogelijk van mij te meenen, dat het lezen van dit werk door de volksvertegenwoordigers der oorlogvoerenden, niet alleen groot nut zou hebben, maar heilzame ontnuchtering te weeg zou brengen, voerende tot waarheid en tot streven naar den door allen verlangden vrede.

Het laatste hoofdstuk bevat in gesprekform een pleidooi tegen den oorlog, de stelling, dat de offers van bloed en ellende niet te vergeefs gebracht zullen zijn, indien in de toekomst de vrede verzekerd zal zijn. De schrijver laat zich medevoeren door het devies uit de Fransche revolutie: „Vrijheid, gelijkheid en broederschap”, en ziet vooral uit de broederschap door de vereeniging der massa's een kracht tegen een nieuwen oorlog voortspruiten.

In dit hoofdstuk wordt tevens ontleed, hoe spoedig de mensch het doorgestane leed vergeet.

Als sprekend voorbeeld toont hij ons een soldaat, die met verlof thuis zijnde, de brieven herleest, die hij geschreven heeft en zegt: „Het was alsof ik een boek las”. Al wat hij toen geleden had, was hij alweer vergeten, wijl steeds nieuwe indrukken de oude wegvagen.

Dit vergeten zal sterker worden naarmate meer tijd na de gebeurtenissen is verlopen; een volgend geslacht zal van de nu geleden ellende nog slechts een flauwen indruk hebben.

Dit vergeten, deze sterk sprekende menselijke eigenschap, bewijst de historie ons op alle plaatsen, evenals dat de heiligste voornemens zoo snel in het niet verdwijnen, zoodat wij, helaas, vreezen, dat het menschdom nog niet de ontwikkeling heeft, die voert tot eeuwigen vrede.

Zeker, het streven moet daarop gericht worden, maar voor de eerstkomende geslachten zal nog wel gelden 1): Qui terre a, guerre a!

Dit is de eerste vraag die men zich moet stellen, want het is niet alleen de vraag naar de toekomst, maar ook naar de heden. De geschiedenis leert ons dat de mensheid altijd in strijd is geweest met de natuur en met de omstandigheden. De mensheid heeft altijd de natuur overwonnen, maar de omstandigheden hebben haar altijd teruggevoerd naar de natuur. De mensheid moet daarom de natuur overwinnen en de omstandigheden overwinnen. Dit is de eerste vraag die men zich moet stellen.

De tweede vraag die men zich moet stellen is: hoe kan de mensheid de natuur overwinnen en de omstandigheden overwinnen? De mensheid kan de natuur overwinnen door de wetten der natuur te ontdekken en te gebruiken. De mensheid kan de omstandigheden overwinnen door de wetten der omstandigheden te ontdekken en te gebruiken. Dit is de tweede vraag die men zich moet stellen.

De derde vraag die men zich moet stellen is: hoe kan de mensheid de wetten der natuur ontdekken en gebruiken? De mensheid kan de wetten der natuur ontdekken door de natuur te observeren en te meten. De mensheid kan de wetten der natuur gebruiken door de natuur te imiteren. Dit is de derde vraag die men zich moet stellen.

De vierde vraag die men zich moet stellen is: hoe kan de mensheid de wetten der omstandigheden ontdekken en gebruiken? De mensheid kan de wetten der omstandigheden ontdekken door de omstandigheden te observeren en te meten. De mensheid kan de wetten der omstandigheden gebruiken door de omstandigheden te imiteren. Dit is de vierde vraag die men zich moet stellen.

1) Zij, die belangstellen in de psychologie der massa lezen: Le Bon, Psychologie des foules. Paris. Flammarion. Ed.

Veterinaire Dienst in het Nederlandsche leger.

Dikwijls hoort men spreken van den geest in het leger, den geest in den troep, deze moet vóór alles goed zijn, zal een leger tot uiterste krachtsinspanning in staat blijken.

Eene goede ontwikkeling, gepaard gaande met beschaving en goede discipline, sieren een leger m. i. h. b. een officierskorps.

De officieren, behoorende tot de verschillende wapens en dienstvakken, zijn allen beslist noodig, ware dit niet het geval dan zou de overtollige spoedig geëlimineerd moeten worden, een modern leger is toch zóó duur, dat men, om het alledaags uit te drukken „waar voor zijn geld” kan verlangen!

Welke categorie van officieren het meest noodig is, kan niemand zeggen, zij vormen gezamenlijk met den troep het Leger, evenals de onderdeelen van een horloge het uurwerk vormen, wie zal uitmaken wat het meest noodig is, de veer of de wijzers; als een dezer onderdeelen ontbreekt heeft men niets aan het geheel!

De prestatie van den veterinaire dienst, ook gedurende de mobilisatie in ons land en gedurende den wereldoorlog in het buitenland, is zeer groot. Voor wat het buitenland betreft behoeft men slechts kennis te nemen van de groote waardering aan den veterinaire dienst toegekend door de hoogste legeraanvoerders zoowel aan de zijde der centralen als aan die der geallieerden.

Is er meer noodig om de waarde van den Veterinaire dienst voor het leger aan te toonen dan de lofuitingen aan het dienstvak geschonken door een Haig, Joffre, Hindenburg e. a.?

Welke eischen van ontwikkeling stelt men den paardenartsen?

Na eindexamen hogere burgerschool of gymnasium, kunnen zij hunne studie aan de Veeartsenijschool beginnen, waar zij, althans theoretisch gesproken, in vier jaar hunne studiën kunnen voltooien, al doen de meeste veterinaire studenten er langer over.

Eerlang, als het ontwerp van wet tot regeling van het veeartsenijkundig hooger onderwijs in de Staatscourant zal staan, moet ieder er $\pm$ 6 jaar over doen.

De paardenartsen hebben een langeren studietijd en hogere studiekosten dan de officieren der Wapens. Tijd en kosten van studie komen nagenoeg overeen met die van de officieren van Gezondheid.

Maar hoe is nu hun militaire loopbaan?

De Officieren van Gezondheid en de paardenartsen beginnen wegens den langeren duur hunner studie beiden als te Luitenant, maar terwijl

de Officier van Gezondheid nu in een behoorlijk tempo opklimt, laat het legerbestuur dat tempo van den paardenarts steeds langzamer en langzamer worden om ten slotte op ééne uitzondering na, geheel in rust over te gaan. De Officiëren van Gezondheid worden Kapitein na 8 jaar, de paardenartsen na 10 jaar; Majoor na $\pm$ 25 jaar, de paardenartsen na 30 jaar!

Nu staat voor de Officiëren van Gezondheid nog open promotie tot Luitenant-Kolonel en Kolonel maar voor de paardenartsen is het zoo goed als uit!

Er is tot heden slechts één Paardenarts met den rang van Luitenant-Kolonel, terwijl er één Officier van Gezondheid is met den rang van Generaal-Majoor, het hangt van allerlei omstandigheden af, of men den hoogsten trap bereikt. Er valt zeker nooit op te rekenen.

Maar welk verschil van hoogsten trap, die beide kunnen bereiken!

En dan menschen van gelijke ontwikkeling, gelijksoortige studie, wier studiekosten overeenkomen!

Is het wonder, dat de geest onder het korps Paardenartsen beter kon zijn?

Terecht zei het 2e Kamerlid Knobel in de zitting van 21 Februari 1917: „Vroeger was de promotie voor hen tot Kapitein zeer „slecht, thans hapert er weer iets hooger op.”

Deze slechte promotie in hooger rangen en het feit, dat men steeds onder Voogdijenschap gesteld blijft zijn de zaken, die menig Paardenarts, vooral ouderen, bitter stemmen.

Met den Heer Knobel vraagt men zich af waarom de militaire Paardenartsen zoo klein worden gehouden.

Wat de Paardenartsen wenschen?

Het is in enkele woorden te zeggen: hetzelfde proces door te maken als het Wapen der Kon. Marechaussee, dat eenige jaren geleden geheel zelfstandig is geworden, met een Kolonel aan het Hoofd en twee Luitenant-Kolonels en twee Majoors.

Daardoor zou verkregen zijn een dienstvak, waarin niemand over de promotie te klagen heeft en waarbij de beste krachten steeds gaarne geplaatst willen worden. In zulk een korps zal steeds een goede geest zijn, het leger zal er door worden gebaat.

Daar moet het heen!

F.

Eenige opmerken over: „De inrichting eener stelling die frontaal moet worden aangevallen” (zie Juninummer 1917 M. S.),

DOOR

W. FROGER,

Kapitein der Infanterie.

Onder volle waardeering voor de moeite, die de schrijver, Kapitein Prey, zich voor bovengenoemd artikel heeft gegeven, kan ik niet anders zeggen dandat ik in zeer vele opzichten met hem van meening verschil.

Buitengewoon genoeg deed het mij echter, dat dit artikel geschreven is, daar het mij de gelegenheid geeft, op te komen tegen eene begripsverwarring, die ik tegenwoordig telkens constateer en die ook in bedoeld artikel tot uiting komt.

In bovengenoemd artikel bestaat ook wederom de verwarring tusschen „Veldversterkingskunst” en „Semi-permanente versterkingen”.

Waar men, zooals in dit opstel, een vijand tegenover zich heeft, al is dit niet op korten afstand, is er geen kwestie van het aanleggen van semi-permanente versterkingen, zooals „Tactische en Technische Wenken” bedoelen, of van permanente werken, zooals schrijver die aangeeft.

Het is dan zaak om zoo goed en zoo spoedig mogelijk vuur te kunnen afgeven en gedekt te zijn, dus met gebruikmaking van het terrein, zorgen voor schootsveld en dekking.

Nimmer kan schootsveld door hindernissen vervangen worden, wel kunnen hindernissen plaatselijk eenigermate gebrek aan schootveld vergoeden.

In het door schrijver besproken geval worden er dus veldversterkingen gemaakt, en bij het maken van veldversterkingen wordt de volgorde van werken genomen, zooals die in V. P. I. I is aangegeven.

In de beginselen der Veldversterkingskunst en in de toepassing daarvan is, zooals uit buitenlandsche tijdschriften en leerboeken blijkt, absoluut niets veranderd. Wordt er gewerkt in de volgorde zooals schrijver die aangeeft, d. w. z. eerst hindernissen, daarna gevechtsdekkingen, vervolgens g r a n a a t v r i j e (!!!) afwachtingsdekkingen 1), g r a

1) Om gedekt te zijn tegen projectielen uit middelbare kalibers (15 c.M.) heeft men reeds eene bovenbedekking van gewapend beton noodig van 1.20 M. met voor- en achtersluitmuren van 1 M. en een grindlaag tegen den achtersluitmuur dik 2 M., die met zijn onderkant 1 M. onder den bodem van de schuilplaats komt.

naatvrije observatieposten en granaatvrije opstellingen voor mitrailleurs, dan is dat vredeswerk. En is dus geen sprake van, dat men pas daarna overgaat tot opruiming op korten afstand. Vergeten zijn hierbij nog de opstellingen der commandanten.

Heeft schrijver wel eens eene goede prikkeldraadversperring gemaakt over voldoende breedte en eenige lengte? Tijd en arbeid zouden hem niet mede vallen.

In het geval, dat schrijver bespreekt, is er echter geen kwestie van, dat men mag beginnen met het maken van hindernissen. Hier moet, voor alles, voor schootsveld worden gezorgd. Het prijsgeven van het schootsveld baseert schrijver waarschijnlijk op de 4de alinea blz. 34 T. en T. De 100 à 200 M. aldaar, zijn echter gegrond op eene semi-permanente stelling, die geheel gereed is en waarvoor bijvoorbeeld plaatselijk nog een bosch, huizen-complex ligt, dat misschien om financiële redenen nog niet is opgeruimd.

In een dergelijk plaatselijk uitzonderingsgeval, waar de verdediger overigens technisch buitengewoon sterk en geheel gereed is, is het gebrek aan schootsveld geen onoverkomelijk bezwaar, de hindernis kan het gedeeltelijk vergoeden, mits — en dat vergeet schrijver geheel — wij kunnen beschikken over een overmachtig mitrailleurvuur.

Geen 12 mitrailleurs op de 7 K.M. zooals schrijver hier uittrekt, maar zooals in Frankrijk 10 per bataljon of zooals op sommige plaatsen bij de Duitschers 60 per K.M.

Liggen nu beide partijen geruimen tijd tegenover elkaar, dan verdwijnt door de verkenningen van de tegenpartij langzamerhand de groote kracht van de veldversterkingskunst, namelijk haar onzichtbaarheid, die wij door aanpassing aan het terrein, kleinheid van doelen, maskers en maskeeringen verkregen hebben.

Met die onzichtbaarheid verdwijnt de kans, dat men geen treffers of slechts toevalstreffers te verwachten heeft. De tegenpartij weet nauwkeurig, waar de doelen liggen, de aanpassing aan het terrein verliest haar waarde en de veldversterkingskunst ontaardt in semi-permanente versterkingen. Thans moet het gemis aan onzichtbaarheid vergoed worden door technische versterking (punt 96, V. P. I.) en quantitative vermeerdering der dekkingen. Nu ontstaat dus geleidelijk de stelling in T. en T. aangegeven.

Wat bij ons in T. en T. wenken beschreven staat, vinden wij in de buitenlandsche leerboeken of voorschriften terug als afzonderlijk hoofdstuk of als aanvulling van de veldversterkingen (nimmer in vervanging daarvan) onder het hoofdstuk „aanval op en verdediging van semi-permanente en permanente werken”. In ons beknopt V. P. I. kon dit niet volledig behandeld worden, doch den sappen-aanval vinden wij terug in punt 79 (ongedekt gezwind sappeeren), punt 101 (gedekt gezwind sappeeren) fig. 58 (een overdekte sappe), fig. 9, 10, 84^x en 85^x toonen het sappeeren voet voor voet, terwijl punt 99 een dubbele sappe, zonder en met masker beschrijft.

Is de stelling in vreedestijd gereed gemaakt, of wat hetzelfde is in oorlogstijd terwijl nog geen vijand te verwachten is, dan moet dat natuurlijk volgens semi-permanente beginselen verricht zijn. Ook dan mogen wij ons niet vleien, dat de doelen aan de tegenpartij onbekend zijn en viert, als de stelling behoorlijk gereed is, de techniek overal hoogtij.

Natuurlijk zijn eveneens de doelen aan de tegenpartij bekend, indien wij vanuit bestaande linies, in het gezicht van den vijand door terreinwinnen de hoofdverdedigingslijn meer naar voren hebben gebracht. Met de meening van den schrijver, dat wij geen voldoende troepen hebben om eene stelling in te nemen, die aan beide zijden aangeleund is, kan ik mij niet vereenigen. Ik kan mij juist in ons landje geen stelling voorstellen, die niet aan beide zijden aangeleund is.

Trouwens, eene stelling, waarbij dat niet het geval is, heeft weinig waarde en wordt, evenals vroeger een op zich zelf staande vesting of schans, omtrokken of genegeerd.

Waar dit als motief wordt genomen, om niet een deel van eene frontale stelling te beschrijven, kan ik mij nog minder voorstellen, dat het ooit zal voorkomen, dat $\frac{1}{4}$ van ons veldleger zal worden opgeborgen in een zak als bijlage 1 aangeeft. De divisie, die daar slechts door middel van één brug verbinding heeft met de buitenwereld en rechts en links door artillerie geënfileerd wordt, komt er nooit meer uit en is ten ondergang gedoemd.

Slechts bij eene inundatie van ± 12 K.M. breedte is eene werkzame art.^{ie} beschieting uitgesloten.

Het tracé van de hoofdverdedigingslijn lijkt mij niet gelukkig gekozen. Schrijver heeft zich vermoedelijk laten verleiden, bestaande natuurlijke dekkingen te volgen. Uitstekende punten worden aan alle kanten geënfileerd, terwijl de lijn buitengewoon gemarkeerd is.

De stelling is 7 K.M. lang en op die 7 K.M. komt geen enkel steunpunt voor. Een begrip, dat ik helaas bij de practische toepassing van T. en T. telkens tegen kom en dat zich in de practijk uit in het maken van eenige rechte verdedigingslijnen achter elkaar.

Bij de bevelsverdeeling lijkt het mij, het meest practisch uitsluitend van vakken te spreken en niet nu eens van sectoren en dan weer van vakken, dus Divisie-, Brigade-, Regiments-, Bataljons- en Compagniesvakken. Het aanduiden der reserves kan dan ook geen verwarring geven.

Is de afstand tusschen de verdedigingslijnen niet te groot — wat hier wel het geval is — dan moet men er op kunnen rekenen, vooral bij eene opstelling als hierboven bedoeld, dat alle troepen in voorste linie kunnen optreden. Per Ml. 1 man, is dan wel wat karig berekend.

De in de hoofdverdedigingslijn als houwitsers geteekende figuren moeten vermoedelijk mitrailleurs voorstellen.

Ik voor mij vrees, dat er niet veel van terecht zal komen, dat batterijen, die eerst achter de 1e lijn hebben gestaan, later zullen worden teruggenomen achter de 2e lijn. In beginsel verplaats ik liever van achter naar voren.

Zoo mogelijk eerst batterijen doen deelnemen aan den art.^{ie} strijd en den strijd op groote afstanden en daarna enkele vuurmonden van die batterijen gebruiken in stellingen voor korten afstand, die goed gemaskeerd geheel gereed liggen 1).

Batterijen, die in beginsel de taak te vervullen hebben van stormbatterijen, zooals de 5 batterijen achter de 2e linie, mogen geen deel nemen aan den art.^{ie} strijd, daar zij dan vernietigd zijn, alvorens zij haar taak kunnen aanvangen.

Is het dus de bedoeling, dat de 5 batterijen achter de 2e linie in de 1e plaats deel nemen aan den art.^{ie} strijd, dan had dit anders moeten worden uitgedrukt.

De eene afdg. tusschen 2e en 3e linie en die achter de 3e linie ter bestrijding van 's vijands aanvalswerken en tot het brengen van afsluitingsvuur, hebben een taak, die niet te vereenigen is. Batterijen, bestemd voor afsluitingsvuur mogen niet dan bij bepaalde noodzakelijkheid, voor andere schietopdrachten worden aangewezen. Gebeurt dit wel, dan zullen zij tot vervullen van beide opdrachten, van stelling moeten veranderen.

De geneeskundige verzorging is niet volgens moderne begrippen ingedeeld. De tijd is voorbij, dat de man met zijn verbandpakje de baccillen inmetzelt, die de art.^{ie} scherven hem bezorgd hebben. Het zelf-verbinden van wonden door den man of kameraad en daarna tijden met rust laten van de wond, omdat deze tegen infectie beveiligd was, gold, toen de wonden in hoofdzaak door inf.^{ie} kogels veroorzaakt werden, maar is uit, nu 80⁰/₀ scherfwonden zijn.

In de 1e lijn moet in granaatvrije noodverbandplaatsen de 1e geneeskundige hulp worden aangebracht en moet zelfs reeds vaak worden geopereerd.

De opstelling van een commandt. in een kelder kan uiterlijk gaan tot en met regiments-commandant, de lagere commandanten moeten vanuit een schuilplaats uitzicht hebben op hun troep in het voorterrein.

Wat de verpleging betreft, kan ik mij niet goed voorstellen, dat men in de 1e lijn compagnies-keukens gaat maken, waarvan de rook de opstelling verraadt.

Kan van achter nog eten worden aangevoerd, dan wordt dit achterwaarts in de keukenwagens gereed gemaakt, en in hooikisten naar voren gebracht, of misschien op kleine vuurtjes opgewarmd. Dit geldt ook voor de 2e en 3e lijn.

Waar schrijver op bl. 429 1e alinea aangeeft, dat in beginsel zooveel mogelijk in de eerste plaats natuurlijke dekkingen gebruikt worden, daar verkondigt hij een van de grondbeginselen van de Veldversterkingskunst.

1) Bij een goed geregeld afsluitingsvuur zullen stellingen voor korten afstand uitzondering zijn. Hiervoor zouden in dit geval 70 stukken noodig zijn op 1500 M. achter de verdedigingslijn.

Men maakt altijd eerst gebruik van natuurlijke dekkingen, als die gelegen zijn in of vlak bij de lijn, waarin men tactisch de weerstandslijn wil hebben. Zijn die dekkingen aldaar niet aanwezig, dan gaat men pas over tot het maken van loopgraven. Men mag zich evenwel niet laten verleiden om door het volgen van die natuurlijke dekkingen zijne stelling een tactisch onjuist beloop te geven.

Waarom een droge sloot enz. indien de ligging bekend is, minder trefkans heeft dan een smalle, steile, diepe loopgraaf is mij een raadsel.

Onjuist is, dat het maken van smalle, diepe dekkingen veel arbeidsuren vordert.

Eene comp.^{ie} is in een uur ingegraven.

Smalle, diepe loopgraven worden in de Veldversterkingskunst en volgens de leerboeken, die in Duitschland verschijnen, en volgens de berichten van het front, in de Veldversterkingskunst nog steeds toegepast.

Een loopgraaf is er niet om te zorgen, dat men veel gewonden krijgt; die men daarna door die loopgraaf gemakkelijk kan vervoeren, maar dient in de eerste plaats om te voorkomen, dat men vele gewonden krijgt. Het vervoer der gewonden wordt altijd een der hoofdbezwaren tegen smalle loopgraven genoemd. Er wordt volgens mijne bescheiden meening vaak te hooge waarde gehecht aan hetgeen men in één boekje van één schrijver over één bepaald gedeelte van een front leest. Hetgeen die eene schrijver dan voor het kleine gedeelte beschrijft, dat hij gemaakt of gezien heeft, wordt als axioma vastgesteld voor alle fronten, vooral als dit in een lijn ligt, die ons zelf aangenaam is.

Waarom de aanvaller zoo vriendelijk zou zijn natuurlijke dekkingen niet en kunstmatige dekkingen wel onder art.^{ie} vuur te nemen, is mij niet duidelijk. Vooral op den zoo zeer gemarkeerden rand, waar schrijver zijn hoofdverdedigingslijn heeft gekozen, zal het vuur gemakkelijker te regelen zijn dan op een minder zichtbare, lage loopgraaf

Ten slotte de opstelling in de diepte. In bijlage 1 zijn geteekend 3 verdedigingslijnen op afstanden van 700 en 1000 M. Opent de vijand zijn afsluitingsvuur 1) dan is door dien afstand voor de hoofdverdedigingslijn ondersteuning van achteren uitgesloten!

Volgens T. en T. wenken kan 150 M. een normale afstand van de verdedigingslijnen genoemd worden. Elke verdedigingslinie bestaat dus uit meerdere verdedigingslijnen, die ik hier niet terugvind. Zooals uit verschillende geschriften blijkt, is de normale toestand, dat de eerste linie bestaat uit:

- A. Hoofdverdedigingslijn,
± 150 M. daarachter:
- B. Ondersteunings- of opnamelijn,
en ± 150 M. daarachter:
- C. Lijn voor den tegenaanval.

1) Onder afsluitingsvuur hier ook te verstaan het vuur dat door de tegenpartij achter de hoofdverdedigingslijn wordt gebracht, ten einde het oprukken der reserves te bemoeilijken.

Logisch is daarbij, het regiment als volgt verdeeld: 2 bataljons, naast elkaar over A en B, en daarachter het 3e bataljon over C, en op deze wijze de regimenten van 2 brigades naast elkaar, terwijl op 1800 à 2000 M. daarachter de IIIe brigade in 2e linie verdeeld wordt over de lengte van de Ie en IIe brigade. Deze 2e linie kan natuurlijk wederom uit meerdere verdedigde lijnen bestaan.

door
S. L. WIJBERGEN
L. van Gans.

... bij het beoor-
... nieuwe soorten
... stelling zoodat
... zullen worden.

... Als prikkelend
... bestand uit
... 2 m.M. en 4 m.M.
... Voor bevestiging
... geen gebruik
... den voor een
... werden bij 1

... Verder werd
... en 2 m.M.

... Wat het
... wordt ge-
... voor

... in deze
... gevestigd
... hier twee
... tegenstelling
... steeds in
... De Ijzeren
... worden
... Zwaar
... behandeld
... mij zeer
... maken
... in de
... goede
... in gebruik

Prikkeldraadversperringen,

DOOR

S. L. WIJNBERGEN,

2de Lt. der Genie.

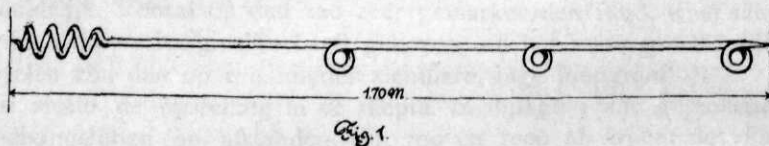
Bij het Depôt Genietroepen zijn onlangs enkele proefnemingen met nieuwe soorten prikkeldraadversperringen genomen, waarvan de samenstelling, zoomede de voornaamste eigenschappen hieronder uiteengezet zullen worden.

Materialen. Als prikkeldraad werd gebruikt, gegalvaniseerd prikkeldraad van zware samenstelling, bestaande uit een om elkaar gewonden 3 m.M. en 4 m.M. draad, waartusschen de prikkels bevestigd waren.

Voor bevestiging en voor verankering der draden werden ijzeren palen gebruikt, dik $\frac{3}{4}$ duim, voorzien van drie lussen, terwijl zich aan den voet een schroef bevond, waarmede zij in den grond geschroefd werden (fig. 1).

Verder werd nog gebruikt, gegalvaniseerd glad ijzerdraad, dik 3 m.M. en 2 m.M.

Wat het prikkeldraad betreft, ik zou bedoelde soort gaarne voor

al onze prikkeldraadversperringen toegepast zien en dan liefst niet gegalvaniseerd hetgeen de maskeering ten goede komt. Het bezit, door hare zware samenstelling, een zeer groote veerkracht en springt, in tegenstelling met het gebruikelijke draad, bij het opzijduwen, weer steeds in den ouden vorm terug.

De ijzeren palen, welke 50 c.M. of 70 c.M. in den grond geschroefd worden, bieden, zoowel in klei- als in zandgrond een goede verankering.

Soorten versperringen. In hoofdzaak zullen twee soorten versperringen behandeld worden. Vooral het practisch nut van de tweede soort lijkt mij zeer groot. Is bij de eerste soort de tijdsduur, noodig voor het maken, reeds veel minder, dan bij de bij ons toegepaste versperringen, de tweede overtreft, zoowel in de eenvoudige samenstelling als in de enorm vlugge werkwijze, al de versperringen, welke tot nu toe bij ons in gebruik waren.

Beide soorten hebben het cylindersysteem, waartoe vorming der cylinders op mallen (enkele in den grond geslagen piketten) noodig is, terwijl dit vooral bij de tweede soort machinaal zal kunnen geschieden. Enkele voordeelen van dit systeem zijn o. a., dat bij het doorknippen der draden, deze niet, zooals de rechtgespannen draden op den grond vallen, maar (en vooral bij dit zware draad) in de lucht blijven hangen en bij opzijduwen terugspringen, zoodat voor goede vernieling door doorknippen, ieder stuk draad op twee plaatsen losgeknipt moet worden. Als nog grooter voordeel moet echter gerekend worden, dat bij beschieting deze niet-gespannen draden veel minder kans hebben door-geslagen te worden, en bovendien de cilindervorm steeds intact blijft, terwijl gespannen draden, als bij ernstige beschieting de bevestigingspunten stuk raken, de neiging zullen hebben, plat op den grond te gaan liggen.

Wat de werkwijze betreft, hebben wij hier nog het voordeel, dat de versperring telkens over een klein gedeelte ineens geheel wordt afge-maakt, zoodat tijdens het werk niet tusschen reeds gespannen draden gewerkt behoeft te worden. Verbredening van de versperring kan steeds zonder bezwaar geschieden.

Eerste soort. Deze versperring werd gemaakt volgens enkele daartoe ontvangen aanwijzingen.

De palen komen hierbij te staan in rijen op 1,45 M. van elkander. De breedte der versperring, dus de lengte van de als het ware gevormde prikkeldraadcylinders (de cylinders komen n. l. bij deze soort in de breedte der versperring te liggen) is 8.70 M., terwijl de onderlinge afstand der paalrijen 1,15 M. bedraagt.

Tusschen de palen van een rij komen drie draden (bevestigd aan de lussen der palen), waaromheen de cylinders geschoven worden (fig. 2a en 2b). Voor den bovensten draad wordt prikkeldraad gebruikt, voor

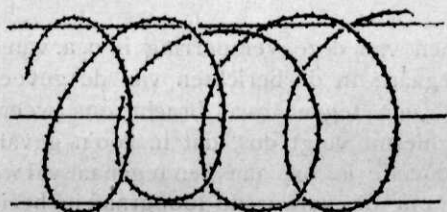

Fig. 2a

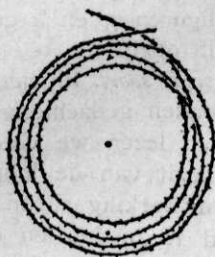

Fig. 2b

de beide andere gladdraad, aangezien deze als versperringsdraad geen dienst doen (loopen in de richting van aanval) en het werk daardoor vereenvoudiging ondervindt.

De palen, welke 1,70 M. lang zijn worden beurtelings 70 c.M. en 50 c.M. in den grond geschroefd, terwijl in de nevenrij de palen beurtelings 50 c.M. en 70 c.M. ingeschroefd worden. Hierdoor ontstaat nu dus geen

rechtdoorlopende cylinder, maar een reeks aaneensluitende cylinders, waarvan de assen telkens een stompen hoek met elkaar maken. Voordat tot het maken der eigenlijke versperring wordt overgegaan, wordt het prikkeldraad dadelijk na het afwinden van den haspel op een daartoe gemaakten mal gelegd. De mal bestaat uit eenige langs een cirkelomtrek (middellijn 1,20 M.) ingeslagen piketten. Nadat de eerste paal is ingeschroefd en door middel van glad draad aan een piket verankerd (vooral bij kleine breedte der versperring is dit wenschelijk) wordt aan de bovenste lus een prikkeldraad en aan de middelste en onderste een gladde draad bevestigd, lang pl.m. 1,80 M. Van het prikkeldraad wordt een stuk van vier windingen afgeknipt en over de drie draden geschoven op de manier als fig. 2a en 2b aangeven (in fig. 2b zijn voor de duidelijkheid de windingen niet alle even groot geteekend), zoodat dus bij de onder- en bovendraad telkens drie windingen aan de buitenzijde en één winding aan de binnenzijde komt. Nadat twee van deze windingen van vier draden op de drie draden zijn geschoven, wordt op 1,45 M. afstand van de eerste paal, de tweede ingeschroefd en de drie draden aan de lussen daarvan bevestigd. Op deze wijze wordt voortgegaan. De 8 windingen tusschen 2 palen worden zooveel mogelijk schuin door elkaar getrokken. Waar de draden elkaar en ook de drie draden kruisen, worden zij met behulp van een stukje glad-3 m.M. draad onderling verbonden. De winding, welke binnen de bovenste en onderste draad is gelaten, wordt naar de middelste draad gebogen en sluit de cylinderopening af, terwijl deze draad ook, waar mogelijk wordt vastgezet. De cylinders, welke naast elkaar komen te liggen, worden nu ook op tal van plaatsen onderling verbonden.

Door een groot aantal verbindingen te maken, vormt de op deze wijze verkregen versperring een aan elkaar gesloten veerkrachtig geheel. Het bovenvlak vertoont een hoogteverschil van 1,20 M. (hoogste punt der bovenzijde cylinder) tot pl.m. 0,90 M. (ontmoeting van twee cylinders). De figuren 3 en 4 geven een aanzicht op de versperring in front en schuin opzij.

Tweede soort. Bij het ontwerpen van deze versperring is o. a. van den volgenden gedachtengang uitgegaan: In de berichten van de gevechtsfronten lezen we voortdurend „een tegenaanval bracht ons weer in het bezit van de loopgraaf”; hieruit volgt dus, dat in zoo'n geval de vuuruitwerking alléén niet voldoende is, om aan den tegenaanval weerstand te bieden en dat dus, om de veroverde loopgraaf in bezit te houden en te voorkomen, dat alle gedane opofferingen te vergeefs zijn geweest, een hindernis zeer gewenscht is.

De tijd tusschen de verovering van de loopgraaf, krater, of andere gevechtsofstelling en den tegenaanval zal nooit voldoende zijn, om met de bij ons leger bestaande hulpmiddelen een eenigszins voldoende hindernis te maken 1).

1) Uit de — later verkregen — mondelinge mededeelingen van den kapitein der Genie

Fig. 3.

Fig. 4.

Gezien het groote nut, dat wij zouden hebben van een hindernis, welke in korten tijd met eenvoudige hulpmiddelen en door ongeschoold (ook niet technisch) personeel is op te richten, ben ik tot de volgende constructie gekomen:

Het prikkeldraad (zware afmeting) wordt spiraalsgewijze in een cylinder gerold met 1,20 M. middellijn en vormt één doorloopende draad van 25 windingen. Deze windingen worden nu met glad 2 m.M. draad op bepaalde wijze aan elkaar gehecht, waardoor het mogelijk is, als wij de draad van de mal nemen, (er is dan een bos draad van pl.m. 15 c.M. dik) de spiraal uit te trekken (fig. 5a en 5b). Deze heeft dan

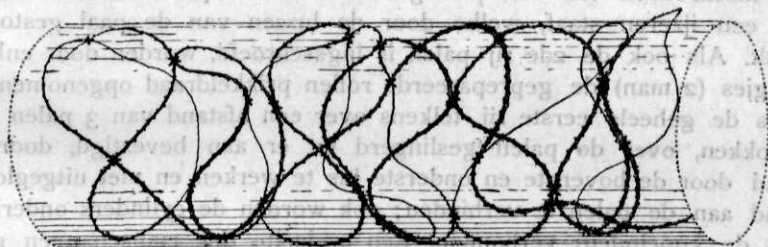

Fig. 5a

Fig. 5b

een lengte van pl.m. 7.5 M. De cylinders worden in rijen op den grond uitgelegd en onderling met behulp van glad 2 m.M. draad op tal van plaatsen verbonden. Zij komen nu in de lengterichting der versperring te liggen.

Het geheel wordt vastgelegd aan ijzeren schroefpalen, welke vooraf zijn ingedraaid en 1 M boven den grond uitsteken. Deze schroefpalen komen te staan op rijen op 1 M. van elkaar en in de rij op 3.60 M. en verspringen in iedere volgende rij 1,20 M met de paal in de vorige rij.

De benodigde materialen zijn hier dus prikkeldraad, schroefpalen, glad 2 m.M. draad en tangen. Voor deze laatste te gebruiken, de tang, welke bij het vlechten van betonwapeningen gebezigd wordt en die

W. H. Cool blijkt, dat dergelijke versperringen in Duitschland, voor het genoemde doel, op groote schaal worden toegepast.

hiertoe zeer geschikt is, terwijl voor het glad draad 2 m.M. uitgegloeid draad te verkiezen is, omdat dit niet zoo spoedig stuk gedraaid wordt als het gegalvaniseerd draad.

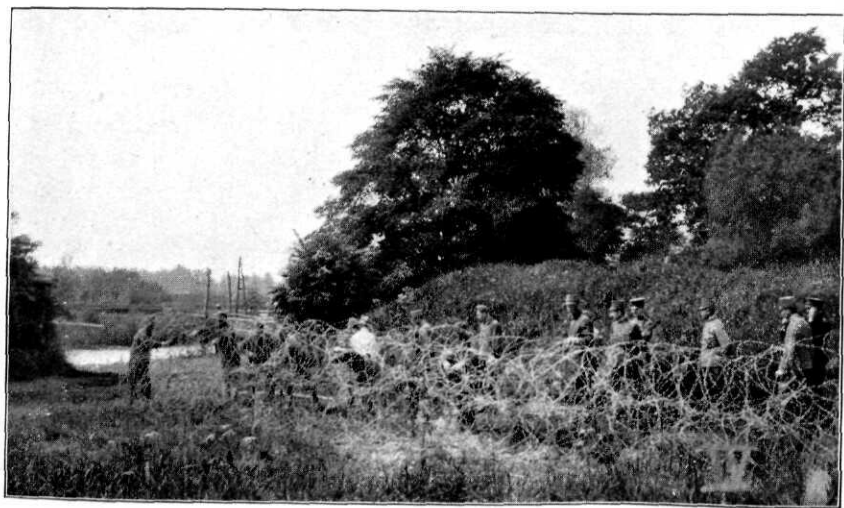
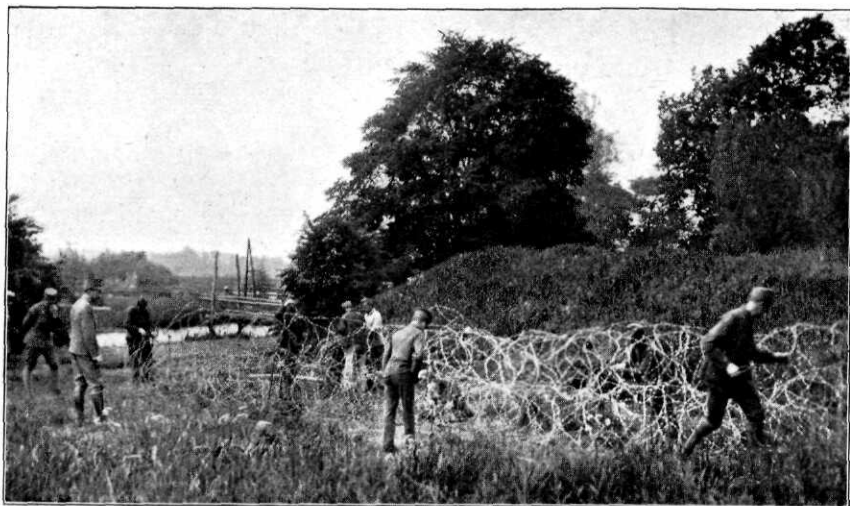
De bedoeling van deze versperring is nu, dat bij een stormaanval deze materialen door de 3de linie worden meegevoerd. Door den grooten eenvoud der constructie kan de versperring door ongeschoold personeel opgezet worden. Dit geschiedt dan op de volgende wijze:

Nadat door de 3de linie, zoodra de vijand verdreven is, een gedeelte der materialen is aangebracht, wordt op pl.m. 10 M voor de veroverde stelling begonnen met het inschroeven der palen op 3,60 M. van elkaar. Het inschroeven van een paal geschiedt door 2 personen met behulp van een ijzeren staaf, welke door de lussen van de paal gestoken wordt. Als ook de 2de rij palen is ingeschroefd, worden door enkele ploegjes (2 man) de geprepareerde rollen prikkeldraad opgenomen en langs de geheele eerste rij, telkens over een afstand van 3 palen uitgetrokken, over de palen geslingerd en er aan bevestigd, door de draad door de bovenste en onderste lus te werken en met uitgegloeid draad aan de palen te verbinden; ook worden de cylinders onderling (aan de kopeinden) verbonden. Een gedeelte der manschappen gaat steeds door met het inschroeven der palen, terwijl langzamerhand meer ploegjes prikkeldraad gaan aanbrengen. Over de tweede rij palen komt nu een tweede rij cylinders te liggen. Zij worden op dezelfde wijze aan de palen verbonden en tevens aan de neven-cylinders. Bovenop deze cylinders komt nu een 3de cylinder, welke met uitgegloeid draad aan de beide onderste wordt verbonden. Op deze wijze wordt verder gewerkt. De versperring wordt nu pl.m. 1,90 M. hoog. Zelfs is het nu mogelijk, de versperring nog een cylinder hooger, dus pl.m. 2,80 M. te maken. Vooral aan de achterzijde der versperring, dus aan eigen zijde, is dit zeer aan te bevelen.

Als groot voordeel, dat deze wijze van construeeren biedt, springt direct in 't oog, dat het tijdroovend spannen der draden komt te vervallen, terwijl het inschroeven der palen ook vrij snel kan geschieden, zoodat wel aangenomen mag worden, dat hiermede een maximum snelheid bereikt is.

Het fabricceeren der cylinders moet vooruit in groote massa's plaatshebben en kan voor een groot deel machinaal geschieden. Moet de versperring in een boschrand gemaakt worden, dan komen de schroefpalen te vervallen en doen boomen als verankering dienst. De hierna te noemen tijd kan dan zeker tot $\frac{1}{3}$ teruggebracht worden.

Bij een proef, met deze versperring genomen, werd door 8 man in ruim 40 minuten een versperring gemaakt, lang 14 M. breed 4 M. dus 56 M². oppervlakte en hoog 1,90 M. Het personeel had nooit te voren een dergelijk soort versperring gemaakt en was slechts van gebrekkige beschermmiddelen voorzien. Getracht werd, door haken aan touwen, de versperring stuk te trekken, hetgeen niet het minste succes had, terwijl ook het overbruggen (hiertegen is het wenschelijk, op één of

meer plaatsen 3 cilindres boven elkaar aan te brengen, zeer bezwaarlijk was.

Nevenstaande photo's geven een beeld van de versperring na 201 en geheel gereed.

Te overwegen zou zijn, deze hulpmiddelen ter beschikking te stellen van het Veldleger, dan wel ze in depôts in voldoende hoeveelheden opteslaan, om zoodra noodig, met lastauto's naar bepaalde fronten te kunnen worden vervoerd.

Militair politiek Maandoverzicht.

(Afgesloten 25 Juli 1917.)

NEDERLAND. Pas was de werkstaking in de kolenmijnen te Heerlen beëindigd, ofte Amsterdam braken onlusten uit in verband met den aardappelennoed, waarbij een aantal dooden en gewonden vielen; in Rotterdam was eene korte staking van de dokwerkers, teneinde eene z. g. havenreserve te krijgen, die hun ondersteuning waarborgde bij gedwongen werkeloosheid.

Ook de internationale toestand bracht onze regeering veel moeielijkheden. De Engelsche regeering breidde de gevaarlijke zône met ingang van 4 Juli uit tot het grootste deel van de Noordzee, buiten de territoriale wateren, waarbij de geheele vrije vaargeul in het gevaarlijke gebied kwam te liggen en de Noordzee voor ons werd gesloten. Deze maatregel werd volgens Reuter uitsluitend om militaire redenen genomen. Op een protest van onze regeering heeft de Engelsche regeering de maatregelen voorloopig opgeschort, niet zoodanig gewijzigd, dat de vaart door de z. g. vrije vaargeul ongevaarlijk is. Verdere onderhandelingen zijn gaande over eene definitieve regeling van eene vrije vaart voor Nederlandsche schepen.

Ergerlijker was het optreden van een twintigtal Engelsche oorlogschepen, die in den morgen van den 16^{den} Juli een aanval deden op een tiental Duitsche koopvaarders, die ter hoogte van Bergen door onze territoriale wateren voeren. Eenige daarvan werden naar Engeland opgebracht: eenige anderen werden in den grond geboord, waarbij verschillende projectielen op onze kust vielen. Deze weinig dappere krijgsdaad der marine wordt in Engeland hoog opgemeld. Onze regeering heeft krachtig geprotesteerd, een antwoord is van de Engelsche regeering op dit oogenblik nog niet ingekomen.

Eenige dagen later werd voor den Hoek van Holland onder onze kust, doch even buiten de territoriale wateren, het Nederlandsche schip Gelderland door een Duitsch watervliegtuig aangehouden en naar Zeebrugge opgebracht.

De Duitsche regeering heeft eindelijk schadeloosstelling aangeboden voor de bij Plymouth op 22 Febr. vernietigde Nederlandsche schepen, door ons toe te staan, zeven gelijkwaardige schepen uit te kiezen uit de Duitsche schepen die in Indische havens stil liggen. Nederland moet alsdan de betaalde verzekeringssommen aan de Duitsche regeering afstaan. Deze schepen zullen tijdens den oorlog uitsluitend gebruikt worden in het transatlantische verkeer.

De Engelsche regeering heeft, naar aanleiding van het bommenwerpen op Zierikzee, na een conferentie te London, waaraan onzerzijds werd deelgenomen door den Luit. Kolonel van Tuinen van den Generalen Staf, leedwezen over de, door eenen Engelschen vlieger begane, vergissing betuigd en zich bereid verklaard schadevergoeding te betalen.

Te 's-Gravenhage is eene internationale commissie bijeengekomen, waaraan deelgenomen wordt door een Nederlandsch, Deensch, Duitsch, Argentijnsch en Zweedsch zeeofficier, ten einde het geschil tusschen onze en de Duitsche regeering te beslechten, ontstaan naar aanleiding van het interneeren van de beide Duitsche duikbooten, in Februari en Maart jl. Mocht het oordeel van de commissie, over het zeemanschap der duikbootcommandanten, ten nadeele van de Nederlandsche opvattingen uitvallen, dan zal de Nederlandsche regeering nog hebben te beslissen of de interneering volkenrechterlijk juist is geweest.

Ook is daar eene Engelsch-Duitsche conferentie gehouden over de regeling van eenige vragen betreffende het krijgsgevangenenwezen. Hare besluiten moeten nog door de betrokken regeeringen worden goedgekeurd. Onze regeering heeft zich daarbij bereid verklaard een aantal civiele en krijgsgevangenen op te nemen tot een maximum van 16000, om het werk van de commissie te steunen.

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft aan de Tweede Kamer een overzicht doen toekomen van hetgeen de Regeering sinds het begin van den oorlog gedaan heeft, voor naar ons land uitgeweken Belgen. Het blijkt dat thans nog 30 à 40 duizend Belgen door de Regeering worden ondersteund.

H. M. de Koningin heeft de zitting van de, na de aangenomen grondwetsherziening herkozen, Kamers met het houden van eene Troonrede op den 28 Juni geopend.

Door de schaarste aan veevoeder blijkt eene sterke inkrimping van den veestapel noodig. Ongeveer een half millioen stuks vee zal worden opgeruimd.

De Nederlandsche Gezant te Washington heeft in de pers eene verklaring afgelegd waarin hij het Nederlandsche standpunt inzake den handel met Duitschland uiteenzette.

De chauvinistische Jingo-pers in Engeland doet ons veel nadeel in Amerika. Onjuiste gegevens omtrent in- en uitvoer worden blijkbaar in de Vereenigde Staten als materiaal verzameld om onze volksvoeding en onzen handel zooveel mogelijk te belemmeren.

BELGIË. Het bestuur van Justitie en van Financiën is met 1 Juli in een Vlaamsch en een Waalsch Ministerie gescheiden. Bovendien zijn er eene zelfstandige afdeeling voor handel en eene zelfstandige financieele afdeeling opgericht. Zoodoende zijn er thans zes hooge Duitsche overheidspersonen in België, n.l.: 1°. het bestuurshoofd voor Vlaanderen in Brussel, 2°. het bestuurshoofd voor Wallonië in Namen, 3°. het hoofd van de politieke afdeeling, 4°. het hoofd van de bankafdeeling, 5°. het

hoofd van de afdeling van handel en bedrijven, en 60. het hoofd van de financiële afdeling, de laatste vier bij den gouverneur-generaal te Brussel.

Een aantal ministers van Staat, Senatoren en Kamerleden in bezet België hebben, naar aanleiding van de deportatie van ambtenaren, die zich niet aan de bestuurlijke scheiding onderwerpen, een schrijven van protest gericht aan den Duitschen Rijks-Kanselier. Kardinaal Mercier had de vorige maand een dergelijk protest gericht tot den Gouverneur-Generaal Von Falkenhausen; deze heeft in zijn antwoord geweigerd met den kardinaal over politieke zaken in discussie te treden.

Het schijnt dat de deportaties van Belgische arbeiders weer hervat zijn, o. a. te Bergen en in het Etappengebied van Luxemburg.

Het Journal meldt uit Havre, dat de Minister van Buitenlandsche Zaken Beyens is afgetreden.

LUXEMBURG. Ter bewaking van de landsgrenzen is men bezig met het oprichten van een burgerwacht.

De werving strekt zich uit over jongelieden van 24 tot 26 jaar, die in de kazerne te Luxemburg hun opleiding ontvangen.

DUITSCHLAND. In Duitschland is deze maand eene politieke crisis uitgebroken, die uiting gegeven heeft aan wat er reeds lang onder het volk broeide.

In het begin dezer maand verscheen er eene verklaring van een aantal bekende conservatieven, om aan te dringen op de uitvoering van de beloften in de Paaschboodschap des Keizers, tegen allen tegenstand in.

De laatste aanleiding tot de crisis was echter de rede, die de centrum-afgevaardigde Erzberger, zonder voorkennis van zijn partij op 6 Juli in de hoofdcommissie van den Rijksdag hield en waarin hij krachtig optrad tegen de gebrekkige vredespolitiek van de regeering en tegen het uitstellen van binnenlandsche hervormingen. Hierbij werd hij onmiddellijk door de sociaal-democraten gesteund, die van den Rijkskanselier de verklaring eischten, dat de regeering te allen tijde bereid is vrede te sluiten op den grondslag van de status quo ante. De Rijkskanselier legde daarop een verklaring af, die geen der partijen voldeed en terstond werd in heel Duitschland begrepen dat de positie van de regeering daardoor zeker zwak was geworden. Er werd aan alle zijden geconfereerd, de Kroonraad vergaderde in tegenwoordigheid van den Keizer en den Kroonprins, ook Hindenburg en Ludendorff verschenen er; aan den anderen kant vereenigden zich het centrum, de nationaal-liberalen, de vooruitstrevenden en de sociaal-democratische meerderheidspartij tot een vooruitstrevend vredesblok. De Keizer heeft daarop aan den voorzitter van het Pruisische ministerie een besluit doen toekomen, waarin hij gelast het kiesrecht voor het Pruisische Huis van Afgevaardigden te hervormen op den grondslag van gelijk kiesrecht. Hiermede zou inderdaad toegegeven

zijn aan een van de drie eischen der oppositie: vrede zonder annexaties, kiesrechthervorming in Pruisen en parlementarisatie van den regeeringsvorm d. w. z. verantwoordelijkheid van de regeering tegenover den Rijksdag.

Het zal echter nog heel wat moeite kosten het Pruisische Huis van Afgevaardigden en het Heerenhuis, beide gekozen volgens het verouderde drieklassen-kiesrecht er toe te bewegen de voordeelen van deze wijze van kiezen af te staan, zelfs op wensch van den Keizer. De conservatieven weren zich er nu reeds sterk tegen. Men bedenke slechts, dat, volgens eene berekening in de Vossische Zeitung, een kiesrecht, gelijk aan dat voor den Rijksdag en met eene soort evenredige vertegenwoordiging, in het Pruisische Huis van Afgevaardigden de zetels der conservatieven en vrij-conservatieven zal doen dalen van 202 op 76, die der socialisten zou doen stijgen van 10 op 140! Ook de volledige toepassing van het parlementaire beginsel schijnt op groote bezwaren te stuiten, in verband met de verhouding tusschen Rijksdag en Bondsraad en de eigenaardige positie van Pruisen in den Bond.

Intusschen had von Bethmann Hollweg zijn ontslag aan den Keizer aangeboden, dat na lange besprekingen door dezen werd aanvaard. Als zijn opvolger werd Dr. Michaelis, Pruisisch regeerings-commissaris voor de voedselvoorziening, benoemd, van wien alle bladen getuigen, dat hij een energiek organisator is, maar wiens politieke denkbeelden een ieder onbekend zijn. Het feit, dat op zoo'n kritiek oogenblik iemand tot kanselier benoemd wordt, geheel buiten medeweten van de politieke leiders om, bewijst wel dat van eene parlementarisatie van de regeering in Duitschland nog geen sprake is. Van een aantal ministers en staatssecretarissen wordt gemeld, dat ook zij ontslag genomen hebben, maar zekerheid bestaat daarover nog niet.

In den Rijksdag heeft de nieuwe kanselier den 19^{den} Juli zijne eerste rede gehouden, die handig samengesteld was, maar weinig zekerheid voor de toekomst gaf. Hij sloot zich aan bij eene vredesmotie, door de meerderheid van den Rijksdag ingediend, waarin aangedrongen wordt op een vrede door overeenstemming, zonder gebiedsuitbreiding en schadeloosstelling en op eene blijvende verzoening der volken. Minder duidelijk waren zijne uitlatingen over democratisering en de invoering van het parlementaire stelsel. De vredesmotie werd daarna door den Rijksdag aangenomen met 217 tegen 106 stemmen en 17 onthoudingen. In eene volgende zitting werden de oorlogscredieten van 15 milliard toegestaan. Tevens werd in deze zitting de neutraliteits-schending van onze territoriale wateren besproken.

Ook in andere staten van het Deutsche rijk broeit het, zooals bleek in den Saksischen Landdag, waarin de minister Vitzthum zich weerde tegen eischen van de socialisten over een nieuwen koers.

Bij de crisis kwam herhaaldelijk de duikbootenoorlog ter sprake. Belangwekkend is misschien, dat zoowel Tirpitz als Ludendorff, die hun oordeel over dit strijdmiddel uitspraken, zich zooveel voor-

zichtiger uitten dan vroeger geschiedde; van het afdwingen van den vrede werd niet meer gerept. Ook de minister von Capelle drukte zich gematigder uit, toen hij in den Rijksdag zeide, dat er geen aanleiding bestond om het resultaat van den duikbootenoorlog in twijfel te trekken. Wolff deelt mede, dat in de maand Juni aan scheepsruimte van koopvaardij schepen 1.016.000 ton vernield is. Bij den Rijksdag is een wetsontwerp ingediend voor den opbouw van eene nieuwe Deutsche handelsvloot. Volgens een artikel in de „Glocke” heeft de Deutsche handelsvloot door den oorlog zeer zware verliezen geleden. Op 1 Januari 1914 bestond deze vloot uit 4935 schepen met 3.320.000 ton, de verliezen zouden ruim 50 % van de tonnenmaat bedragen.

De voedselvoorziening blijft in Deutschland treurig, er kwamen dan ook op verschillende plaatsen weer hongeronlusten voor. De „Börsen Zeitung” meldt, dat in Düsseldorf vreemde agenten de hand in de ongeregelheden hadden. B a t o c k i heeft medegedeeld, dat de oogst beter was dan in 1916. Half Augustus zal het meelrantsoen van 170 op 220 gram per dag gebracht worden en het broodrantsoen per week op 1950 gram, maar de goedkoopere vleeschoelage van 250 gram per week komt dan te vervallen. Alle oogsten zullen in beslag genomen worden.

Er worden door Deutsche finantieele kringen maatregelen beraamd, om de daling van de Mark tegen te houden, onder meer zijn er weer groote goudzendingen in ons land aangekomen.

De kwestie van Elsas-Lotharingen wordt nog druk besproken. De officieuse „Norddeutsche Allgemeine Zeitung” en eenige andere bladen betoogen, dat Deutschland niet aan eenige transactie over het Rijkland denkt. Er wordt geklaagd over de strengheid der militaire censuur. De „Lokal Anzeiger” is eenige dagen geschorst, de „Frankfurter” heeft eenigen tijd geen politieke hoofdartikelen mogen schrijven, de „Zukunft” is zelfs geheel verboden en M a x H a r d e n, volgens de bepalingen van den burgerlijken dienstplicht, als schrijver op een militair bureau geplaatst.

Als represaille voor het bommenwerpen op Londen, zijn door de Entente een groot aantal bommen geworpen op het industriegebied van Rijnland en Westfalen.

E r n s t B a s s e r m a n n, de nationaal-liberale Rijksdag afgevaardigde, is overleden.

Verliezen tot 1 December 1915.

(Reeds vermeld in de Mil. Spect. jaargang 1915 blz. 182.)

a) Gevangenen en vermisten	381.149
b) Gestorven en gesneuvelden	511.892
c) Gewonden	1.631.419
d) Terug 60 %	978.851
e) Blijvend ongeschikten	652.568

zoodat het totaal der blijvende verliezen ongeveer zal zijn over 15 maanden . . . . . $a + b + e = 1.545.609$

dus per maand . . . . . 103.000 man.

Verliezen tot 1 Juni 1917.

a) Gevangenen en vermisten	620.345
b) Gestorven en gesneuvelden	1.081.420
c) Gewonden	2.734.051
d) Terug 60%	1.640.431
e) Blijvend ongeschikten	1.093.620

zoodat het totaal der blijvende verliezen ongeveer zal zijn over 33 maanden . . . . . $a + b + e = 2.795.385$
 dus per maand . . . . . 84.708 man.

Verliezen vanaf 1 Dec. 1915 tot 1 Juni 1917.

a) Gevangenen en vermisten.	620.345	—	381.149	=	239.196
b) Gestorven en gesneuvelden	1.081.420	—	511.892	=	569.528
c) Gewonden	2.734.051	—	1.631.419	=	1.102.632
d) Terug 60%	1.640.431	—	978.851	=	661.580
e) Blijvend ongeschikten	1.093.620	—	652.568	=	441.052

zoodat het totaal der blijvende verliezen ongeveer zal zijn over het tijdvak van 1 Dec. 1915 tot 1 Juni 1917 = 18 maanden:

$$a + b + e = 1.249.776 \text{ man}$$

dus per maand . . . . . 69.432 man.

Wanneer de blijvende verliezen op dit peil kunnen worden gehouden, is dus het jaarverlies slechts weinig grooter dan de jaarlijksche aanvulling van jonge manschappen.

Bij een langdurigen oorlog is dit een eisch voor de goede legeraanvulling.

OOSTENRIJK-HONGARIJE. Keizer Karel heeft gemeend, als debuut een verstandige daad te doen door amnestie af te kondigen voor allen, die vóór of tijdens den oorlog als burger veroordeeld werden voor politieke misdrijven. Uitgesloten zijn echter zij, die naar het buitenland uitgeweken zijn om aan de vervolging te ontkomen. Ook verscheidene afgevaardigden, vooral Tsjechen, krijgen door dit besluit hun vrijheid terug.

Het nieuwe Oostenrijksche overgangs-kabinet van Seidler heeft een goede pers. Men verwacht dat, daar het toch uitsluitend dienen moet om de begroting te verdedigen, de Polen en Tsjechen niets zullen doen om den godsvrede te verstoren. Tsjechische bladen melden, dat een nieuw definitief kabinet samengesteld zal worden uit een president en negen ministers, waarvan 4 Duitschers, 2 Tsjechen, 2 Polen en een Zuidslaaf. Ook zou er een kabinet gevormd worden voor nationale- en taalaangelegenheden. Voorts schijnt de regeering het plan te hebben een uit 25 leden bestaande staatsraad bijeen te roepen, die een grondwetsherziening zou moeten voorbereiden.

Men meldt dat de Keizer aan den oud-minister-president von

Beck de vorming van het definitieve ministerie zal opdragen. Von Beck heeft al met de partijleiders geconfereerd.

Het Heerenhuis heeft het wetsontwerp tot verlenging van de mandaten der leden van het Huis van Afgevaardigden goedgekeurd.

Naar aanleiding van een interpellatie in de Hongaarsche Kamer heeft Esterhazy verklaard, dat de regeering ten opzichte van het bondgenootschap met Duitschland, geheel hetzelfde standpunt inneemt als het vorige ministerie. Wat de verhouding tot Oostenrijk betref, de minister staat op het standpunt van eene dualistische pariteit; hij had de overtuiging, dat de Oostenrijksche regeering ook op dat standpunt stond. Elk stelling nemen tegen het beginsel, zou de minister echter niet als een uitsluitend binnenlandsche Oostenrijksche aangelegenheid kunnen blijven beschouwen.

Als tegenhanger tegen de Tsjechische beweging is er een vergadering geweest van Duitsch-Bohemers, die hun wantrouwen tegen de huidige regeering uitspraken wegens hare toegevende politiek tegenover de Tsjechen. Ze eischen een nationaal-begrensde provincie Duitsch-Bohemen met een eigen landdag. Dus een soort Boheemsche Ulster-beweging.

In de Oostenrijksche Kamer is over den vrede geïnterpelleerd. De afgevaardigde Daszynski vroeg, of de regeering het zelfsbestemmingsrecht der naties als grondslag erkende voor een duurzamen vrede. Minister Seidler antwoordde, dat die vraag misleidend was aangezien volgens de grondwet, den Keizer de bescherming der belangen en behoeften van de kleine nationaliteiten is toevertrouwd. Slechts op dezen grondslag is de monarchie bereid een eervollen vrede te sluiten. Algemeen werd echter in de Kamer de vredesbereidheid betuigd, zelfs deelde de afgevaardigde Hauser den wensch van den Keizer naar een spoedigen vrede mede.

Ook bij het sluiten van de zitting heeft de voorzitter Gross de hoop op spoedigen vrede nogmaals uitgesproken.

Het parlamentslid Michael Karolyi heeft in eene volksvergadering ten gunste van den vrede zich zeer sterk uitgelaten tegen de annexionistische stroomingen in Duitschland.

Op de 6de oorlogsleening zijn meer dan 7 miljoen inschrijvingen gedaan, tot een totaal bedrag van 13 milliard mark.

De afgetreden premier Clam Martinitz is tot gouverneur van Montenegro benoemd.

Verliezen en aanvulling. De vraag omtrent de verliezen en aanvulling is wegens de weinig betrouwbare gegevens alleen naar schatting te beantwoorden.

De nieuwe O.-H.sche divisien zijn hoofdzakelijk door reorganisatie gevormd; de werkelijke vermeerdering van het aantal infanterie-regimenten is gering. Hoewel de monarchie groote verliezen heeft geleden, reeds sinds een jaar alle weerbare mannen tot 55 jaar zijn ingelijfd en een gedeelte der lichte 1918 zich aan het front bevindt, moet

men blijkens het volgende voorzichtig zijn met het veel verspreide bericht, dat de aanvulling der manschappen welhaast onmogelijk wordt.

Aan de verschillende fronten staan 80 Divisiën; berekent men deze op eene gemiddelde sterkte van ruim 12 bataljons, dan bevinden zich dus aan het front ruim 1000 O.-H. bataljons. Hierbij moeten nog worden gevoegd de vrij talrijke bezettings- en etappentroepen (landstormbataljons), die hoofdzakelijk bestaan uit de mannen boven 45 jaar.

De krachtsinspanning van het O.-H. volk met 53 millioen inwoners is dus veel geringer dan van Duitschland, dat met 70 millioen inwoners ruim 2200 bataljons, Frankrijk met 39 millioen inwoners ongeveer 1200 bataljons en Engeland met 48 millioen inwoners ruim 1050 bataljons te velde heeft.

Wanneer men het aantal gesneuvelden schat op 900.000 man, dan leert de oorlogsstatistiek der verlieslijsten, dat het totaal aantal gewonden 4 maal zoo groot, dus 3.600.000 man bedraagt, waarvan 900.000 man blijvend ongeschikt. Van de overblijvenden geneest gemiddeld 90 0/0, zoodat men op deze wijze de blijvende verliezen van Oostenrijk-Hongarije kan schatten op 900.000 + 900.000 + 270.000; totaal 2.070.000 man. Volgens verschillende berichten zou de monarchie bovendien ongeveer 1½ millioen krijgsgevangenen hebben verloren, waaronder een groot gedeelte der weerbare bevolking van Galicië en Boekowina is begrepen. Met eenige waarschijnlijkheid mag men dus het totaal der blijvende verliezen van Oostenrijk-Hongarije op ruim 3½ millioen man aannemen.

Bij eene oorspronkelijke bevolking van 53 millioen, mag men het maximum-aantal der te mobiliseeren manschappen stellen op bijna 7 millioen; vermindert men dit aantal met de 3½ millioen blijvende verliezen, dan blijft nog beschikbaar 3½ millioen man. Men mag het totaal van het Oostenrijk-Hongaarsche leger thans op hoogstens 2 millioen schatten, etappen en bezettingstroepen inbegrepen: de jaarlijksch goedgekeurde lichte bedraagt ongeveer 400.000 man. Zijn dus de gemiddeld blijvende maandelijksche verliezen hoogstens 100.000 man, wat inderdaad te groot is, dan blijkt, dat de aanvulling van het Oostenrijk-Hongaarsche leger voorloopig nog is gewaarborgd.

ITALIË. Er heeft eene kabinetscrisis gedreigd, daar de kamergroep van de Nationale Actie en de groep der Reform-socialisten besloten hadden tegen het ministerie te stemmen. Echter heeft minister Boselli in de kamer eene motie van vertrouwen in de regeering weten te doen aannemen met 361 tegen 63 stemmen. In eene latere zitting hebben de socialistische afgevaardigden Bernardini en Caroli eene vredesmotie voorgesteld. Ook ditmaal wist Boselli eene motie van vertrouwen in de regeering te doen aannemen.

Een later bericht van de Giornale d'Italia deelt mede, dat de minister van Marine Triani tengevolge van een incident in de geheime kamerzitting zijn ontslag heeft ingediend. Tot zijn opvolger is benoemd vice-admiraal Del Bono.

Aan het station van St. Jean de Maurienne had een onderhoud plaats tusschen generaal Cadorna en generaal Foch, den chef van den generalen staf van het Fransche leger. Ook generaal Radcliffe, hoofd van de Britsche militaire missie bij het Italiaansche opperbevel, nam hieraan deel.

Er is een post-vliegtuigdienst tusschen Napels en Palermo ingericht; het eerste vliegtuig heeft dien afstand in drie uur afgelegd.

FRANKRIJK. Het blijkt wel, dat in de Fransche Kamer harde woorden gevallen zijn over het geringe succes van het voorjaars-offensief en de groote verliezen, die daarbij geleden zijn. Een groot aantal interpellaties werden ingediend. Eenige Zimmerwalder afgevaardigden dienden eene vredesmotie in, die president Deschanel beleedigend vond voor de regeering. De afgevaardigde Augagneur eischte bestraffing van de schuldigen, zelfs indien het ministers waren. De afgevaardigde Ferry eischte aflossing van een deel van de troepen en daartoe uitbreiding van het Engelsche front, dat zooveel dichter bezet was dan het Fransche deel. Jobert gaf eene scherpe critiek op president Poincaré; Meunier op de werking der krijgswaden.

De Minister van oorlog, Painlevé, heeft in zijn antwoord verklaard, dat de werkeloosheid van Rusland een ongunstige omstandigheid bij het offensief geweest was, maar gaf toe, dat er fouten gemaakt waren.

Nivelle was als slachtoffer daarvan gevallen. Voortaan zou de meer voorzichtige Engelsche strijdwijze gevolgd worden.

Amerika zal Frankrijks' taak moeten overnemen. Tenslotte werd met niet zeer groote meerderheid (375 tegen 23 stemmen, en 200 blanco) eene motie van vertrouwen aangenomen, waarin verklaard werd, dat de Kamer een volledig toezicht op alle legerdiensten zal gaan uitoefenen, zonder zich in militaire operaties te mengen en gepleit werd voor een sparen van de strijdkrachten ten behoeve van het oeconomisch leven.

Pétain heeft weer een aantal divisie- en brigade-generaals bij de reserve geplaatst. Generaal Vidaler is sous-chef van den generalen staf geworden. Het onderzoek naar de oorzaken van de mislukking van het offensief is begonnen; generaal Nivelle is reeds voor den krijgsraad verschenen, evenals de generaals Mangin, Micheler en Marcel.

De vredespropaganda schijnt in het land en zelfs aan het front in kracht toe te nemen. Nieuwe stakingen zijn in Parijs uitgebroken. Verschillende berichten lekken uit over muiterijen en ongeregelheden aan het front en in de hoofdstad. Men klaagt in de bladen over anti-militaristische propaganda onder de verlofgangers te Parijs. Ook deze omstandigheden zullen mede oorzaak zijn, dat een nieuw Fransch offensief voorloopig niet te wachten is.

De Duitschers hebben de Engelschen bij Lombaertzijde over den Yser geworpen, op een gedeelte van het front, dat deze sinds kort van de Franschen overgenomen hadden. Er worden door de Engelschen sterke

pogingen gedaan, dat succes der Duitschers weer te niet te doen.

De Amerikaansche onafhankelijkheidsdag is met groote plechtigheid gevierd, bataljons van de pas ontscheepte Amerikaansche troepen namen aan de feestelijkheden deel. Eene afdeeling van het vreemdelingen legioen, waarbij ook vele Nederlanders, ging voorop.

De kwestie Elzas-Lotharingen brengt nog vele pennen in beweging, ook in de neutrale landen. In de Fransche socialistische partij is gestreden over de vraag van een volksstemming of geen volksstemming.

Albert Thomas heeft instemming met een referendum betuigd, onder voorwaarde dat geen enkele bewoner, die zich van buitenaf daar gevestigd heeft, mee stemt; dat tevens de Elzassers, die het land na 1870 verlieten, aan de stemming mogen deelnemen. Clemenceau heeft daar Thomas over aangevallen.

Ribot heeft in den Senaat nog eens het onbetwistbaar recht van Frankrijk op den Elzas verkondigd en zich tegen eene volksstemming uitgesproken. De socialistische minderheidspartij verwerpt eene volksstemming niet.

Eene nieuwe republikeinsche partij is opgericht, waartoe 23 leden der radicaal-socialistische partij toegetreden zijn, o. a. Caillaux. Het programma spreekt van spoedig beëindigen van den oorlog, maar zwijgt over Elzas-Lotharingen.

Amerika heeft aan Frankrijk 100 millioen dollars geleend.

Te Parijs zal in het eind dezer maand eene conferentie bijeen komen van alle bondgenooten, ook Amerika, die zich voornamelijk bezig zal houden met het onderzoeken der Balkankwesties. Ook de laatste gebeurtenissen in Rusland en de rede van den Rijkskanselier zullen ter sprake komen.

ENGELAND. Eenige der Engelsche staatslieden hebben in redevoeringen de oorlogsdoeleinden besproken, Lloyd George deed dit te Glasgow en Dundee, hij sprak over Rusland, van welks hulp hij op den duur veel verwachtte en van den duikbootenoorlog, die wel ontberingen brengen kan, maar Engeland niet zal uithongeren. Balfour sprak in den Gilden Hal na zijne terugkomst uit Amerika en zeide o. a. dat de samenwerking van de Vereenigde Staten met de geallieerden van kracht zal blijven ook na den oorlog. Churchill was in de Sunday Pictorial over den duikbootenoorlog meer pessimistisch, hij betoogde de noodzakelijkheid, dat de vloot haar passieve houding prijsgeeft.

Milner besprak in het Hoogerhuis de blokkade politiek der Entente. Hij gaf hierbij blijk een juist inzicht te hebben in de moeilijkheden der kleine neutralen. Cecil verdedigde in het Lagerhuis het optreden van onze regeering bij eene interpellatie van Hunt. Op een vraag van Bellairs antwoordde hij, dat de Britsche regeering de kwestie van de Eems-monden niet uit het oog verliest. Laatstelijk heeft Lloyd George op den Belgischen onafhankelijkheidsdag eene redevoering gehouden naar aanleiding van de eerste rede van den nieuwen Duitschen

Rijkskanselier. Van toenadering was in deze rede geen sprake, uit zijne woorden bleek een sterk wantrouwen tegen de bedoelingen van den kanselier. Vol vertrouwen was hij op de hulp van Amerika en het mislukken van den duikbootenoorlog.

Het rapport over de krijgsv verrichtingen in Mesopotamië is verschenen. Het blijkt, dat zoolang de expeditie onder toezicht stond van de Indische regeering de bewapening, uitrusting, bevoorrading, geneeskundige voorziening alle in hooge mate onvoldoende waren. Het rapport laakt scherp allen, die daarvoor verantwoordelijk zijn, met inbegrip van den toenmaligen onderkoning, Lord Hardinge. Deze heeft zich in het Hoogerhuis tegen de beschuldigingen verdedigd. A u s t e n C h a m b e r l a i n, de minister van Indië, is het slachtoffer geworden en afgetreden.

Verder is B o n a r L a w uit het oorlogskabinet getreden, om zich uitsluitend aan financieele vraagstukken te wijden. Er zijn daardoor de volgende veranderingen in de regeering gekomen:

C a r s o n is benoemd tot lid van het oorlogskabinet zonder portefeuille belast met de reconstructie na den oorlog; M o n t a g u tot staatssecretaris voor Indië; C h u r c h i l l tot minister van munitie; en S i r E r i c G e d d e s tot eerste lord der admiraliteit. De Unionisten zijn verontwaardigd over de benoeming van C h u r c h i l l en M o n t a g u, en de liberalen over de opneming van C a r s o n in het oorlogskabinet.

De tegenstand tegen C h u r c h i l l berust voornamelijk op de vrees, dat hij het vrijhandelselement in de regeering versterken zal.

B o n a r L a w heeft in het Lagerhuis medegedeeld, dat in het tijdperk van 8 Nov. 1916 tot 9 Juni 1917 de dagelijksche uitgaven van £ 6615 000 tot £ 7.752.000 zijn opgelopen, en in het nieuwe financieele jaar vermoedelijk de 8 millioen zullen bereiken. Een gedeelte der uitgaven bestaat in voorschotten aan bondgenooten, hierin wordt Amerika's hulp echter merkbaar. De post der oorlogspensioenen bedraagt tegenwoordig £ 250.000 en kan natuurlijk slechts stijgen.

De Iersche conventie zal einde Juli in Dublin bijeenkomen. De rust in Ierland is echter nog niet teruggekeerd, de vrijlating van de politieke gevangenen heeft een aantal lastige elementen weer in het land gebracht. Bij de verkiezing te E a s t C l a r e werd D e v a l e r a, de candidaat der S i n n F e i n e r s, met grootere meerderheid op den nationalist tot opvolger van wijlen majoor R e d m o n d gekozen, en er schijnt groote kans te bestaan, dat hunne kandidaten ook uit de stembus komen bij de drie verkiezingen, die binnenkort gehouden worden. In Engeland ziet men hierin een slecht teeken voor het succes van de conventie. D e v a l e r a heeft openlijk verklaard, dat hij streeft naar eene volkomen onafhankelijke Iersche republiek, al zal men als overgang zich met minder tevreden stellen. Met belangstelling mogen we afwachten hoe de Ulster-mannen zich tegenover deze wassende Sinn Finn beweging gedragen zullen.

M a c d o n a l d en J o w e t t zijn nog steeds niet naar Rusland kunnen vertrekken, de bewering, dat de zeelieden de belemmering hadden

opgeheven, bleek voorbarig. In eene vergadering daarover, verklaarde Hopkins, dat 474.000 arbeiders voor het optreden van den bond van zeelieden en stokers waren en 53.000 er tegen. Henderson heeft van Rusland uit aandrongen, de afgevaardigden te laten gaan, de vergadering besloot echter voorloopig het verbod te handhaven. De Iersche Labour Partij kreeg bericht van Balfour, dat hun afgevaardigden geen passen krijgen voor eene reis naar Stockholm,

Onder de arbeiders heerscht ontevredenheid door de levensmiddelenwoeker en de hooge prijzen. Eene commissie daartoe benoemd, raadt de regeering aan de distributie zelf ter hand te nemen. De voedingsregelaar is gemachtigd tot opvordering van de productie van alle fabrieken, van landbouw- en andere voortbrengselen tegen prijzen, overeenkomende met de kosten van voortbrenging plus eene redelijke winst. De huidige marktprijzen zullen daarbij niet in aanmerking komen. De secretaris van het levensmiddelen-departement Bathurst zeide, dat de voedselvoorziening ten gevolge van de duikbooten-actie niet rooskleurig was. Kennedy Jones, de afgetreden directeur van de levensmiddelenvoorziening, heeft verklaard, dat het zeker was, dat men in staat zal zijn, het nieuwe oogstjaar in midden-September in te treden met een korenvoorraad, voldoende voor 6 à 7 maanden. Dit, samen met de enorme aardappeloogst, die reeds aan de markt komt, maakt de voedingsquaestie voor het volgende jaar alleen afhankelijk van de vraag of men in staat zal zijn om in den loop van 12 maanden voor 5 maanden levensmiddelen in te voeren. Zelfs als het vernielen van schepen voortduurt, als op de tegenwoordige wijze, dan zal het niet moeilijk zijn, dat te doen, met het oog op de scheepsruimte, die de volgende maand hier zoowel als in Amerika ter beschikking komt.

Er is weer een luchtaanval op Londen geweest en twee op Harwich. Lloyd George heeft in het Lagerhuis verklaard, dat de regeering nu den toestand meester hoopte te zijn, d. w. z. een genoegzaam aantal vliegtuigen voor de verdediging van de stad kan reserveeren, zonder daardoor gedwongen te zijn vliegtuigen van het front terug te halen, waar ze nog veel meer noodig zijn.

De Vanguard, een linesschip van 19.000 ton, is in de lucht gevlogen, terwijl het voor anker lag en onmiddellijk gezonden. Meer dan 700 man kwamen hierbij om het leven.

In de Engelsche bladen wordt een staatje gegeven van Britsche verliezen, berekend uit de officieele lijsten en gerangschikt naar de maanden. Het groote voorjaarsoffensief en ook de groote offers, die het aan de Britten heeft gekost, teekenen zich er duidelijk in af.

De lijsten zijn als volgt:

Februari	1216	officieren en	16,277	man,
Maart	1765	„	28,709	„ ,
April	4381	„	31,619	„ ,
Mei	5991	„	107,105	„ ,
Juni	3601	„	115,279	„ ,

Deze getallen hebben betrekking op de Britsche legers. Voor Juni moeten er voor de vloot nog 31 officieren en 1234 man worden bijgeteld.

De Koning heeft voor zich en zijn huis den naam Windsor aangenomen, en dien van Saksen—Coburg—Gotha afgelegd.

De wet op den dienstplicht is in Canada aangenomen. Toch blijft er nog oppositie tegen, voornamelijk onder de Fransch-Canadeezen.

Tot opperbevelhebber van de Canadeesche troepen aan het Engelsch front is Generaal Curry benoemd, die bij het begin van den oorlog als vrijwilliger in dienst gekomen is.

Botha en Merriman hebben zich in Zuid-Afrika geweerd tegen de Nationalisten, die eene onafhankelijke Zuid-Afrikaansche republiek stichten willen. Bonar Law heeft medegedeeld, dat Smuts geen deel zal nemen aan de besprekingen van het oorlogskabinet, wanneer er kwesties van binnenlandsche politiek worden behandeld.

RUSLAND. Aangespoord door eene vurige legerorder van Kerenski en een oproep van het Congres der Raden van Arbeiders en Soldaten namen de Russen in het begin van deze maand het offensief in Galicië, dat aanvankelijk een grooten oorlogsbuit, vele krijgsgevangenen en eenige terreinwinst opleverde.

Echter had dit Russisch offensief een tegenoffensief der Centralen ten gevolge, dat de schaal geheel ten nadeele van de Russen deed overslaan. Bij Zloczof braken de centrale legers door de Russische linies heen, en dreven weldra de Russische legers, waarvan de kracht ondermijnd bleek door de maximalistische propaganda, over eene zeer groote frontbreedte terug, o. a. Tarnapol, eene stad die sinds het begin van den oorlog in Russische handen geweest was, werd heroverd; geheel Galicië loopt thans voor de Russen gevaar. Verscheidene regimenten bleken meer geneigd tot debatteeren over den vrede, dan tot vechten, hoewel enkele zich heldhaftig gedroegen.

Sommige troepenafdeelingen hebben dan ook tegen de desorganisatie in het leger achter het front en de actie der Maximalisten geprotesteerd. De bemanning van de Zwarte-Zeevloot is in opstand gekomen, vele officieren, waarbij de Opperbevelhebber, Admiraal Koltsjak, gevangen genomen en ontwapend, volgens hun zeggen, omdat zij het officierskorps er van verdachten plannen tegen de revolutie te smeden. Admiraal Koltsjak heeft daarop ontslag gevraagd. De Oostzeevlootbemanning heeft voorgoed de gehoorzaamheid aan de Voorloopige Regeering opgezegd, ja zelfs het aftreden van de geheele regeering geëischt. De Opperbevelhebber, Admiraal Verderefski, is gevangen genomen, omdat hij een geheim regeeringstelegram aan het Matrozencomité meedeelde. In Petersburg heeft zich een comité gevormd voor de organiseering van een revolutionair vrijwilligersleger, dat door zijn geestdrift bij de andere troepen den offensieven geest moet opwekken.

Minister Tseretelli heeft verklaard, dat alle verdragen met de geallieerden, behalve de Londensche overeenkomst van 1914, zijn op-

geheven. De Voorloopige Regeering is bezig nieuwe verdragen te sluiten, die hoofdzakelijk de belangen der geallieerden zullen waarborgen, doch tevens volop rekening houden met het nieuwe standpunt van het Russische volk. Eene missie wordt naar de West-Europeesche staten gezonden om een onderzoek naar al die verdragen in te stellen. Ook volgens verklaring van Prins L w o f f zal Rusland geen afzonderlijken vrede sluiten.

De regeering schijnt de bijeenkomst van de constituante te willen bespoedigen. De verkiezingen zijn vastgesteld op 30 September, de bijeenkomst op 13 October. De Doema heeft geprotesteerd tegen de resolutie van den Raad van Arbeiders en Soldaten, die hare ontbinding had geëischt.

Met dat al heeft de regeering weer eene gevaarlijke crisis te doorstaan, gevaarlijker wellicht dan tot nog toe het geval was. Een der aanleidingen hiertoe was het optreden der Oekrainers, die hoe langer hoe verder gaan met hunne separatistische beweging. Het Oekrainisch congres te Kief eischte de onmiddellijke proclamatie van de autonomie van het land. Er werd een eigen Oekrainisch leger gevormd met Oekrainischen generalen staf en een eigen vloot. De Centrale Raad heeft daarna eene zelfstandige republiek uitgeroepen en zich geconstitueerd tot Oekrainische regeering, en eigen ministers van Oorlog, Justitie en Buitenlandsche Zaken benoemd. In een gedeelte van de Oekraïne schijnt deze afscheidingsbeweging geen instemming te vinden. De regeering te Petersburg heeft in vele opzichten aan de eischen der Separisten moeten toegeven, en de instelling van eene federatieve Russische republiek in het vooruitzicht gesteld. Dit was echter te veel voor de ministers der Kadettenpartij, daar zij meenden dat slechts de constituante de betrekking tusschen de Oekraïne en de overige deelen van Rusland kan vaststellen. Vier minister zijn dientengevolge afgetreden.

Gelijktijdig moest de regeering het hoofd bieden aan woelingen door de uiterste linkerkzijde veroorzaakt. Anarchisten maakten zich meester van de villa van Generaal D o e r n o w o , en werden met veel moeite door een regiment infanterie verdreven. Op het te Petersburg bijeengekomen Centraal congres van Arbeiders en Soldatenraden werd een heftige strijd gevoerd tusschen gematigden en extremisten. De gematigde partijen bleken voorloopig de meerderheid te hebben. Het congres heeft eene motie aangenomen voor een spoedigen vrede, die slechts gesloten worden kan door bijeenkomst van de socialisten uit alle landen. De kwestie der Nationaliteiten in den Staat kan, volgens het Congres, slechts door de Constituante opgelost worden. Ook sprak het zich uit voor de vorming van een coalitie-ministerie en besloot de Doema en Rijksraad te ontbinden. De meerderheid in den Raad van Arbeiders en Soldaten vormt sinds de opneming van socialisten in het Ministerie een soort ministerieel socialistisch blok, en werd daarom in eigen boezem fel bestreden door de maximalistische elementen onder L e n i n . In de laatste dagen heeft deze strijd ernstige straatbotsingen

in Petersburg veroorzaakt, waarbij verschillende personen gewond en gedood werden. Een mitrailleur-regiment had de leiding van den opstand. Aanleiding was het ontbinden van eenige regimenten, die zich aan het front tegen het offensief hadden verzet. Zoo ernstig was de toestand, dat de regeering hare verplaatsing naar Moskou overwoog. Het schijnt echter, dat de regeering meester blijft van den toestand.

Zelfs is het niet onwaarschijnlijk dat deze onlusten de positie van de regeering versterkt hebben, doordat men aan alle kanten is gaan inzien, dat de actie der maximalisten Rusland naar den afgrond brengt. De regeering is zeer streng tegen Lenin en zijn aanhang opgetreden, Lenin zelf is naar Kroonstadt gevlucht. Men beschuldigt hem er van Duitsch agent te zijn.

De Raad van Arbeiders en Soldaten en de Raad van Boerenafgevaardigden hebben verklaard, dat de revolutie in gevaar was, en der regeering onbepaalde macht toegekend de anarchie in het leger en den staat te bestrijden. De regeering heeft zich in een manifest tot het volk gewend, om op den ernst van het oogenblik te wijzen.

In de regeering is nog verandering gekomen, doordat de premier Prins Lwof aftrad, wegens verschil van meening met zijn collega van Landbouw. Kerenski is nu premier geworden en behoudt Oorlog, Tseretelli kreeg Binnenlandsche Zaken en Nekrasof Justitie als opvolger van Pereverref die ontslag nam in verband met de beschuldigingen tegen Lenin.

Ook in Finland heerscht onrust. De Finsche Landdag weigerde aan de Russische regeering een bedrag voor oorlogsonkosten te leenen. Ook weigert het volk levensmiddelen voor de Russische troepen af te staan. De Landdag nam met groote meerderheid eene wet aan omtrent eene volkomen autonomie van Finland.

Ook de Litausche Landdag nam een dergelijk besluit over Litauen.

In het bezette deel van Polen is eene commissie bijeengekomen ter beraadslaging over de voorloopige organisatie van den staat. De Universiteit te Warschau is door de Duitschers gesloten; de studenten, die niet te Warschau woonachtig zijn, zijn de stad uitgezet.

De Raad van Arbeiders en Soldaten besloot nog afgevaardigden te machtigen de conferentie van Entente-socialisten te Londen bij te wonen, echter niet als leden, doch alleen om zich op de hoogte te stellen van het daar verhandelde.

Tijdens den oorlog heeft de Russische regeering niet alleen den spoorweg naar de Moermankust voltooid, maar ook den aanleg van den Boechara-spoorweg geheel gereed gebracht. Deze lijn is eene vertakking van den middel-Aziatischen spoorweg, en dient hoofdzakelijk ter vervanging van den zeer onvoldoenden scheepvaartweg op de Amoe Darja, voor het transport van katoen.

DENEMARKEN. De conservatieve volkspartij heeft eene motie van afkeuring aangenomen tegen minister Rotböll, die zich heeft laten

bewegen lid van het ministerie te blijven, hoewel zijne partij hem verzocht had af te treden (zie vorig maandoverzicht).

Er heerscht opwinding in Denemarken over een ontdekt geval van Duitsche spionage, waarbij een aantal Duitsche agenten zijn gearresteerd.

Het blad *Finans Tidende* klaagt over de moeilijke positie van Denemarken tusschen Engeland en Duitschland en spoort Engeland aan, zijne eischen wat te matigen.

ZWEDEN. Men moet feitelijk drie verschillende socialistische vredesconferenties in Stockholm onderscheiden, nl. 1e. de z.g. Hollandsch-Scandinavische; 2e. de door den Raad van Arbeiders en Soldaten bijeengeroepene; en 3e. de conferentie der Zimmerwald-socialisten. De laatste heeft weinig te beteekenen, vooral nu de leider Grimm uit Rusland is gezet; naar het schijnt zijn de grenzen tusschen de 1e en 2e conferentie niet scherp meer te trekken, en zullen hare werkzaamheden samenvallen.

Met de deelneming aan de z.g. Russische conferentie gaat het intuschen niet al te vlot; de Engelsche National Socialist Party heeft althans verklaard, niet met Duitschers en Oostenrijkers aan ééne tafel te willen zitten. De Russische gedelegeerden zelf verlieten Stockholm om de andere Entente-landen te bezoeken, zonder een vertegenwoordiger in de stad achter te laten. De z.g. Hollandsche conferentie heeft, na besprekingen met de Amerikaansche socialisten en de afgevaardigden van de Duitsche minderheids-partij, benevens eenige niet bij de Internationale aangesloten deputaties, hare voorbereidende werkzaamheden voorloopig gestaakt; men krijgt niet bepaald den indruk, dat door de vele lange verklaringen veel practische resultaten bereikt zijn. Twee te Stockholm aanwezige Ieren, die de Iersche zaak wilden bepleiten, klagen erover, dat ze niet gehoord werden, en de conferentie partijdig geleid werd ten gunste der Entente, eene klacht, die strijdt met wat aan de conferentie gemeenlijk verweten werd.

De Amerikaansche Arbeidersfederatie weigerde deel te nemen aan de conferentie, die door de huidige conferentie in September in Zwitserland bijeengeroepen was, daar ze al die conferenties als ontijdige pogingen beschouwt, die tot niets goeds kunnen leiden.

Er is nu echter een Russisch-Hollandsch-Scandinavische commissie gevormd, die alle bij de Internationale aangesloten partijen, benevens alle minderheids- en oppositiegroepen opgeroepen heeft tot eene conferentie te Stockholm op 15 Augustus, waarop het herstel van de Internationale en eene spoedige beëindiging van den oorlog zullen beproefd worden. De Zimmerwalders willen hieraan geen deel nemen. Het initiatief hiertoe schijnt uitgegaan te zijn van het congres der Arbeiders en Soldatenraden te Petersburg.

„Stockholms Tidningen” klaagt over den druk, dien Amerika en Engeland op Zweden uitoefenen, om het land tot het verbreken van

zijne handelsrelatiën met Duitschland te bewegen. Zweden is van Duitschland afhankelijk, vooral wat kolen betreft. Andere bladen sluiten zich bij deze klacht aan.

NOORWEGEN. Groote opwinding is in Noorwegen gewekt door de ontdekking van een Duitsch complot, waarbij eene verzameling bommen en ontplofbare stoffen gevonden zijn in verschillende particuliere huizen te Christiania en in de bagage van den Duitschen Koerier, bestemd voor de Deutsche legatie te Christiania. De „Norddeutsche Allgemeine Zeitung” deelt mede, dat de Deutsche Regeering op volkenrechtelijke gronden geprotesteerd heeft tegen de inhechtenisneming van den Koerier, die intusschen weder vrij gelaten is, en dat het niet de bedoeling was, met die ontplofbare stoffen iets tegen Noorsche belangen uit te richten. De Deutsche regeering beschouwt het als een volkomen toelaatbaar geval van transport van oorlogsmateriaal door een neutraal land heen. De Koerier is echter van zijn post ontheven, ook de Deutsche gezant te Christiania is terug geroepen en op nonactiviteit gesteld.

De „Vossische Zeitung” waarschuwt Noorwegen voor de consequenties van zijne steeds sterker wordende anti-Duitsche gezindheid.

Het 9e Scandinavische interparlementaire congres te Christiania nam in zijne slotzitting een besluit, waarin de hoop op nauwere samenwerking der neutrale landen werd uitgesproken. De voorzitter van het Storting heeft op die conferentie gesproken over den duikbootenoorlog en daarbij medegedeeld, dat Noorwegen einde Mei 512 schepen had verloren, met een inhoud van 800.000 ton en ter waarde van 437 miljoen kronen. Noorwegen had $\frac{1}{4}$ van zijn koopvaarders verloren en 30% van zijn scheepsruimte; de waarde van de gezonken ladingen is meer dan 10% van de waarde der geheele Noorsche koopvaardijvloot voor den oorlog. 585 Noren hadden het leven verloren als gevolg van torpederingen.

Daartegenover staat, dat de in Christiania belastbare inkomens in het laatste jaar verdubbeld zijn.

Het Storting keurde in geheime zitting een buitengewoon krediet van 18 miljoen kronen voor het leger en van $5\frac{1}{2}$ miljoen kronen voor de vloot goed en in openbare zitting bovendien nog ongeveer $2\frac{1}{2}$ miljoen voor de verdediging der onzijdigheid.

ZWITSERLAND. Het incident-Hoffman is spoedig tot een eind gekomen. Hoffman is afgetreden als lid van den Bondsraad en met 168 van de 219 stemmen is door de Federale Vergadering (de vereenigde kamers) Gustave Ador tot zijn opvolger gekozen. De Bondsraad is daarmee in meerderheid (4 tegen 3) niet-Duitsch geworden.

De Bondsraad heeft daarop eene commissie voor Buitenlandsche Zaken benoemd, bestaande uit den Bondspresident Schultess, den ondervoorzitter Calondes, en het nieuwe lid Ador. Hiermede

is afgeweken van de traditie, die de leiding van Buitenlandsche Zaken in handen van één persoon (het laatst Hoffman) stelde. De Bondsraad besloot verder den gezant te Petersburg, Odier, terug te roepen, om zich mondeling in de zaak Hoffman te laten voorlichten.

De Zwitsersche regeering heeft den Duitschen gezant verontschuldigen aangeboden over de anti-Duitsche betoogingen.

De kosten der mobilisatie beliepen volgens het bondsraadslid Motta tot einde Juni 633 millioen francs. Er werden 6 mobilisatieleeningen uitgeschreven, waarop tot een gezamenlijk bedrag van 873 millioen werd ingeschreven; op eene zevende leening, die deze maand gesloten werd, werd voor ruim 150 millioen geteekend.

Volgens de Gazette de Lausanne is de chef van het transportbureau Cailler in Londen bezig schepen voor Zwitserland te charteren. Zwitserland heeft maandelijks 15 schepen noodig. Engeland schijnt toestemming gegeven te hebben; de moeilijkheid is nu nog slechts de schepen en de daarvoor noodige kolen te krijgen.

De Kölnische Zeitung verneemt, dat Zwitserland niet mee zal doen aan het gemeenschappelijk protest der neutrale landen tegen de Amerikaansche uitvoerverboden. Te Bern heeft men den indruk, dat de maatregelen van Amerika meer gericht zijn tegen de Noordsche Staten en dat er voor Zwitserland geen reden tot bezorgdheid bestaat.

SPANJE. Over wat er in Spanje gebeurt, lekt weinig uit; de staat van beleg is er afgekondigd, en er wordt eene strenge censuur gehandhaafd, waarbij het de kranten zelfs verboden is, witte plekken open te laten. Volgens de Temps heerscht er algemeene ontevredenheid en voorgevoel van ernstige gebeurtenissen. Elke klasse der burgerlijke bevolking volgt het voorbeeld van het leger, en vormt comités van defensie. Eene delegatie van Catalonische afgevaardigden en senatoren heeft den Minister-president Dato onmiddellijke oproeping van de Cortes geëischt, teneinde de organisatie van den Staat ter hand te nemen.

Dato heeft ontkend, dat hij het voornemen had de Kamers te ontbinden, heeft zich het recht voorbehouden de Kamers bijeen te roepen, wanneer hij zelf dit noodig acht en met strenge maatregelen gedreigd, wanneer de afgevaardigden aan hun voornemen gevolg gaven in Barcelona bijeen te komen, indien de Kamers niet direkt geopend werden.

Dit heeft echter niet belet dat ongeveer 100 parlementsleden getracht hebben te Barcelona als Catalonisch parlement te vergaderen. Door de regeering is deze bijeenkomst belet. Een aantal separistische bladen zijn verboden, en eenige leiders van de Catalonische beweging gevangengenomen. In hoever dit alles met verzet gepaard ging wordt uit de spaarzame berichten niet duidelijk. Ook in Valencia schijnen stakingen en onrust te heerschen.

De Duitse duikboot die te Cadix een toevlucht had gezocht, is

vertrokken, tot buiten de territoriale wateren door Spaansche torpedo-
booten geescorteerd. De Duitsche Regeering heeft aan de Spaansche
beloofd, dat de duikboot rechtstreeksch naar een Duitsche haven zal
vertrekken en zich van elke oorlogsdaad zal onthouden. Er is echter
een order uitgevaardigd, die aan alle duikbooten van oorlogvoerende
mogendheden het verblijf in Spaansche wateren op straffe van inter-
neering verbiedt.

Te London is een Spaansch-Engelsche overeenkomst onderteekend,
waarbij Engeland zich verplicht 150.000 ton kolen maandelijks te leveren.
Spanje zal daarvoor erts leveren.

PORTUGAL. Te Lissabon zijn weer opstootjes geweest, waarbij
6 personen gedood en 30 gewond werden. De staat van beleg is af-
gekondigd.

ALBANIË. De Albanees Ismael-bey Fieri schrijft in het blad
„Genevois” over de bescherming van Albanië door Italië: Negentiende
van Albanië is onder heerschappij van Oostenrijk-Hongarije. De Itali-
anen bezetten slechts Valona met het achterland. In plaats van Albanië
te bevrijden, rukken de Italianen steeds meer op naar Epirus, waar zij
zeker zijn de Oostenrijkers niet te ontmoeten. Een bewijs van de anti-
pathie van Albanië tegen Italië is, dat op den marsch naar Durazzo
niet de Oostenrijkers de Italianen achtervolgden, maar de Albaniërs.

SERVIË. Havas meldt van Korfoe, dat het Servische Kabinet den
kroonprins zijn ontslag aangeboden heeft, dat door dezen is aanvaard.

Het nieuwe kabinet is samengesteld met Pasitsj als premier en
minister van Buitenlandsche Zaken, en Generaal Tersitsj als minister
van Oorlog.

BULGARIJE. Tsaar Ferdinand en Radoslawof hebben de
hoven van Middel-Europa afgereisd, en daarbij belangrijke besprekingen
gehouden. Radoslawof heeft in Weenen verklaard, dat Bulgarije
en Oostenrijk bureu geworden waren, zonder eenige schending van het
nationaliteitsbegrip, daar het bezette gebied Bulgaarsch is.

Griekenland heeft de betrekkingen met Bulgarije verbroken. De Bul-
gaarsche pers voorspelt Griekenland het lot van Servië en Roemenië.

De Duitsche Regeering heeft aan de bezette Roemeensche gebieden
eene oorlogsschatting opgelegd van 250 millioen francs, waarvan 215
millioen francs voor de districten onder militair bestuur en 35 millioen
voor de districten, die bezet zijn door het 9e leger; dit zijn de departe-
menten Brizen, Ramvarat, Braïla, Poetna en County. De departe-
mentale raden zijn bijeengeroepen om de wijze van heffing dezer be-
lasting te bespreken en te regelen.

De bekende Roemeensche staatsman Titus Majorescu is in den

ouderdom van 77 jaar overleden. Evenals Carp behoorde deze tot de personen uit de omgeving van koning Ferdinand, die tegen de oorlogsverklaring aan de Centralen waren.

Naar aanleiding van de in het parlement te Jassy voorgestelde agrarische hervormingen zijn de conservatieve ministers, waaronder Take Jonsescu uit het kabinet Bratianu getreden.

Op verzoek aan den Russischen soldaten- en arbeidersraad zou koning Ferdinand de doodstraf afgeschaft hebben.

GRIEKENLAND. Jonart, de Fransche hooge commissaris te Athene heeft den Koning een bezoek gebracht om hem „over den waren toestand in te lichten”. Direkt daarna is bekend gemaakt, dat het ministerie aftrad, en Venizelos met de vorming van een nieuw ministerie belast was.

Venizelos heeft daarna den 25sten Juni zijn intocht in Athene gedaan, beschermd door de troepen der geallieerden. Eenige dagen later werd het nieuwe ministerie bekend gemaakt, waarvan Venizelos president en minister van oorlog is, terwijl Kondoriotis de portefeuille van buitenlandsche zaken kreeg. De Kamer, die in Mei 1915 ontbonden werd, en welke in meerderheid Venezelistisch was, zal weer opgeroepen worden.

De lichten 1916 en 1917 zijn opgeroepen, eenige partijgenooten tot gezanten in de hoofdsteden der Entente-landen benoemd en een aantal royalisten, waaronder de oud-ministerpresident Goenaris en de vroegere chef van den staf Doesmanis verbannen. Daarna hebben de troepen der geallieerden Athene verlaten, zij zijn vervangen door een regiment van Venizelos' leger van nationale defensie.

Aan de mobilisatie der reserve schijnen voorloopig nog te groote moeilijkheden verbonden te zijn.

Jonart is uit Athene vertrokken om rapport uit te brengen aan de regeeringen der geallieerden; tijdelijk wordt hij vervangen door Klausse, waarnemend gezant te Washington.

Over verzet tegen deze maatregelen laat de censuur niet veel door; het blijkt slechts, dat in de Peloponesus de royalistische troepen oproerig zijn. Generaal Popelos heeft geweigerd zich bij Venizelos te melden.

De nieuwe regeering heeft de gezanten te Berlijn, Weenen, Konstantinopel en Sofia teruggedroepen, zoodat Griekenland feitelijk tot de Entente toegetreden is.

Weinig instemming vindt dit echter in Italië, dat in Griekenland een concurrent ziet voor zijne belangen aan de Adriatische zee kust en Klein-Azië. De Italiaansche senator Franchetti verklaarde in de Corriere, dat de bezetting van Janina geschied was, om de Grieksche uitbreidingswensen te beperken. De Idea Nationale waarschuwt tegen Venizelos, die Italië steeds zou hebben tegengewerkt. Men moet hem in het oog houden en hem duidelijk maken, dat hij de rechten

van Italië op Zuid-Albanië en de Dodekanesus moet erkennen. De Mattino noemt Venizelos een droevig figuur.

De gevechtswaarde van het Grieksche leger is voorloopig gering. Generaal Danglis is tot opperbevelhebber benoemd en generaal Charalambis tot chef van den generalen staf. Het zoogenaamde leger van Venizelos te Saloniki bestaat uit 4 divisies, die 60 à 70.000 man tellen. Verondersteld wordt, dat de Grieksche vluchtelingen uit Aziatisch Turkije 30.000 man en het eiland Kreta eveneens 30.000 man zal opleveren.

50.000 Grieksche werklieden zouden voor rekening der geallieerden militaire werken uitvoeren onder leiding van de Fransche genie.

Volgens de Morning Post heeft het Ministerie besloten, 15000 ton tarwe van den Thessalischen oogst aan het leger der bondgenooten te Saloniki af te staan.

TURKIË. Volgens de Joodsche Arbeiders-Korrespondentie zijn de deportaties in Palestina opgehouden en is den geëvacueerden toestemming gegeven naar hunne woonplaatsen terug te keeren, dank zij de bemoeiingen o. a. van de Spaansche Regeering.

Volgens een Havas-bericht staat vast, dat bij de conferentie te St. Jean de Maurienne Cadorna en Foch zich met elkander over de wijze van samenwerken der Fransch-Italiaansche troepen bij de ondernomen krijgsv verrichtingen in Klein-Azië en het Heilige Land hebben verstaan.

In Armenië konden de Turksche troepen eenige successen boeken, aldaar op de Russen behaald.

PERZIË. Volgens de „Nowoje Wremja” heeft het Perzische democratische comité zich bij den Arbeiders- en Soldatenraad in Petersburg beklaagd, dat de officieele Russische vertegenwoordigers in Perzië de oude politiek, die de Perzische rechten placht te schenden, blijven voortzetten.

Eene kortelings door den Russischen aan den Engelschen gezant te Teheran afgegeven gelijklopende verklaring, dat in den koers der Russisch-Engelsche politiek geene verandering zal worden gebracht, heeft verbittering en wantrouwen ten opzichte van Rusland in het leven geroepen. Het Perzische democratische comité heeft den Arbeidersraad dan ook dringend verzocht eene wijziging van het Russisch-Engelsche verdrag van 1907 ter hand te nemen.

Ook de Perzische gedelegeerden te Stockholm hebben een manifest gepubliceerd, waarin de nietigverklaring van het verdrag van 1907 wordt verlangd.

SIAM. Siam kondigde den oorlogstoestand met Duitschland en Oostenrijk af.

Alle Duitschers en Oostenrijkers zijn in hechtenis genomen en hunne

handelshuizen gesloten. Negen schepen met een inhoud van 18.965 ton zijn in beslag genomen.

VEREENIGDE STATEN. De Vereenigde Staten zetten met kracht hunne oorlogstoebereidselen voort. De regeering heeft aan het congres een nieuw oorlogscrediet aangevraagd van \$ 5 milliard. Aan de bondgenooten werden weer groote bedragen geleend, o. a. \$ 160 millioen aan Frankrijk en Engeland, \$ 75 millioen aan Rusland en \$ 60 millioen aan Italië, het totaal bedrag van het door Amerika aan de geallieerden geleende wordt thans als 1523 millioen dollars opgegeven.

Aan de uitbreiding van leger en vloot wordt hard gewerkt. De vrijwillige dienstneming valt echter tegen. Volgens de Morning Post is het staande leger sinds April van 100.000 op 250.000 gestegen; de nationale garde van 150.000 op 260.000 man, de mariniers van 17.000 op 30.000 en de matrozen van 60.000 op 120.000 man.

Bovendien worden 40.000 man voor officier opgeleid. Alles samen zou de regeering thans over 712.000 man tegen 327.000 in April j.l. beschikken.

De eerste lichterijde omvat 687.000 man en zal ingevolge ministerieel besluit 1 September onder de wapenen worden geroepen.

Orville Wright, die in samenwerking met het Departement van Oorlog de luchtvloot organiseert, verklaarde, dat de regeering reeds de beschikking heeft over 10.000 vliegtuigen; 7500 man worden opgeleid voor vliegenier.

Een wetsontwerp is in behandeling om direct nog 22.600 vliegtuigen aan te schaffen, waarvoor een crediet van \$ 340 millioen is toegestaan.

De Minister van Oorlog, Baker, heeft \$ 9½ millioen aangevraagd voor den aankoop van machineriën ter vervaardiging van geweren. Ook zullen fabrieken gebouwd worden voor de vervaardiging van nitraten met gebruikmaking van de stikstof uit de lucht.

Het Ministerie van Marine gaat den aanbouw van onderzeebootvernielers sterk vergrooten.

Het eerste Amerikaansche contingent is thans in Frankrijk aangekomen, het werd geconvoyeerd door een aantal torpedojagers, die het tegen twee aanvallen van Duitsche duikbooten moesten beschermen.

President Wilson heeft den Raad voor de Scheepvaart gemachtigd, 87 in beslag genomen Duitsche schepen met een inhoud van 500.000 ton in eigen beheer te nemen. De andere schepen werden reeds door de vloot in beslag genomen en zullen dienst doen als hulpkruisers, of op andere wijze als oorlogsschip worden gebruikt.

Wilson heeft voorts krachtens zijne volmacht beslag gelegd op alle levensmiddelen, die voor de neutrale landen bestemd zijn. Een raad voor uitvoerverboden is ingesteld, bestaande uit de staatssecretarissen van handel, landbouw en voedsel. Het rantsoeneeringsplan voor de neutrale landen in Europa is door dezen raad uitgewerkt en in deze maand in werking getreden. De Engelsche regeering schijnt

de hand in deze regeling te hebben; immers de Amerikaansche uitvoer naar neutrale landen zal op soortgelijke condities toegestaan worden als in Engeland geschiedt. In een officieel rapport aan de regeering wordt medegedeeld, dat Zweden nog steeds groote hoeveelheden ijzererts en cellulose, en dat tevens alle daarvoor in aanmerking komende Neutralen katoen in Duitschland invoeren. De raad besloot nu consenten voor levensmiddelen naar Scandinavië te weigeren, zoolang van daaruit nog ijzererts naar Duitschland vervoerd werd. Zelfs werd in overweging gegeven de Amerikaansche en Engelsche regeering toezicht te doen houden op alle scheepvaart der geallieerden en neutralen. Den neutralen wordt beloofd, dat Amerika van wat het te veel heeft in hunne tekorten zal voorzien. Natuurlijk protesteeren alle neutralen hiertegen, Zweden aan het hoofd. Onze gezant te Washington heeft in de pers eene verklaring afgelegd, waarin beloofd wordt, dat Nederland geen korrel graan uit Amerika naar Duitschland door zal zenden, maar tevens wordt betoogd dat Nederland onmogelijk alle uitvoer naar Duitschland staken kan.

Amerika heeft de uitnoodiging om deel te nemen aan de Balkanconferentie te Parijs niet aangenomen.

De voormalige gouverneur van de Panama-Kanaalzone, generaal-majoor *Goethals*, heeft ontslag genomen uit zijn ambt als directeur van de afdeeling voor spoed-aanbouw van schepen.

MEXICO. In de Vereenigde Staten vertrouwt men Mexico nog maar half, ofschoon men denkt dat het wel onzijdig blijven zal in den oorlog.

De Amerikaansche regeering volgt met belangstelling de hardnekkigheid, waarmede de Mexicaansche regeering zwaardere rechten van den uitvoer van petroleum wil heffen en besluiten wil uitvaardigen, tot regeling van het landbezit van buitenlandsche mijnbouw en andere maatschappijen. Uit vertoogen, die eenige belanghebbende firma's tot de Vereenigde Staten hebben gericht, zou blijken, dat deze maatregelen tengevolge zullen hebben, dat uitgestrekte eigendommen van Engelsche en Amerikaansche firma's verbeurd verklaard zouden worden.

CUBA. De president heeft de bij de grondwet gewaarborgde rechten geschorst en eene buitengewone zitting van het congres bijeengeroepen. De oorlog tusschen Cuba en Duitschland wordt als reden van dezen maatregel opgegeven, doch naar verluidt hebben de politieke geschillen tusschen den president en het Congres over binnenlandsche aangelegenheden den stoot ertoe gegeven.

ZUID-AMERIKAANSCHEN STATEN. Brazilië heeft de neutraliteitsverklaring in den oorlog tusschen Duitschland en de geallieerden herroepen. Van Argentinië is dit wel als waarschijnlijk gemeld, maar nog niet officieel bevestigd. Volgens de *Times* heeft Argentinië eene protestnota naar Duitschland gezonden, die verontschuldigen en schade-

vergoeding vraagt voor het tot zinken brengen van de Oriana en de Toro en waarborgen, dat de Argentijnsche vlag overal zal worden geëerbiedigd.

De Braziliaansche regeering is begonnen de in beslag genomen Duitsche schepen te gebruiken voor de vaart op Amerika. Deze schepen zijn in dienst gesteld bij de Braziliaansche Lloyd, die hare vloot van 173.000 ton op deze wijze uitgebreid ziet tot bijna 395.000 ton.

De conferentie der onzijdige Amerikaansche landen, die deze maand te Buenos-Ayres zou plaats vinden, is tot Augustus uitgesteld. Om den Amerikaanschen landen, die met Duitschland in oorlog zijn of de diplomatieke betrekkingen er mede hebben afgebroken, het bijwonen van de conferentie te vergemakkelijken, besloot de Argentijnsche regeering den naam „Conferentie der onzijdige Amerikaansche landen” te veranderen in „Latijnsch-Amerikaansche Conferentie”. Het doel zal zijn de wederzijdsche plichten der deelnemende landen vast te stellen en de middelen te onderzoeken om in de toekomst iedere schending van internationale overeenkomsten en voorschriften te vermijden. Chili, Peru en Uruguay zullen aan de conferentie deelnemen onder voorwaarde, dat geen quaesties worden behandeld van zuiver nationalen aard.

De Braziliaansche regeering besloot niet aan de conferentie deel te nemen.

Het nieuwe ministerie in Chili heeft eene nieuwe neutraliteitsverklaring afgelegd.

CHINA. China heeft gedurende enkele dagen zijn tweede Keizerrijk gehad. Op 2 Juli heeft de elfjarige keizer Hsoean-Toeng den troon bestegen, na een staatsgreep van generaal Tsjang-Hsoen, het hoofd der militaire partij. De president der republiek Li-Yoeng-Hoeng benoemde den oud-premier Toeän-Sjioei tot eersten minister; deze versloeg de keizerlijke troepen bij Langfang en rukte op Peking aan. De nieuwe keizer heeft toen den 9den Juli weer afstand van den troon gedaan. De Keizerlijke troepen hebben zich in de hoofdstad teruggetrokken, die door de regeeringstroepen omsingeld werd, na ook hier verslagen te zijn is Tsjang-Hsoen, de aanvoerder der Keizerlijke troepen, 12 Juli in de Nederlandsche legatie gevlucht.

Volgens de Times heeft de Koeoming-tang of de democratische partij in Sjanghai, waarvan Soen Yat Sen één der leiders is, een manifest uitgevaardigd, onderteekend door al de voornaamste en gematigde leden der partij, waarin met nadruk ontkendt wordt, dat de onderteekenaars gekant zijn tegen China's oorlogsverklaring aan Duitschland. Integendeel, verklaren zij, vormt eene oorlogsverklaring, een noodzakelijk deel van hun politiek program, dat tot doel heeft, de democratie te handhaven en de heerschappij van het zwaard te breken. Om deze reden en niet, omdat zij tegen zijn oorlogspolitiek zijn, verklaren zij zich vijandig aan den premier Toeän-Sjioei, dien zij een militairistisch drijver noemen.

Na eene periode van twijfel over de houding van zekere belangrijke persoonlijkheden, is de toestand opgehelderd door de aankondiging, dat Feng Koeo-Sjang toegestemd heeft, naar Peking te komen en den presidentszetel in te nemen, waarbij hij automatisch opvolgt na het aftreden van Li Yoean-Hoeng. Feng Koeo-Sjang verbleef langen tijd te Nanking, balanceerde tusschen het Noorden en het Zuiden en was grootendeels oorzaak van het falen van Joean Sji-Kais monarchistische intrige. Het feit, dat hij geneigd is, samen te werken met Toeansjioei, die de expeditie tegen de restauratie organiseerde en thans te Peking is, als premier en leider van de Noordelijke militaire partij, verleent der nieuwe regeering veel kracht, en berooft Zuid China van een machtig bondgenoot.

Eene oorlogsverklaring van China is thans niet waarschijnlijk. De lang uitgestelde stap zal, indien hij wordt gedaan, veel oppositie in het Zuiden wekken, meer wegens plaatselijke politieke redenen, dan wegens tegenzin, zich bij de Geallieerden te voegen.

JAPAN. Het Japansche blad Asahi schrijft in eene beschouwing over de Russische vredesformule „geen inlijving of schadeloosstelling”:

Japan heeft aan den oorlog deelgenomen om Duitschland uit het verre Oosten te verdrijven. De teruggave van zijne koloniën zou het Duitschland mogelijk maken, den vrede in het Verre Oosten opnieuw te bedreigen. Indien derhalve de Russische formule mocht worden aangenomen, zou Japan tijdig maatregelen moeten nemen om de toepassing ervan in het Verre Oosten te verhinderen.

Parijsche bladen melden, dat Wilson eene missie naar Tokio zal zenden om met de regeering van Japan eene overeenkomst over het oorlogsdoel te treffen.

Naar de Djen uit Tokio verneemt, belooft de tegenwoordige buitengewone zitting van het Japansche parlement een kalm verloop te nemen. Van het Hoogerhuis zijn geen stappen tegen het kabinet Teraoetsji te wachten. Het door de oppositie voorgestelde votum van wantrouwen vond geen meerderheid. Tot voorzitter van het Lagerhuis werd benoemd een der leiders van de Seyoekaipartij, Oka; tot ondervoorzitter, Hamada, een lid der Kokuminto. Volgens het Japansche staatsblad willigde het parlement 28 millioen yen in voor de oorlogsuitgaven van dit jaar. Onder de ingediende wetsvoorstellen bevindt zich een over de uitgifte van eene leening van 200 millioen yen, bestemd om de afrekening met de Entente-mogendheden voor hare bestellingen in Japan te vergemakkelijken.

Overzicht van het Indisch Militair Tijdschrift No. 3 (Maart 1917).

In een vervolg op zijn artikel „Bokschutters; inschieten van geweren (c. q. karabijnen); verhooging van schietvaardigheid en schietuitkomsten bij den troep” betoogt de Kapitein der Infanterie F. Oberstadt aan de hand van door hem genomen proeven, dat niet alle bokschutters voldoen aan de eischen, welke gesteld moeten worden aan personen, die geroepen zijn de geweren van den troep in te schieten. Door na elke 3 seriën van 5 patronen den loop af te koelen met water kon S. tot eene juiste vergelijking zijner bokschutters komen door alle met éézelfde goed geweer te laten schieten. Daarbij bleek, dat meerdere schutters, die tot op dat tijdstip bekend hadden toegestaan als goede bokschutters zoodanige constante richtfouten maakten, dat zij als zoodanig niet geschikt waren.

S. beveelt daarom aan, afgescheiden van hetgeen in zake het S. V in zake de bokschutters staat voorgeschreven, eens per kwartaal door den Officier belast met de bokschutters een proef te doen houden in den door hem aangegeven zin, waaruit hunne deugdelijkheid zal moeten blijken.

De Eerste Luitenant der Artillerie H. L. Maurer bespreekt in het volgende artikel de voortdurende overplaatsingen bij de verschillende onderdeelen van het wapen der artillerie wat zeer ten nadeele komt van de geoefendheid. Voorts wijst hij op de weinig economische wijze waarop de Artillerie-constructiewinkel wordt beheerd en geeft eenige wenken om tot verbetering te geraken.

De Kapitein der Infanterie E. J. Geldorp geeft in „Van gidsen en spionnen” zeer behartigenswaardige wenken omtrent het gebruik dier personen in den oorlog tegen een I. V.

Met een opgave van de sterkte en legering der troegen besluit de Kapitein van den Generalen Staf A. J. C. Jonquière zijn overzicht van de militaire actie in Djambi en Palembang.

De beide volgende artikelen zijn gewijd aan de gewapende politie en hare beteekenis voor onze weermacht; het eene is afkomstig van den 1sten Luitenant der Infanterie J. H. Goossens, het andere van den Kapitein der Infanterie en adjunct-inspecteur der gewapende politie J. A. C. Bannink. Deze laatste zet eenige minder juiste en onbillijke

verwijten recht welke door eenige schrijvers, waaronder ook de Luitenant Goosens, zijn gericht aan het adres der gewapende politie. Al wil de Kapitein B. niet beweren, dat alles bij het Korps G. P. volmaakt is — en hoe zou dit mogelijk zijn, waar het Korps eerst 5 jaar bestaat — de wijze, waarop het tijdens den Djambischen opstand is opgetreden verdient allen lof en geeft reden om te verwachten, dat het in de toekomst, na invoering der in de praktijk noodig gebleken verbeteringen, in alle opzichten aan de verwachtingen zal beantwoorden.

Sanitas geeft „Een geneesmiddel” tegen het euvel, dat z. i. bestaat doordat zoovele niet ten volle daarvoor geschikte personen tot korpscommandant worden aangesteld. Daartoe wil hij:

1. aan alle ongeschikt geoordeelde hoofdofficieren dadelijk ontslag verlenen met recht op vol pensioen, zoodat zij geen verder onheil kunnen stichten;
2. een brigade bestemmen voor de vorming en schifting van bataljonscommandanten, die voor brigade-commandant en van kapiteins, die voor bataljonscommandant in aanmerking komen;
3. officieren, die nog geen twee jaar dienst hebben als officier alleen plaatsen bij compagniescommandanten, die met goed gevolg ingedeeld zijn geweest bij de sub 2 genoemde brigade.

Verder bevat dit nummer:

Wenken, vragen en antwoorden op gebied van militair strafrecht;

Juridische vragenbus;

Het bouwen van stallen te velde;

Infanterie-afstandmeters;

Zij en wij (vergelijkende beschouwing tusschen de werving in Australië en bij ons);

Overzicht van Nederlandsche en van buitenlandsche militaire tijdschriften;

De Gewapende Politie, S.S. en s.s door J. F. den Ouden, Gep. Majoor-tit., Div. ct. der G. P. d'A.

Korte mededeelingen omtrent militaire zaken in verschillende landen.

Algemeen: De nieuwe aanvalsmethoden van onze tegenstanders. Uitrusting van het Hollandsche leger op grond der oorlogservaringen. Over de verbindingen der rug van het leger, Int. Rev., April.

Amerika (Ver. St. v. Noord-): Scheepsbouw. Legersterkte. Gemeen-
muntie, M. Woch., No. 191. De kustverdediging. De strijdwaarde van
de vloot. Het leger voor Europa, Int. Rev., Juni. Aanbouw van houten
schepen, M. Woch., No. 200. Motorboottype van de vrijwillige motor-
bootvloot. Draadloze telegrafie, M. Woch., No. 202. Draadloze tele-
grafie. Colt-Marlin-mitrailleurs, M. Woch., No. 4

België: De Belgische paardenfokkerij, Int. Rev., Juni.

Chili: U-booten, M. Woch., No. 181/182.

Duitschland: Militaire opleiding van de jeugd, Int. Rev., Juni. Ameri-
kaansche beschouwing over de Deutsche duikbooten, M. Woch., No. 203.

Engeland: Motorboot en gewondentransport. Buitenlandsche handel in
vliegtuigen en luchtschepen, M. Woch., No. 186. Aantal der opgeëischte
motorvaartuigen, M. Woch., No. 187.

Frankrijk: School voor afstandsmeting. Bréquet-bommenvliegtuig,
M. Woch., No. 181/182. Tentwagens voor vliegtuigen. Schrootpatronen
M. Woch., No. 189, Oplegging van explosiestoffen en munitie. Spring-
stofindustrie, M. Woch., No. 194.

Italië: Oorlogsuitgaven, M. Woch., No. 187. Springstofvervaardiging.
De buitenlandsche handel in 1916, M. Woch., No. 194. Ontploffbare ge-
weerprojectielen, M. Woch., No. 4.

Noorwegen: De oorlogsvoot. De nieuwe organisatieveranderingen, Int.
Rev., April.

Oostenrijk-Hongarije: Veldbioscopen, M. Woch., No. 189. Gebruik van
legerziekenwagens na den oorlog, M. Woch., No. 192. Elektro-technische
formaties. Hondentractie, M. Woch., No. 195. Organisatie van de artil-
lerie-automobielschool en het artillerie-automobielpark, M. Woch., No. 199.

Rusland: Murmanspoorweg, M. Woch., No. 189. De vervaardiging van oorlogsmaterieel, en de organisatie, Int. Rev., April. Verliezen tot einde 1915, M. Woch., No. 203.

Turkije: Oorlogsspoorwegafdeeling, M. Woch., No. 190. Dienstplicht Artilleristische opleiding, M. Woch., No. 200

Zweden: De legerversterking, Int. Rev., April. Geld voor legerdoel-einden. Opleidingscursussen, M. Woch., No. 190.

Zwitserland: Vliegwezen. M. Woch., No. 189. Uitvoer van auto's in 1916, M. Woch., No. 192.

Boekaankondiging.

Handleiding voor het schietonderricht der infanterie door J. TH. HEINS, Kapitein der Infanterie.
Utrecht, A. W. BRUNA EN ZN.

Schrijver's poging het schietonderricht te bevorderen verdient waardeerling. Echter gelooven wij, dat niet alles, dat door hem wordt voorgesteld, uitvoerbaar is, o.a. zijn oefeningen met den richtbok, bij gebrek aan een voldoende aantal dezer voorwerpen, zeer tijdrovend. De aangegeven methode voor het onderricht in het richten met beide oogen lijkt ons niet van omslachtigheid vrij te pleiten, terwijl aanhalingen uit buitenlandsche reglementen in een werkje, hoofdzakelijk bestemd voor verlofsofficieren, verlofskader en het jonge beroepskader o. i. overbodig zijn.

Het boekje bevat verschillende goede wenken en kan voor jeugdige instructeurs zijn nut hebben. d. G.

Rapport van de commissie voor de invoering van het wetboek van militair Strafrecht en de wet op de Krijgstucht. Ingesteld bij Ministerieel Besl. van 7 Oct. 1912. 's *Gravenhage* 1917. LANDSDRUKKERIJ.

Bij de Algemeene Landsdrukkerij is het Rapport van bovengenoemde commissie in boekvorm verschenen. Vooraf gaat een kort verslag van de samenstelling en van de werkwijze der commissie, waarin wordt gememoreerd, dat de mobilisatie de reden is van den langen duur der werkzaamheden. Van Juli 1914 tot den zomer van 1916 heeft de arbeid bijna geheel moeten rusten.

Door de commissie zijn uitgewerkt eene reeks ontwerpen van wet, algemeen maatregel van bestuur of koninklijk besluit, met de daarbij behorende memoriën van toelichting, een en ander noodig om de reeds in 1903 tot wet verheven nieuwe militaire wetgeving van materieelen aard, in te kunnen voeren.

Tevens zijn een aantal artikelen der toen aangenomen wetten aan eene critiek onderworpen en verschillende wijzigingen daarin voorgesteld, hetgeen noodig was, aangezien sedert 1903 verschillende belangrijke wetten zijn tot stand gekomen — onder meer de Militiewet van 1912, de Landstormwet, de wet op de Voorwaardelijke Veroordeeling — aan welke de reeds bestaande wetten moesten worden aangepast.

De uitvoerige memoriën van toelichting zijn met zeer veel zorg bewerkt en vormen een waardevol materiaal voor de studie van het Militaire Recht, ook voor den vorm, waarin dit thans bestaat. Rekening toch is gehouden met alle wetten en voorschriften, zooals deze luiden op 1 Maart 1917 en voor alle categoriën van personen waaruit Land- en Zeemacht thans bestaan.

B.

Ter aankondiging ontvangen.

De neutralen en de oorlog. Open brief aan den Heer L. Simons Directeur van de „Wereldbibliotheek”, door J. M. Robertson, Lid van het Engelsche parlement.

Les cahiers belges. No. 1. La propagande allemande et la question belge, par J. Mélot, Ministre Plénipotentiaire. No. 2. La surprise. Les jours épiques de Liège, par Paul Crokaert. *Bruxelles et Paris*, G. VAN OEST EN CIE.

Maandblad tegen de vervalschingen tevens gewijd aan Hygiëne en Industrie, 34ste Jaargang, No. 1 (Aug.). Hoofdredacteur Dr. P. F. VAN HAMEL ROOS. *Amsterdam*. ALBERT DE LANGE.

„Had Prins Maurits in 1599 vóór Zalt-Bommel één of twee schipbruggen over de Waal” en „Prins Maurits wenscht in 1599 een vaste brug over de Waal te Nijmegen”, door W. E. VAN DAM VAN ISSELT. (Overdrukken uit Bijdragen en Mededeelingen der Vereeniging „Gelre” deel XX.)

Oorlogsbrieven van Duitsche Studenten, verzameld en in het licht gegeven door Professor Dr. PHILIPP WITKOP, vertaling van Wenzel Frankemölle. 2de Druk. *Amsterdam-Rotterdam*, 1917. C. L. VAN LANGENHUYSEN.

La deuxième campagne d'Hiver. Grand Quartier Général Italien.